

ЎЗБЕКISTON ISSN 2181-502X

QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI

№11. 2021

ЯНГИ ЎЗБЕКISTONДА ТИНЧ ВА ФАРОВОН ЯШАЙЛИК

“Ўздонмаҳсулот” акционерлик жамияти таркибидаги корхоналар зиммасига ўта залворли ва масъулияти вазифалар юкланган. Ушбу жамоалар биринчи галда юртимиз аҳлини сифатли ун ва ун маҳсулотлари билан таъминлаш, шунингдек, аграр соҳанинг чорвачилик тармоғи учун талабларга мос омукта ем маҳсулотлари етказиб беришни гарданларига олишган.

30 ЙИЛЛИК ШАРАФЛИ ЙЎЛ

Илк маҳсулотларини бундан роп-пароса 30 йил, Ўзбекистон эндигина Мустақиллик йўлига туша бошлаган кезларда истеъмолчиларга етказиб берган “Дўстликдонмаҳсулотлари” АЖ ўтган давр ичида нафақат ўзи масъул бўлган юмушларни адо этиб келмоқда, балки эришган ва эришаётган ижобий натижалари билан тизимнинг энг илғорларидан бирига айланиб улгурди.

– Жамиятимиз цехларида ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар, айниқса, 1-навли унимиз бозорда ўзининг рақобатбардошлигини исботламоқда, – дейди АЖ бош муҳандиси Умарқул Омонов. – Биз билан ҳамкорлик қилаётганларнинг барчаси, айниқса, истеъмолчилар билан мулоқот қилиб кўринг: Улар корхонамиз тўғрисида илиқ фикр билдириши, “Дўстлик уни” ўзларига ҳар томонлама маъқул келаётганини маълум қилиши аниқ.

Хўш, корхона қандай омиллар эвазига яхши кўрсаткичларга эришмоқда, эътирофга сазовор бўлаяпти? Ҳеч иккиланмасдан айтиш мумкинки, ютуқларга акционерлик жамиятида ишлаб чиқаришнинг мунтазам модернизация

қилиб борилаётгани (жумладан, 2014 йилда амалга оширилган реконструкция ишлари), цехларга хорижда ишлаб чиқарилган энг илғор ва замонавий дастгоҳлар ўрнатилгани ишончли замин бўлмоқда. Кўрсаткичларнинг мунтазам равишда ошиб боришига салкам 300 нафар ишчи-ходимдан иборат жамоанинг аҳиллиги, жамият раҳбариятидан тортиб, оддий ишчи-ходимгача бир танубир жон бўлиб ҳаракат қилаётгани ҳам асос бўлаётгани шубҳасиз.

– “Дўстликдонмаҳсулотлари” АЖ цехларидан бир кунда 165 тонна ун ва 100 тонна омукта ем ишлаб чиқарилади, – дейди жамият раҳбари Шаобид Гаппоров. – Маҳсулотларимиз Жиззах вилояти чегарасидан ошиб ўтиб, юртимизнинг узоқ-яқин ҳудудларигача етиб бормоқда. Истеъмолчининг кўнгли нозик: Бир марта ҳафсаласини пир қилган маҳсулотни кейин қўлига олмайди. Шу сабаб ҳам, кун сайин фаол ва унумли ишлаш, маҳсулотнинг сифатига алоҳида эътибор қаратишни ўзимизга шиор қилиб олганмиз.

Акционерлик жамияти жамоасининг аксариятини ёшлар ташкил қилади.

Ана шу ёшларга касб сирлари, техника ва технологиялардан фойдаланиш, иш жараёнида ўзини тутиш сирларини ўргатадиган, маслаҳат берадиган мутахассислар етарлича. Бу борада соҳада 35–40 йилдан буён меҳнат қилиб келаётган Умарқул Омонов, Фарход Назаров, Ўктам Намозбоев, Ғани Бобомуродов каби кўпни кўрган, тажрибали инсонлар номини тилга олиш ўринли.

Жорий йилда мамлакатимиз давлат ресурслари учун 2 ярим миллион тоннага яқин ғалла қабул қилинди. Ана шу юксак хирмонда Жиззах вилояти ғаллакорларининг ҳиссаси борлиги ҳам шубҳасиз. Мўл ҳосил эса, албатта, уруғлик доннинг саралиги, сифатига боғлиқ. “Дўстликдонмаҳсулотлари” АЖ жамоаси буни яхши англайди. Жорий йилда воҳа деҳқонлари учун зарур бўладиган уруғлик доннинг 40 фоизи (10 минг тоннаси) айнан улар томонидан тайёрлангани ҳам корхона салоҳияти юксаклигини исботлаб турибди.

Худойберди КАРИМОВ,
ўз мухбиримиз.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҚАРОИ

ТЕРМИЗ АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ ИНСТИТУТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Сурхондарё вилоятининг тупроқ-иқлим шароитида қишлоқ хўжалиги экинларидан, жумладан, мевали ва ёнғоқ мевали, сабзавот, полиз, дон-дуккакли экинлардан юқори ҳосил олиш, уларнинг касаллик ва зараркундаларига қарши курашиш, илғор, интенсив агротехнологияларни жорий қилиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш, қайта ишлаш, суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш учун замонавий билим ва кўникмаларга эга олий маълумотли мутахассис кадрларга бўлган эҳтиёжни қондириш мақсадида:

1. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги, Молия вазирлиги ҳамда Сурхондарё вилояти ҳокимлигининг Тошкент давлат аграр университетининг Термиз филиали негизида **Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институтини** (кейинги ўринларда – Институт) ташкил этиш тўғрисидаги таклифига розилик берилсин.

Институтнинг асосий вазифалари этиб қуйидагилар белгилансин:

тупроқ-иқлим шароитидан келиб чиқиб **ҳудудларни ихтисослаштириш, экспортбоп ва даромадбоп қишлоқ хўжалиги экинларини етиштиришни ташкил этиш**, қишлоқ хўжалигида **инновацион ресурстежамкор технологияларни** ҳамда **рақамлаштирилган агротехнологияларни** жорий қилиш бўйича замонавий билимларга эга бўлган **кадрлар тайёрлаш**;

ўқув машғулотлари, малакавий амалиётларни ўташда талабаларни инновацион ва янгича фикрлашга йўналтирадиган янги ўқитиш технологиялари ҳамда **уларнинг мустақил излашини таъминловчи механизмларни кенг жорий этиш**;

Сурхондарё вилоятининг тупроқ-иқлим шароитида қишлоқ хўжалиги экинларини, жумладан, мевали ва ёнғоқ мевали, сабзавот, полиз, дон-дуккакли, субтропик ва тропик экинларни парваришлашнинг **био-, нано-ва ресурстежамкор** ҳамда **интенсив технологияларини ишлаб чиқиш**;

Институт **ер майдонларида** ички ва ташқи бозор эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда, **қишлоқ хўжалиги экинларининг серҳосил**, шўр ва курғоқчиликка, касаллик ҳамда зараркундаларга **чидамли**, маҳсулот сифати юқори бўлган **нав ва дурагайлари селекцияси** ҳамда **уруғчилигини йўлга қўйиш**;

илмий ходимларнинг илғор инновацион технологияларни яратиш бўйича **ташаббускорлигини қўллаб-қувватлаш, уларнинг новаторлик ғояларини ишлаб чиқаришга жорий этишга кўмаклашиш**;

кластерлар, кооперациялар, фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари учун кўргазмали дала майдонларини ташкил этиш ҳамда тавсиялар ишлаб чиқиш;

ривожланган хорижий илмий-тадқиқот ва таълим муассасаларида **профессор-ўқитувчилар, илмий ходимлар ва магистрларнинг малакасини ошириш**.

2. Белгилансинки, Институтда 2021/2022 ўқув йилидан бошлаб:

бакалаврият таълим йўналишларида таълимнинг **кредит-модуль тизими босқичма-босқич жорий этилади**. Бунда, талабалар учун ҳафтанинг **шанба кuni мустақил ўзлаштириш кuni деб белгиланади**;

хорижий олий таълим муассасалари билан ҳамкорликда ташкил этиладиган қўшма таълим дастурларининг ўқув режалари ва фан дастурлари **хорижий ҳамкорлар билан келишилган ҳолда мустақил тасдиқланади**.

Институтнинг фаолияти Қишлоқ хўжалиги вазирлиги томонидан мувофиқлаштирилади.

3. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги:

2022 йил якунига қадар Институтда **Жаҳон банки маблағлари ҳисобидан** талабалар, магистрлар ва илмий изланувчилар ҳамда ёш профессор-ўқитувчиларнинг **илмий ишланмалари асосида лойиҳаларнинг стартапларини яратиш ва амалиётга татбиқ этиш билан шуғулланувчи ИТ-инкубатор илмий инновацион марказини** ташкил этсин;

Институтга тегишли ер майдонларида халқаро **грант маблағлари ҳисобидан** анор, хурмо, лимон, қора олхўри, узум

ва бошқа мева-сабзавотларнинг **юқори ҳосилли**, йилига **2-3 маротаба ҳосил олишга** имкон берадиган **навларини яратиш** бўйича **кўргазмали дала майдонларини барпо этсин**;

анор, хурмо, лимон, қора олхўри ва узум етиштиришнинг янги самарадор агротехнологияларини яратиш бўйича бажариладиган йиллик мақсадли **илмий лойиҳаларни шакллантириб, илмий фаолиятга оид давлат дастурлари доирасида молиялаштириш учун Инновацион ривожланиш вазирлигига тақдим қилсин**. Бунда, Инновацион ривожланиш вазирлиги тегишли илмий-техник кенгашларнинг асослантилган хулосалари асосида белгиланган тартибда грант маблағларини ажратиш чораларини кўрсин;

манфаатдор вазирлик ва идоралар билан келишган ҳолда келгуси йиллар учун мўлжалланган ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантириш дастурлари доирасида Институт ҳудудида бино ва иншоотларни қуриш, реконструкция қилиш ҳамда капитал таъмирлаш ишларини олий таълим соҳасига ажратилган лимитлар доирасида амалга ошириш юзасидан Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлигига таклифлар киритсин.

4. Қуйидагилар:

Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институти фаолиятини ташкил этиш бўйича чора-тадбирлар дастури 1-иловага мувофиқ;

Фан, таълим ва ишлаб чиқаришнинг узвий интеграциясини таъминлаш мақсадида Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институтидаги бакалаврият таълим йўналишлари ҳамда магистратура мутахассисликларига бириктириладиган илмий-тадқиқот институтилари, ташкилотлар ва йирик хўжалик субъектлари рўйхати 2-иловага мувофиқ;

Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институтининг бакалаврият таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликларига амалиёт ўташ учун бириктириладиган илмий-тадқиқот институтлари, ташкилотлар ва йирик хўжалик субъектлари рўйхати 3-иловага мувофиқ тасдиқлансин.

5. Белгилансинки:

Институт Тошкент давлат аграр университети Термиз филиалининг барча ҳуқуқ ва мажбуриятлари бўйича ҳуқуқий вориси ҳисобланади;

Институтга қабул параметрлари белгиланган тартибда ҳар йили тасдиқланадиган республика олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилишнинг давлат буюртмаси параметрларидан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

6. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги билан биргаликда:

давлат таълим стандартлари, малака талаблари, ўқув режалари ва фан дастурларини ресурс тежовчи технологиялар, **ривожланган хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибалари ҳамда талабларидан келиб чиқиб қайта ишлаб чиқсин** ҳамда ўқув жараёнига жорий этсин;

ҳудуднинг кадрларга бўлган эҳтиёжини эътиборга олиб, Институтда бакалаврият таълим йўналишлари бўйича кечки (сменали) таълимни ташкил этиш, **2022 йилдан бошлаб** илмий салоҳиятни ошириш учун олий таълимдан кейинги таълим (докторантура)га қишлоқ хўжалиги ихтисосликлари бўйича қабулни ташкил этиш бўйича Вазирлар Маҳкамасига таклиф киритсин.

7. Институт фаолиятини молиялаштириш манбалари этиб қуйидагилар белгилансин:

Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари;

тўлов-контракт асосида ўқитишдан тушадиган маблағлар;

хўжалик фаолиятдан ва шартнома асосида хизматлар кўрсатишдан тушадиган тушумлар;

халқаро молия институтлари ва хорижий ташкилотларнинг грантлари;

жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳомийлик хайриялари;

қонунчилик ҳужжатлари билан тақиқланмаган бошқа манбалар.

8. Белгилаб қўйилсинки, Институтни бюджет маблағлари ҳисобидан сақлаш харажатлари 2021 йилда Ўзбекистон Республикасининг республика бюджетидан биринчи даражали бюджет маблағларини тақсимловчи сифатида Қишлоқ хўжалиги вазирлигига ажратилган маблағлар доирасида амалга оширилади, 2022 йилдан бошлаб эса Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети параметрларида назарда тутилади.

9. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ва Сурхондарё вилояти ҳокимлиги халқаро молия институтларининг маблағлари ҳисобидан:

Институтнинг “Анорчилик” йўналишидаги профессор-ўқитувчиларини ва таҳсил олаётган ёш олимларини анор етиштириш тажрибасини ўрганиш учун илғор хорижий давлатларга малака ошириш курсларига ва стажировкаларга юборилишини;

хорижий давлатларнинг етакчи олий таълим муассасалари билан ҳамкорликда ташкил этиладиган қўшма таълим дастурларининг ўқув режаларини хорижий экспертлар иштирокида белгиланган тартибда ишлаб чиқишлишини;

Институтнинг профессор-ўқитувчиларини, илмий ва техник-муҳандис ходимларини ҳар йили Ўзбекистон ҳамда хорижий давлатларнинг етакчи олий таълим муассасаларида, илмий-тадқиқот марказларида, агрокластерларда, кооперацияларда ва йирик ишлаб чиқариш ташкилотларида стажировка ўташи бўйича дастурлар ишлаб чиқишлишини ва унинг амалга оширилишини;

икки ой муддатда Институтнинг тузилмаси ва устави тасдиқланишини ҳамда белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтказилишини;

Институтга танлов асосида, шу жумладан, республика олий таълим муассасаларида фаолият юритаётган амалий тажрибага эга бўлган юқори малакали профессор-ўқитувчилар жалб этилишини;

Институтнинг ахборот-ресурс маркази маҳаллий ҳамда хорижий ўқув ва бадиий адабиётлар билан тўлдирилишини таъминласин.

10. Республика олий таълим тизимидаги мавқеи, илмий салоҳияти, узоқ йиллар давомида шаклланган аъъаналарини инobatга олган ҳолда Тошкент давлат аграр университети зиммасига қуйидаги йўналишларда Институтга кўмак бериб бориш юклатилсин:

салоҳиятли кадрларни жалб этган ҳолда таълим ва илмий фаолиятни ташкил этиш, таълим, тарбия, илмий ва ўқув жараёнларини самарали бошқариш;

таълим жараёнига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, дарслик, ўқув қўлланмалари, ўқув-услубий материаллар ва ахборот ресурслари билан таъминлаш;

профессор-ўқитувчиларнинг малакасини ошириш ва иқтидорли ёшлар селекциясини амалга ошириш, илмий-тадқиқот ишлари учун қўшимча шароитлар яратиш ва “устоз-шогирд” тизими асосида илмий мактабларни ривожлантириш.

11. Сурхондарё вилояти ҳокимлиги:

Институтга хориждан ва республиканинг бошқа ҳудудларидан ишга таклиф этилган мутахассисларни турар жой билан таъминлаш мақсадида Тер-

миз шаҳрида қурилаётган арзон уй-жойлардан имтиёзли шартлар асосида эҳтиёждан келиб чиққан ҳолда хонадонлар ажратилишини;

Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги билан биргаликда 2021 йил якунига қадар талабалар контингенти ошиб боришини ҳисобга олиб, 2022/2023 ўқув йилидан Институтга яқин бўлган ҳудуддан қўшимча бино ажратиш бўйича Вазирлар Маҳкамасига таклиф киритилишини таъминласин.

12. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ва Сурхондарё вилояти ҳокимлигининг:

Институтга Тошкент давлат аграр университети Термиз филиалининг Сурхондарё вилояти, Термиз тумани, «Янгиобод» қишлоқ фуқаролар йиғини, Лимонзор қишлоғи ҳудудида жойлашган бино ва иншоотларини тегишли ҳудуди билан биргаликда оператив бошқарув ҳуқуқи асосида бериш, унинг ўқув ва лаборатория жиҳозлари, транспорт воситалари, қишлоқ хўжалиги техникалари, компьютер техникалари, ўқув адабиётлари ҳамда бошқа мол-мулкни топшириш;

Тошкент давлат аграр университети Термиз филиалининг барча талабаларини Институтнинг мос таълим йўналишлари ва мутахассисликларига ўтказиш ҳамда 2021/2022 ўқув йилидан бошлаб битирувчи курс талабаларига белгиланган тартибда Институт дипломини бериш тўғрисидаги таклифларига розилик берилсин.

13. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 10 июлдаги “Тошкент давлат аграр университети Термиз филиали фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 479-сон қарори ўз кучини йўқотган деб ҳисоблансин.

14. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда икки ой муддатда қонунчилик ҳужжатларига мазкур қарордан келиб чиқадиган ўзгартириш ва қўшимчалар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритсин.

15. Мазкур қарорнинг ижросини ташкил қилишга масъул ва шахсий жавобгар этиб қишлоқ хўжалиги вазири Ж.А. Ходжаев, Сурхондарё вилояти ҳокими Т.А. Боболов белгилансин.

Қарор ижросини ҳар чорақда муҳокама қилиб бориш, ижро учун масъул идоралар фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари Ш.М. Ғаниев зиммасига юклансин.

Ўзбекистон Республикаси

Президенти Ш.МИРЗИЁЕВ

*Тошкент шаҳри,
2021 йил 28 октябр*

АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРМОҚДА

Мамлакатимизда ўзга соҳаларда бўлгани каби олий таълимда ҳам жадал ислохотлар олиб борилмоқда. Жорий йилда талабалар сони ярим миллиондан ошганлиги ҳам фикримизга далил бўлади. Мазкур ислохотлар аграр соҳа учун кадрлар тайёрлашга ҳам тааллуқлидир.

Ўзбекистонда аграр сектор учун малакали мутахассисларни тайёрлаш билан қатор олий таълим муассасалари шуғулланади, шу жумладан, Тошкент давлат аграр университети (ТДАУ) улар орасида етакчи олийгоҳлардан ҳисобланади.

Бугунги кунда қарийб 11 минг талаба таҳсил олаётган Марказий Осиёнинг энг йирик аграр университети – ТДАУ ҳудуди тахминан 30 гектар майдонни ташкил этади. Бу ерда 8 та ётоқхона, ўқув, лаборатория ва маъмурият бинолари, ошхона ҳамда йирик спорт мажмуаси мавжуд.

Жорий йилнинг октябрь бошидан бошлаб, ТДАУ даги ўқув-таълим, ижтимоий-иқтисодий ва маъмурий жараёнларни такомиллаштириш ишларига маҳаллий ва ҳорижий экспертлар таклиф этилган бўлиб, уларнинг олдига таълимнинг барча жараёнларини тўлиқ оптималлаштириш вазифаси юклатилди.

Мутахассислар томонидан соҳани ривожлантириш юзасидан талабаларнинг амалиётларини етакчи агрокорхоналарда ва илмий-тадқиқот марказларида ўташ тизими йўлга қўйилади, талабалар ва ўқитувчиларнинг ҳорижда малака оширишига ҳамда таълим соҳасида замонавий ёндашувларни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилади. Университет ўзини-ўзи бошқариш ва молиялаштириш тизимига ўтади, шунингдек, таълим сифатини текшириш жараёнини ривожлантириш, университетнинг рақобатдошлигини ошириш бўйича аниқ стратегиялар ишлаб чиқилади.

Йирик агрокластерлар ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб

чиқарувчилар билан ҳамкорлик йўлга қўйилиб, улар дастлабки босқичда 4 та долзарб мавзу бўйича маҳорат дарсларида иштирок этади.

Вазирлик тизимидаги 5 та олий таълим муассасалари, 13 та илмий-тадқиқот институтлари ҳамда 18 та техникумларнинг ўқув ва илмий адабиётларини Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги ягона электрон маълумотлар базасига бирлаштириш бўйича рақамли “Ахборот-ресурс маркази”нинг лойиҳаси ишлаб чиқилди.

Ўқув жараёнига рақамли технологияларни фаол татбиқ этиш мақсадида муассасасининг бир нечта маъруза залларига интерактив электрон минбарлар, замонавий ЛЕД-мониторлар ўрнатилди.

Университет биноларидаги 52 та ўқув аудиториялари ва 3 та илмий лабораториялар ҳолати техник экспертлар томонидан таҳлил қилинди. Таҳлил натижаларига кўра, Жаҳон банки ва Европа Иттифоқи ҳамкорлиги доирасида амалга оширилаётган қиймати 2 миллион долларга тенг “марказлашган модуль лабораториялар” лойиҳаси амалиётга татбиқ этиш учун тайёрланмоқда. Мазкур лабораториялар профессор-ўқитувчилар ва талабаларнинг ўқув жараёни чоғида фойдаланиши ҳамда қишлоқ хўжалиги соҳасидаги тадбиркорларга амалий хизмат кўрсатиши учун мўлжалланган.

Жорий йил якунига қадар қиймати 2,6 миллион долларга тенг бўлган замонавий “Экофизиологик тадқиқотлар” илмий лабораторияси фаолиятини йўлга қўйиш режалаштирилган. Ҳозирги кунга қадар 2 миллион долларга тенг бўлган лаборатория жиҳозлари олиб келинди.

Инфратузилма ва коммунал шароитларни яхшилаш борасида ТДАУнинг ўқув, маъмурият бинолари ҳамда талабалар турар жойларини узлуксиз иситиш ва иссиқ сувни таъминлаш учун 7 та замонавий қозонхона ва 4 та ер остидан сув чиқариш иншоотини қуриш бўйича лойиҳа-смета ҳужжатлари ишлаб чиқилиб, тегишли экспертизадан ўтказилди ва қурилиш ишларини бошлашга фаол равишда тайёргарлик кўрилмоқда.

Йил охирига қадар талабалар турар жойларида кўшимча 400 ўринни яратиш режалаштирилган. Кейинги ўқув йилгача, фойдаланишдан чиққан бинолар ўрнида 800 ўринга мўлжалланган замонавий 2 та талабалар турар жойларини қуриш кўзда тутилган.

– Булар фақат яқин келажақдагина ТДАУни кутаётган дастлабки ўзгаришлар, холос, – деди қишлоқ хўжалиги вазири ва ТДАУ ректори Жамшид Хўжаев. – Олийгоҳда бошланган ислохотлар ва янгиликлар талабалар ҳамда педагогларнинг ўқув жараёнига бўлган қизиқишини оширишига, ва албатта, таълим сифати даражасига ўз таъсирини ўтказишига ишонамиз. Буларнинг барчаси илмфан ва технологиялар асосида, ер ва сув ресурсларидан оқилона ҳамда самарали фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалигини жадал ривожлантиришдан манфаатдор бўлган аграр соҳанинг янги мутахассислари пайдо бўлиши учун асос бўлиши зарур. Бу аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш учун ҳақиқатан ҳам муҳим ва керакли бўлган масаладир.

Ўз мухбиримиз.

КЎСАК ТЕРИШ МАШИНАЛАРИНИ СИФАТЛИ ИШЛАТИШ

Взадаги лўппи очилган пахталар машиналар билан ёки қўлда икки марта териб олингандан кейин тупларда муайян миқдорда ярим очилган кўсақлар (оқала), кўк кўрақлар ва пахта паллалари (якка чигитлар) қолиб кетади. Бундай ҳосил қолдиқлари кўсақ териш машиналари ёрдамида йиғиштириб олинса, гектар ҳисобига ялпи ҳосилдорлик ошади. Шу мақсадларда кейинги йилларда “Технолог” АЖ томонидан СКО-2,4 ва СКО-3,6 типдаги кўсақ териш машиналарини саноат усулида ишлаб чиқариш ҳамда фермер хўжаликлари ва пахта-тўқимачилик кластерларига етказиб бериш йўлга қўйилди.

Уч ғилдиракли чоқиқ трактори билан ярмосма шаклида агрегатланган мазкур машина ишчи аппаратлар, кўндаланг шнек, лентали юклагич, пахта тозалагич ва бункер каби қисмлардан иборат.

Машина дала бўйлаб ҳаракатланганда ғўза туплари ишчи аппарати қия ҳолда ёнма-ён ўрнатилган иккита айланувчи рифли валиклар орасидаги иш тирқишига киради. Валиклар туплардаги қолдиқ ҳосилни сидириб олиб, ёнидаги шнекларга ташлайди. Ҳосил бу шнеклардан кўндаланг катта шнекка, ундан лентали конвейер (юклагич) орқали пахта тозалагичга узатилади.

Тозалагични икки хил технологияда ишлатиш мумкин: келиб тушган кўсақлар тозаланади ёки тозаланмайди. Кўсақлар қуйидаги кетма-кетликда тозаланади: чақиш барабани кўсақларни очади; катта аррали барабан чақилган кўсақларни чувиб, пахта ва хас-чўпларга ажратади; устма-уст жойлашган иккита кичик аррали барабанлар тишлари пахталарни илинтириб олади, хас-чўплар ерга тўкилади; чўткали барабан учала аррали барабанлар сиртларидаги пахталарни тозалаб олади ва кўндаланг шнекка ташлайди; шнек уларни пневмотранспорт қувурига етказиб беради; вентилятор пахталарни ҳаво оқими ёрдамида бункерга узатади.

Терилган кўсақларнинг намлиги 35 фоиздан юқори бўлганда, тозалагичнинг заслонкаси “кўрак” ҳолатига ўтказилади. Бунда кўрақлар барабанлар орасига тушмай, тўғридан-тўғри бункерга ташланади.

Агар ғўза тупларида кўрак кўп бўлса, машина шундай созланадики, бунда кўрак фақат чақилади ва бункерга йиғилади. Чақилган кўрақлар хирмонда тез қурийдими ва осон тозаланади.

Ҳосил теримининг тўлиқлиги ва аралашма тозаланиш даражасининг юқори бўлиши иш бошлашдан олдин машинанинг тўғри созланишига боғлиқ. Шуни яхши билиш лозимки, қисмлари тўғри созланган машина бирдай равон, ортиқча шовқин чиқармасдан ишлайди. Чўтка қиллари аррали барабанларнинг сиртига тегиб туриши ёки тишларга кўпи билан 2 мм ботиб туриши лозим. Бу барабанлар орасидаги тирқишлар кенглиги уларнинг таянч подшипниклари корпуслари остидаги қистирмаларнинг ортиқчасини олиб ташлаш ёки қўшимча қистирмалар қўйиш орқали ростланади.

Чақиш барабанининг декаси корпусдаги болтларни овал шаклли ўйиқлар бўйлаб силжитиб ростланади.

Агар чўткалар барабанлар тишларига етарлича ботиб турмаса, пахта паллалари уларнинг сиртидан тўла сидириб олинмайди ва аралашма яхши тозаланмайди.

Рифли валикларнинг учлари ва марза чўққиси орасидаги тик масофа (40-50 мм) аппарат осиш қурилмасидаги бармоқлар қўйилган жойларни ўзгартириш орқали созланади.

Валикларнинг кириш қисмидаги иш тирқишининг кенглиги ғўзадаги қолдиқ ҳосил чўғига қараб 18-25 мм оралиқда танланади.

Транспортер лентасининг таранглигини сошлаш учун етакловчи барабан корпуси силжитилади. Ортиқча тарангланган лента деталлардаги юкланишни ошириб, тасмани чўзиб юборади, кам таранглангани тасманинг шатаксиярашига ва транспортёрнинг тикилиб қолишига олиб келади.

Вентилятор тасмаси бўш бўлса, парракнинг айланиш тезлиги, демак-ки, пневмотранспорт тизимидаги ҳаво босими пасаяди ва иш сифатига путур етади.

Барабанларни айлантирувчи тасмаларнинг таранглиги доимий назорат қилинади, узилганлари ва чўзилганлари янгиларига алмаштирилади.

Иш сифати ва унуми юқори бўлиши учун механизатор далада машинани тўғри ишлатиши керак. Аввало, машина далага сеялка изидан солинади. 10-20 метр юргандан кейин терим тўлиқлиги текширилади, паст бўлса, ишчи аппарат қайта созланади, керакли ҳаракат тезлиги танланади. Иш жараёнида аппаратлар иложи борича пастга туширилади.

Кўндаланг шнек ёки транспортёр тикилиб қолганда, конвейернинг тубидаги қопқоқ очилади, хас-чўплар олиб ташланади. Тозалагич тикилганда тепадаги қопқоқ очилади, тозалаш камера-си ва шнеклардаги ўт-ўланлар, хас-чўплардан тозалаб олинади.

Мезанизатор машинада содир бўладиган камчиликларни даланинг ўзида қуйидагича бартараф этади: ҳосил қолдиқлари туплардан чала терилганда – иш тирқиши торайтирилади, аппаратлар пастроққа туширилади, машина тўғри қаторларга туширилади; валиклар орасидаги иш тирқишининг охирига ғўзапоя йиғилиб қолганда – иш тирқиши кенгайтирилади, ёнма-ён жойлашган аппаратлар орасидаги масофа (90 ёки 60 см) қайта созланади; ҳосил қолдиқлари ерга кўп тўкилганда – тракторнинг тезлиги камайтирилади, машина асосий қатор ораларига ўтказилади, иш тирқиши торайтирилади; бункердаги пахтанинг ифлослиги меъёрдан ошиб кетганда – аррали барабанлар тишлари ва чўтка қиллари орасидаги тирқиш ростланди, қиллари ейилган чўткалар янгиларига алмаштирилади, тозалагичнинг етакловчи понасимон тасмаси тарангланади, барабанлар сиртига ёпишиб қолган ифлосликлар олиб ташланади, тозалагичнинг иш режими “кўрак” ёки “чақиш” ҳолатига ўтказилади.

Ҳар сменадан кейин машинага техник хизмат кўрсатилади. Резьбали бирикмалар тортиб маҳкамланади. Барабанлар таянчлари мойланади. Тасмаларнинг таранглиги текширилади. Синган ёки бузилган деталлар созларига алмаштирилади. Барча барабанлар лой, чанг, мой, пахта толалари ва тупроқдан ювиб тозаланади.

Шундай қилиб, кўсақ териш машиналаридан тўғри ва унумли фойдаланилганда ғўза тупларида қолган пахта ҳосили тўла йиғиштириб олинади, далалар ғўзапоялардан тозаланиб, шудгорлашга барвақт тайёр бўлади.

Муҳаммаджон ТОШБОЛТАЕВ,
т.ф.д., (ҚХМЭИ),

Ражаббай ХУДАЙКУЛИЕВ,
т.ф.н. к.и.х., (ЎЗР ФА МИСМИ),

ДЕХҚОН ДАЛА КЕЗАДИ

Ғалла парваришида ноябрь ва декабрь ойларида амалга оширилаётган энг муҳим агротехник чора-тадбирлар

Республикамызда 2022 йил ҳосили учун жами 1 млн. 33 минг 104 гектар майдонга бошоқли дон экинларини экиш режалаштирилган бўлиб, бугунги кунда 945 минг 339 гектар майдонга бошоқли дон экинларини экиш ишлари амалга оширилган. Ушбу ғалла экилган майдонларнинг 501 минг 951 гектар ёки 48.6 фоизда суғориш ишлари амалга оширилган.

Бошоқли дон экинларини суғориш ишлари Қашқадарё вилоятида 17 фоиз, Сирдарё вилоятида 19 фоиз, Бухоро вилоятида 32.3 фоиз, Тошкент вилоятида 42 фоиз, Самарқанд вилоятида 44 фоиз ғалла экилган майдонларда амалга оширилган ҳолос. Республикамызда бошоқли дон экинлари экилган майдонларнинг 301 минг 645 гектар ёки 32 фоизда ниҳоллар тўла униб чиққан. Униб чиққан майдонларнинг 207 минг 452 гектар ёки 68.8 фоизда ниҳоллар 1-2 барг, 58 минг 53 гектари ёки 19 фоизда 3-4 барг ҳамда 36 минг 140 гектар ёки 12 фоизи тупланган ҳолатда ривожланмоқда.

Бу йилги шароитда республикамызда пахта ҳосилини, тақрибий экинларни йиғиштириб олиш ишларининг бироз кечикиши, бошоқли дон экинлари ўз муддатида экилмасдан, экиш ишлари ҳар йилгидан бир мунча кечикканлиги, куз ойларидаги қуруқ ва илиқ келиши, ёғингарчиликни кам бўлаётгани, сув танқислиги натижасида 2022 йил ҳосили учун экилган ғалла майдонларида ниҳолларни униб чиқиши ҳамда ривожланиши орқанда қолаётгани кузатилмоқда.

Кузги бошоқли дон экинларини куз-қиш ойларида парваришlashда ғаллачилик соҳасидаги маъсул мутахассислари ва фермер хўжаликлари томонидан амалга оширишлари зарур бўлган энг муҳим агротехник чора-тадбирларни қуйидагилардан иборат.

Республикамызда бошоқли дон экинларини экиш ишларини тез кунларда 1-ноябрдан сифатли қилиб, тўла яқунлаш чораларини кўриш.

Бошоқли дон экинлар экилган майдонларни зудлик билан суғориш ишларини сифатли амалга ошириш. Акс ҳолда, уруғлар тунги салқин нам ҳавода намликни ўзига олиши ҳамда кундузги иссиқ таъсирида намликни кўтарилиши натижасида, экилган ғалла уруғларини униб чиқиш энергияси пасаяди ва ниҳоллар тўла униб чиқмайди. Униб чиққан ғалла ниҳоллари эса нимжон бўлиб қолади. Бунинг натижасида 1 гектар майдондан 1,3 млн. гача ғалла ниҳоли кам бўлади ёки ғаллани ҳосили 10-30 центнергача камайиб кетиши мумкин.

Бу йилги куз ойларидаги қуруқ ва илиқ келиши, ёғингарчиликнинг кам бўлаётгани, сув танқислигини, сувдан самарали фойдаланиш мақсадида кўндаланг ўқариқларни қисқа 50-60 метр узунликда олиб суғориш ишларини сифатли,

кўллатмасдан амалга ошириш.

Кузги бошоқли дон экинлари экилган майдонлардаги ўсимлик ҳолати таҳлил қилиниб, бугдой тупланиши ва қишга тайёргарлик ҳолатини кучайтириш мақсадида энг биринчи навбатда бугдой майсалари сарғайган ва эндигина униб чиққан, унумдорлиги паст майдонларни гектарига соф ҳолда 30-35 кг ёки физик ҳолда 100-150 кг меъёрда азотли ўғитлар билан озиклантирилиб, суғориш ишлари сифатли амалга оширилса, ўсимликнинг генератив органларини шаклланишига, тупланиш жараёнига, ўсимликни тупланиш бўғинининг бакуват, ниҳолларни қишга, совуққа чидамлилигини оширади.

Ғалласи униб чиққан ва 1-2 та туплаган майдонларга карбамид ўғитидан гектарига 100 кг дан, агар аммиакли селитра ёки сульфат аммоний ўғитидан бериладиган бўлса гектарига 150 кг дан бериш тавсия этилади.

Эрта муддатларда экилган ва ғалласи ер устини тўлиқ қоплаган майдонларда гектарига 10-12 кг дан карбамид ва биоўғитлардан иборат суспензия тайёрлаб сепиш тавсия қилинади. Бундай майдонларга азотли ўғитлар билан озиклантириш тавсия қилинмайди. Эрта феврал ойининг бошида ўғитлаш тавсия этилади.

Айрим сабабларга кўра, экиш олдидан фосфорли ва калийли ўғитлар билан озиклантирилмаган ёки кеч экилган майдонларга соф ҳолда 60-70 кг дан фосфорли ва 60 кг дан калийли ўғитларни солиш тавсия этилади. Бунда аммофос бериладиган бўлса физик ҳолда 200 кг/га, оддий суперфосфат бериладиган бўлса 500 кг/га.

Калийли ўғит сифатида калий хлор ўғитидан 100 кг/га миқдорда берилиши тавсия этилади. Озиклантирилган майдонларни енгил кўллатмай суғориш мақсадга мувофиқ бўлади.

Кеч экилган, энди униб чиқаётган майдонларни ҳар гектарига 10 тоннадан маҳаллий ўғит жамғариб, суғориш ишларини сифатли, шарбат усулида бажариш тавсия этилади.

Ўқорида берилган тавсияларнинг жойларда бажарилиши бўйича тегишли соҳа раҳбарларига кўрсатмалар берилиши 2022 йилда бошоқли дон экинларидан гектаридан 70-80 центнер ва ундан ортиқ ҳосил олинишига замин бўлади.

Равшанбек СИДДИҚОВ,
қ.х.ф.д., РФА академиги,

Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институти директори,

Насрулло ЮСУПОВ,

Дон ва дуккакли экинлар илмий-тадқиқот институти лаборатория мудири.

ТЎҚСОНБОСТИ УСУЛИДА САБЗАВОТ ЭКИНЛАРИ ЕТИШТИРИШ АГРОТЕХНИКАСИ

Тўқсонбости усули деҳқонларимиз томонидан қадимдан қўллаб келинади. Бу усулда экилган уруғлар 90 кунлик қишни қор остида босиб ўтади. Шу сабабдан ҳам бу усулни деҳқонларимиз «қорбости» ёки «тўқсонбости» деб аташади.

Тўқсонбости усулида экиш совуққа чидамли сабзавотлардан эрта кўкламда арзон ва мўл ҳосил етиштириш имконини яратиш баробарида, кундалик озиқ-овқат маҳсулотлари танқис бўладиган «илигузилди» пайтида витаминли маҳсулотлар билан ички бозор эҳтиёжини қоплайди, экспорт имкониятларини кенгайтириб деҳқонларни бойтади.

Тўқсонбости усулида экилган сабзавот экинлари эрта кўкламда ердан жуда барвақт униб чиқиб, тез ривожланиши ҳисобига эрта ҳосил беради.

Сабзавот уруғлари экилган эгатлар устидан чириган маҳаллий ўғитлар ёки дарахт қипиқлари билан мулчалаш ёхуд шаффоф полиэтилен плёнкаларни ёпиш тадбирларини қўллаш экилган сабзавот уруғларининг эрта кўкламда барвақт униб чиқиб, жадал ўсиб ривожланиши ҳисобига ҳосил етилиши эрта баҳорда экишга қараганда 25-30 кунгача эртароқ, ҳосилдорлиги эса 15-20% га ортиқроқ бўлади.

Қуйида ушбу муддатда сабзавотлар етиштириш бўйича тавсиялар келтириб ўтилган:

Пиёз. Тўқсонбости муддатда пиёзнинг маҳаллий шароитда яратилган “Истиқбол”, “Зафар”, хорижнинг “Манас”, “Дайтона”, “Леоне” ва “Банко” навларини республика ҳудудларининг тупроқ-иқлим шароитини инобатга олган уруғни тўқсонбости усулида: жанубий вилоятларда 1-30 декабрда, марказий вилоятларда 15 ноябр-15 декабрь, шимолий вилоятларда 1 ноябр-1 декабрь кунлари экиш тавсия қилинади.

Ҳар бир гектарга 18 кг гача пиёз уруғи сарфланади. Пиёз ернинг нишабига қараб қатор ораларини 70-90 см

дан олиб 3-4 қаторли усулда ёки қўлда сочиб экилади. Уруғлар ерга 1,5-2 см чуқурликка кўмилади. Пиёз уруғи сепилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади.

Тўқсонбости усулида экилган пиёз баҳорда дастлаб ўсимликларнинг бўйи 6-8 см га етганда, иккинчи марта боғлаб чиқариладиган товар ҳолига келганда ўтоқ ва яғана қилинади. Қатор ораларига 15-16 см чуқурликда ишлов берилади.

Пиёзнинг бир гектаридан 30 тоннагача ҳосил олиш учун ҳар гектар ерга юқори унумдор майдонларда соф ҳолда 250 кг азот, 200 кг фосфор, 80 кг калий, ўртача унумдор тупроқларда 300 кг азот, 220 кг фосфор ва 90 кг калий, паст унумдор тупроқларда 320 кг азот, 220 кг фосфор ва 100 кг калий берилиши лозим.

Фосфор ўғити йиллик миқдорининг 70-75% ернинг асосий ишловида, қолган қисми эса ерни бороналашдан олдин берилади. Азот ўғити ўсимликнинг ўсув даври давомида озиқлантириш пайтида тенг иккига бўлиб берилади. Биринчи озиқлантириш пиёз яғаналаниб, ўтоқ қилингандан сўнг, иккинчиси эса пиёз шакллана бошлаганда берилади.

Аммо, пиёз ўсимлигига органик ўғитлардан янги гўнгни бериш тавсия этилмайди, чунки гўнг берилганда ундаги бегона ўтларнинг уруғлари униб чиқиб, бўлажак ҳосилга салбий таъсир этади.

Пиёз ҳаво намлиги паст бўлган жойларда яхши ўсади, аммо тупроқнинг сернам бўлишини хоҳлайди. Пиёз барг шапалоғининг кичиклиги ва сувнинг тежаб-тергаб сарфланишига қарамасдан, унинг илдизи яхши ривожланмаган-лигидан тупроқ намлигига талабчанлиги ниҳоятда кучли.

Сабзи. Тўқсонбости усулда сабзининг, асосан, илдизмеваси қизил рангли маҳаллий “Зийнатли”, “Фаровон” ёки хорижнинг “Шантане-2461”, “Куроода Шантанэ”, “Нантская-4”, “Канада” ва “Карсон” каби нав ва дурагайларининг уруғларини тўқсонбости усулида республика ҳудудларининг тупроқ-иқлим шароитини инобатга олган ҳолда: жанубий

вилоятларда 1-30 декабрда, марказий вилоятларда 15 ноябр-15 декабрь, шимолий вилоятларда 1 ноябр-1 декабрь кунлари экиш лозим.

Уруғ сарфи гектарига 5-6 кг ни ташкил этиб, сабзи уруғлари 1,5-2 см чуқурликка 52×8 ва 62×8 см схемада ёки қўлда сочиб экилади. Тўқсонбости усулда сабзи уруғи сепилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади.

Сабзи уруғлари баҳорда униб чиқиши билан дарҳол бегона ўтлардан 2 марта ўталади ҳамда яғаналанади. Дастлабки ўташ сабзи битта чинбарг чиқарганда, кейингиси эса 3-4 барг чиқарганда ўтказилади. Ҳар ўтоқ давомида яғана ҳам қилиб борилади.

Бегона ўтларни йўқотиш учун гербицидлардан фойдаланилади. Экишдан олдин бир йиллик ўтларга қарши гектарига Гезагард-50 ёки Прометрин препарати ҳар гектарига 2-3 кг дан бегона ўтлар уруғи ердан унунга қадар ёки 1-2 чинбарг чиқарган вақтда; Фюзилад Супер 12,5% препарати гектарига 1-2 кг ҳисобидан бегона ўтларнинг уруғи 2-4 та барг чиқарган вақтида пуркалади.

Шунингдек, сабзи иккинчи марта яғана қилиниб, ўтдан тозалангандан кейин қатор оралари трактор культиваторида юмшатилади.

Сабзининг бир гектаридан 30 тоннагача ҳосил олиш учун юқори унумдор майдонларда соф ҳолда 175 кг азот, 130 кг фосфор, 80 кг калий, ўртача унумдор тупроқларда 220 кг азот, 160 кг фосфор ва 100 кг калий, паст унумдор тупроқларда 250 кг азот, 200 кг фосфор ва 120 кг калий берилиши лозим.

Сабзи етиштиришда суғоришдан олдинги тупроқ намлиги тупроқнинг

тўйинган дала нам сиғимига нисбатан 70-75% бўлиши керак.

Уруғ униб чиқиши учун қишда ва баҳорда ёғадиган ёғингарчилик миқдори етарли ҳисобланади. Айрим, яъни кўкламда ёғингарчилик кам бўлган йиллардагина уруғнинг униб чиқишини тезлаштириш мақсадида уруғ суви берилади.

Бу экин апрел ойининг иккинчи ярмидан бошлаб суғорилади. Дастлабки пайтларда экин ҳар 1,5-2 ҳафтада, май ойининг иккинчи ярмидан эътиборан, яъни илдизмевалар жадал суръатда катталашаётганда эса ҳар 7-8 кунда суғорилади. Ҳосил етилиб, йиғим-терим пайти яқинлашганда суғориш тўхтатилади.

Сизот суви чуқур жойлашган ерларда эртаги сабзи ўсув даврида 8 марта, сизот суви юза далаларда эса 5-6 марта суғоришда гектарига 550-600 м³ ҳисобидан сув сарфланади.

Ош лавлаги. Ош лавлагининг маҳаллий “Диёр” ва “Ягона” ҳамда хориждан келтирилаётган навларидан “Бордо-237”, “Бикорес”, “Боро- F_1 ”, “Детройт” ва “Пабло- F_1 ” дурагайлари республика ҳудудларнинг тупроқ-иқлим шароитини инobatга олган ҳолда ош лавлаги уруғини тўқсонбости усулида: жанубий вилоятларда 1-30 декабрда, марказий вилоятларда 15 ноябр-15 декабрь, шимолий вилоятларда 1 ноябр-1 декабрь кунлари экиш тавсия қилинади.

Тўқсонбости усулида ош лавлаги экилганда уруғ сарфи – 16-18 кг ни ташкил қилиб, экишда эгатлари 60-70 см бўлиб, 2-3 қаторли, ўсимлик оралари 8-10 см ва 2-3 см уруғлар чуқурликка экилади.

Ош лавлаги уруғи экилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади.

Ундан юқори ва сифатли илдизмевалар олиш учун кузда ерни шудгорлашда 320 кг аммофос, 180 кг калий хлор ўғити солинади. Баҳорда ўсув даврида азот ўғити иккига бўлиб берилади. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиб ўсимлик сийраклаштирилгандан сўнг 240 кг карбамид ёки 550 кг сульфат аммоний, иккинчиси эса 3-4 чин барг пайдо бўлганда юқоридаги миқдорда солинади.

Ош лавлаги ўстиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сиғимига нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги 65-70% бўлиши керак. Ош лавлаги бошқа илдизмевали сабзавотлар каби ўсув даврида сувни ҳар хил миқдорда талаб қилади. Уруғнинг униб чиқиш, шунингдек, баргнинг жадал суръатда ўсиш ва ҳосил тўплаш даврида экинлар-

нинг сувга талабчанлиги бир оз ошади. Сизот суви чуқур жойлашган ерларда ош лавлаги ўсув даврида 7-8 мартагача, сизот суви юза далаларда эса 5-6 мартасуғорилади. Тупроқ шароитига қараб гектарига 500-550 м³ ҳисобидан суғорилади.

Салат. Салат бир йиллик ўсимлик бўлиб, у йирик барглардан иборат бўлган паст тупбарг ёки салат боши ҳосил қилади.

Салатнинг маҳаллий “Кўк шох” ва хориждан келтирилаётган “Фиоретт”, “Конкорд- F_1 ”, “Лагунас- F_1 ”, Левистро- F_1 ва Саула F_1 навлари экиш учун тавсия этилади.

Салат совуққа чидамли ўсимлик. Баргларининг ўсиши ва бош ўраши учун қулай ҳарорат кундузи 15-20°C ва кечаси 12-15°C бўлиши керак, шунингдек, у 5°C паст ҳароратда ҳам оз бўлса-да ўсаверади.

Тўқсонбости усулида экилган салатнинг ўсув даври 40-60 кун бўлиб, ҳосилнинг пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – март ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – апрел ойига тўғри келади.

Республика ҳудудларининг тупроқ-иқлим шароитини инobatга олган ҳолда баргли ва бош ўрайдиган салатлар тўқсонбости усулида: жанубий вилоятларда 1-30 декабрда, марказий вилоятларда 15 ноябрь-15 декабрь, шимолий вилоятларда 1 ноябрь-1 декабрь кунларида экиш тавсия қилинади.

Бир гектар ерга салат уруғидан 4-5 кг, бошли салатникдан 3-4 кг сарфланади. Уруғлар лентасимон усулида 2-3 қатор қилиб, ленталар ораси 45-60 см, лентадаги қаторлар ораси 15 см экиш схемасида экилади. Салат уруғи сепилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади.

Салат ўсимлигини парваришлашга – ўташ, қатор ораларини юмшатиш, суғориш ва минерал ўғитлар билан озиклантириш ишлари киради. Баргли салат майсалар пайдо бўлгандан 30-40 кундан кейин ҳосили бир йўла йиғиштириб олинади. Бошли салатнинг ҳосили 45-50 кундан кейин, уларнинг

етилишига қараб кундузи, баргидан шудринг кўтарилгандан кейин бирин-кетин узиб олинади. Баргли салатнинг ҳар гектаридан 100-120 ц, бошли салатникдан 170-180 ц дан ҳосил олинади.

Ўсимликларни экишдан олдин, яъни ерни экишга тайёрлашда фосфор ўғити йиллик миқдорининг 75%, калийнинг ҳаммаси ерларнинг асосий ишлов даврида, қолган 25% фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади. Азотли ўғитларнинг ҳаммаси ўсув даврида озиклантиришда иккига бўлиб берилади. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиб, ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 тадан чинбарг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар ўғитлагич мосламалар билан қатор ораларига ўсимликка яқинроқ қилиб берилади.

Исмалоқ – бир йиллик ўсимлик бўлиб, илдиз бўғзидан 8-10 та баргдан иборат тупбарг ва ўтсимон тик поя чиқаради. Исмалоқнинг республикада фақат битта “Нафис” нави Давлат реестрига киритилган.

Исмалоқ ўсимлиги совуққа чидамли сабзавотлар қаторига кириб, уруғи 3°C ҳароратда кўкариб чиқади. Ёш ўсимликлари 6-8°C гача совуққа бардош беради. Ҳароратнинг юқори бўлиши ва ҳаво намлигининг пасайиб кетиши ўсимликка салбий таъсир қилади, барглари майда бўлиб қолади. Исмалоқ ҳосили ниҳоллар пайдо бўлгандан 25-40 кундан сўнг йиғиб олинади.

Тўқсонбости усулида экилган исмалоқнинг ўсув даври 45-50 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – март ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – апрел ойига тўғри келади.

Республика ҳудудларининг тупроқ-иқлим шароитини инobatга олган ҳолда исмалоқни тўқсонбости усулида: жанубий вилоятларда 1-30 декабрда, марказий вилоятларда 15 ноябрь-15 декабрь, шимолий вилоятларда 1 ноябрь-1 декабрь кунлари экиш тавсия қилинади.

Исмалоқ сабзавот сеялкалари билан кўш қаторлаб, ленталар ораси 50-60 см ва қаторлар орасини 15-20 см дан қилиб, 1 гектарга 15-20 кг уруғ 2-3 см чуқурликда экилади.

Исмалоқ уруғи сепилгандан сўнг майдон суғорилмайди. Барча агротехник тадбирлар баҳорда бошланади. Ўсув даврида парвариш қилиш ишлари экинни суғориш, қатор ораларини юмшатиш ва бегона ўтларни ўтлашдан иборат бўлиб, озик-овқатга иштатадиган исмалоқ яғана қилинмайди.

Исмалоқ 5-6 та барг чиқаргандан бошлаб кесилиб ёки юлиниб, ҳосили бир неча марта йиғштирилади. Гулпо-ялар чиқарганда ҳосили терилмайди. Исмалоқнинг ҳосилдорлиги гектарига ўртача 120-150 ц/га ни ташкил этади.

Исмалоқни тўқсонбости усулда етиштиришда фосфор ўғити йиллик миқдорининг 75%, калийнинг ҳаммаси ерларнинг асосий ишлов даврида, қолган 25% фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади.

Азотли ўғитларнинг ҳаммаси ўсув даврида озиклантиришда иккига бўлиб, биринчи озиклантириш – ўтоқ қилиниб, ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 тадан чинбарг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар қатор ораларига ўғитлагич мосламалар билан ўсимликка яқинроқ қилиб бериледи.

Укроп. Укроп бир йиллик ўсимлик ҳисобланади. Укропнинг маҳаллий “Узбекский-243” ва “Ором” ҳамда хориждан келтирилаётган “Анет” навлари уруғлари республика ҳудудларининг тупроқ-иқлим шароитини инобатга олган ҳолда тўқсонбости усулида: жанубий вилоятларда 1-30 декабрда, марказий вилоятларда 15 ноябрь-15 декабрь, шимолий вилоятларда 1 ноябрь-1 декабрь кунларида экиш тавсия қилинади.

Кўклигида ишлатиладиган укроп уруғи полларга қалин қилиб сепилиб, гектарига 20-25 кг уруғ сарфланади.

Укроп уруғи секин униб чиқади. Укроп ўтоқ қилиш, ленталар орасини юмшатиш ва бостириб суғориш йули билан парвариш қилинади.

Кўклигида ишлатиладиган укроп апрел ойидан бошлаб, бўйи 10-15 см га етганда ўриб олинади. Укроп кўклигида ишлатиш учун экилганда гектаридан 10-12 тоннагача ҳосил олинади.

Укропни етиштиришда фосфор ўғити йиллик миқдорининг 75%, калийнинг ҳаммаси ерларнинг асосий ишлов даврида, қолган 25% фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади.

Азотли ўғитларнинг ҳаммаси ўсув даврида озиклантиришда иккига бўлиб бериледи. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиниб, ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 тадан

чинбарг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар ўғитлагич мосламалар билан қатор ораларига ўсимликка яқинроқ қилиб бериледи.

Укроп ўстиришда тупроқнинг намлиги тўйинган дала нам сиғимига нисбатан суғоришдан олдинги 70-75% бўлиши керак. Шу сабабли, бу экин ўсув даврида сувни ҳар хил миқдорда талаб қилади. Уруғнинг униб чиқиш, шунингдек, баргнинг жадал суръатда ўсиш ва ҳосил тўплаш даврида экинларнинг сувга талабчанлиги бир оз ошади.

Кашнич. Кашничнинг “Орзу” ва “Янтарь” навлари районлашган бўлиб, совуққа чидамли бир йиллик ўтчил ўсимлик ҳисобланади. Унинг уруғи ўсиши учун 5-6°C, кўкариб ҳосил бериши учун 15-16°C ҳарорат керак. Кашнич ўсув бошида секин ўсади, кейин тез ривожланади.

Тўқсонбости усулида экилган кашничнинг ўсув даври 40-50 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – март ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – апрель ойига тўғри келади.

Республика ҳудудларининг тупроқ-иқлим шароитини инобатга олган ҳолда кашнични тўқсонбости усулида: жанубий вилоятларда 1-30 декабрда, марказий вилоятларда 15 ноябрь-15 декабрь, шимолий вилоятларда 1 ноябрь-1 декабрь кунларида экиш лозим.

Пол қилиб сепилганда гектарига 8-10 кг уруғ сарфланади. Уруғ экилгандан сўнг, устидан майда чириган гўнг сепилади.

Асосий парвариши 1-2 марта ўташ, қалин ерларини бир оз яғаналаш ва вақтида суғоришдан иборат. Яхши парваришланганда гектаридан 12-15 тоннагача ҳосил олиш мумкин.

Фосфор ўғити йиллик миқдорининг 75%, калийнинг ҳаммаси ерларнинг асосий ишлов даврида, қолган 25% фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади.

Азотли ўғитларнинг ҳаммаси ўсув даврида – озиклантиришда иккига бўлиб бериледи. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиниб, ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 тадан чинбарг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар қатор ораларига ўғитлагич

мосламалар билан, ўсимликка яқинроқ қилиб бериледи.

Кашнич ўстиришда тупроқнинг намлиги суғоришдан олдин тўйинган дала нам сиғимига нисбатан 70-75% бўлиши керак.

Сизот суви чуқур жойлашган ерларда кашнич ўсув даврида 7-8 мартагача, сизот суви юза майдонларда 2-3 марта суғорилади. Тупроқ шароитига қараб гектарига 450-500 м³ ҳисобидан суғорилади.

Петрушка. Петрушканинг “Нилуфар”, “Сахарная” ва “Новас” навлари районлашган бўлиб, у совуққа чидамли икки йиллик ўтчил ўсимлик ҳисобланади. Унинг уруғи ўсиши учун 5-6°C, кўкариб ҳосил бериши учун 15-16°C ҳарорат керак. Петрушка ўсув бошида секин ўсади, кейин тез ривожланади. Петрушка ер танламайди.

Тўқсонбости усулида экилган кашничнинг ўсув даври 55-60 кун бўлиб, ҳосил пишиш даври агарда плёнка билан қопланган бўлса – март ойида ёки очик майдонда етиштирилган бўлса – апрел ойига тўғри келади.

Республика ҳудудларининг тупроқ-иқлим шароитини инобатга олган ҳолда петрушкани тўқсонбости усулида: жанубий вилоятларда 1-30 декабрда, марказий вилоятларда 15 ноябрь-15 декабрь, шимолий вилоятларда 1 ноябрь-1 декабрь кунларида экиш тавсия қилинади.

Пол қилиб сепилганда гектарига 3-4 кг уруғ сарфланади. Уруғ экилгандан сўнг, устидан майда чириган гўнг сепилади.

Асосий парвариши 1-2 марта ўташ, қалин ерларини бир оз яғаналаш ва вақтида суғоришдан иборат. Яхши парваришланганда гектаридан 10-12 тоннагача ҳосил олиш мумкин.

Фосфор ўғити йиллик миқдорининг 75%, калийнинг ҳаммаси ерларнинг асосий ишлов даврида, қолган 25% фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади. Азотли ўғитларнинг ҳаммаси ўсув даврида озиклантиришда иккига бўлиб бериледи. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиниб, ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 тадан чинбарг пайдо бўлганда ўтказилади. Ўғитлар ўғитлагич мосламалар билан қатор ораларига ўсимликка яқинроқ қилиб бериледи.

Рустам НИЗОМОВ,

қ.х.ф.д.,

Фахриддин РАСУЛОВ,

қ.х.ф.ф.д.,

СПЭ ва КИТИ.

КАРАМ МАҲСУЛОТИНИНГ ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИДАГИ АҲАМИЯТИ ВА УНИ САҚЛАШ УСУЛЛАРИ

Ўзбекистон Республикасида аҳоли сонининг кўпайиб бориши сабабли, озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талаб кундан-кунга ортиб бормоқда. Бугунги кунда аҳолини йил давомида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан тўла таъминлашда экин майдонларини кўпайтириш, сифатли маҳсулотлар ҳажмини орттириш талаб этилади. Шундай қишлоқ хўжалиги экинларидан карам ўсимлиги айрича аҳамиятга эга ҳисобланади. Худуд шароитида карам ўсимлиги карамдошлар (*Brassicaceae*) оиласига мансуб бўлиб, уларга оддий ёки оқбош карам, қизилбош карам, савой карами, брүссель карами, кольраби карами, барг карами, хитой карами, пекин карами, гулкарам каби турлари кириб, фермер ва деҳқонларимиз томонидан етиштирилиб, бозорларимизни ва аҳоли талабини қониқтириб келмоқда. Маълумотларга кўра, дунёда оқ бош карам 2,82 млн. гектар майдонга экилиб, ўртача 29,4 тонна ҳосил гектаридан олинмоқда (Акрамов, 2020). Қорақалпоғистон Республикаси шароитида 500 гектардан ошиқ майдонда карам ўсимлиги етиштирилиб келинмоқда. Фермер ва деҳқонларимизнинг ер майдонларида асосан оқ бош карам кўпроқ етиштирилади.

Оқ бош карамларнинг меваси витаминлар ва минерал моддаларга бойлиги жиҳатидан, инсон озиқланиши ва соғлиғига ҳам фойдали бўлган озиқ-овқат маҳсулотлари ичида кўп истеъмол

қилинадиган сабзавот экинларидан ҳисобланади. Оқбош карам кальций ва фосфор, минерал тузлар билан А, В₁, В₂, В₁₂ ва С витаминларига бой. Ушбу карамлар хом ҳолда истеъмол қилиниши билан бирга тузланган ва димланган ҳолда севиб истеъмол қилинади. Юртимизда карам маҳсулоти йилнинг барча фаслларида жуда севиб истеъмол қилинадиган сабзавот экинларидан биридир. Карамнинг деярли барча навлари сақлаш ва қайта ишлашга, шунингдек, узоқ масофаларга ташишга яроқли ҳисобланади. Карамни сақлаш ва қайта ишлаш учун, унинг асосан, кеч кузги навларидан фойдаланилади. Ёзги навларидан эса, асосан ҳар хил турдаги сабзавот таомларини ва салатларни тайёрлаш орқали истеъмол қилинади (Ҳуснов ва бошқ., 2020).

Республика мизда карамнинг сақлашга яроқли бўлган “Тошкент-10”, “Судья”, “Ўзбекистон-133” навлари кўпроқ етиштирилиб, мўл ҳосил беради. Сақлаш учун оқбош карамни об-ҳаво шароитига қараб, кўпинча октябрь ойининг учинчи ўн кунлигида ёки ноябрь ойининг биринчи ўн кунлигида йиғиштириш ишлари ташкил этилади. Сақлашга қўйиладиган оқбош карам эрта муддатда ҳам, кеч қолдириб ҳам йиғиштириш салбий оқибатларга олиб келади. Кўп йиллик тадқиқотлардан маълумки, иссиқ об-ҳаво шароитида оқбош карамни йиғиштириш, сақлаш даврида кўпгина касалликларга чалина-

ди. Сақлаш даврида ҳаво ҳароратининг ҳар хил даражада ўзгариши оқбош карамнинг ички ва ташқи баргларининг нобуд бўлишига олиб келади.

Ҳарорат — 1°C атрофида бўлганида карам сифатли сақланади. Карам сақлашда ҳавонинг нисбий намлиги жуда юқори бўлмаслиги талаб этилади, бунда намлиги 70-80 фоиз бўлиши мақсадга мувофиқдир. Худудимиз шароитида карам ноябрь ойида сақлаш омборларига жойланади. Замонавий совутгичларда карам маҳсулотларини узоқ сақлаш имконияти мавжуд.

Хулоса қилиб айтганда, карам ўсимлигининг халқ хўжалигида тугган ўрни бекиёс катта бўлиб, сақлаш учун вақтида сақлаш ишларини ташкиллаштириш ва келтирилган ҳаво ҳарорати ва намликни таъминлаш керак. Сақлаш учун жойлаштиришда омборхона шароитига қараб контейнерларда, қопларда ва уюм ҳолида сақланса узоқ ва сифатли сақланади.

Марат ГЕНЖЕБАЕВ,
магистрант,

Рысназар ЮСУПОВ,
қ.х.ф.ф.д., (PhD), доцент,

Қорақалпоғистон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти.

ЎЗБЕКИСТОНДА ЗАЙТУНЧИЛИК ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА МУАММОЛАРИ

Давлатимиз халқ дастурхонини витаминли, тўйимли, сифатли, озиқ-овқат маҳсулотлари, қуруқ ва ҳўл мевалар ҳамда қайта ишланган консерва ҳолидаги маҳсулотлар билан таъминлаш ва кўшимча ишчи ўринларини ташкил қилиш, аҳолини иш билан тўлиқ таъминлаш ҳамда қишлоқ хўжалиги учун яроқсиз ерлардан тўлиқ фойдаланиш учун бир қатор чора-тадбирларни кўрмоқда, тегишли қарорлар қабул қилмоқда.

Президент Ш. Мирзиёев жорий йил 1-2 июнь кунлари Сурхондарё вилоятининг бир қанча туманларида бўлиб, мутасаддиларга Сурхондарёда қишлоқ хўжалигини инновацион йўналтириш бўйича институт ташкил этиш, анор билан бирга лимон, хурмо ва зайтун етиштиришни кўпайтириш ва экспорт салоҳиятини ошириш бўйича кўрсатмалар берди. Зайтунга алоҳида тўхталиб, вилоятнинг 8 та туманида 50 гектардан 400 гектар зайтун боғларини ташкил қилиб, республика аҳолиси учун қимматбаҳо бўлган зайтун мойини ўзимизда етиштириш имконларини таъкидлади.

Сурхондарё ва Қашқадарёда анор, анжир ва хурмо каби субтропик ўсимликлар қатори зайтунни ҳам етиштиришни кўпайтириш имконияти мавжуд бўлиб, ушбу экиннинг турли навларини тупроқ-иқлим шароитига мослаштириш борасида қатор йиллардан буён илмий кузатишлар олиб борилмоқда.

Бу борада зайтун кўчатларини экиш дастлаб биринчи марта Олтинсой туманидаги “Жовли” фермер хўжалигида бошланган эди. Дастлабки зайтун кўчатлари 2006 йилда гуллаб, ҳосил берди ва оммавий ахборот воситаларида “Ўзбекистонда биринчи марта зайтун ҳосил берди”, деган чиқишлар бўлди.

Зайтуннинг аҳамияти ҳақида тўхталсак. Биз истеъмол қиладиган ўсимлик мойлари ичида биргина зайтун мойи таркибида танамиздаги зарарли моддаларнинг ҳалокатли таъсиридан ҳимоя қила оладиган антиоксидловчи элементлар ва инсон саломатлиги учун катта аҳамиятга эга мой кислоталари мавжуд. Булар танадаги гормонларга қувват бўлади ва ҳужайра мембранасининг шаклланишига ёрдам беради.

Зайтун мойи инсон организми учун ўта зарур бўлган ёғ, кислоталарнинг етарли манбаи бўлганлиги сабабли ёш болалар организми учун катта аҳамиятга эга. Зайтун мойи ўз кимёвий таркибида 102 та элемент сақлаб, кимёвий таркиби жиҳатидан она сутидаги ёғга жуда ўхшашдир. Бу омиллар зайтун мойининг янги туғилган болалар учун жуда муҳимлигини кўрсатади. Агарда мамлакатда зайтун етиштиришни йўлга қўйилиб, зайтун мойи олишга эришсак, энг аввало, она-болалар соғлигини асрашда энг катта вазифани бажарган бўлаемиз.

Унинг мойи таркибида сквален моддаси билан ҳам аҳамиятлидир. Қимматбаҳо сквален моддаси дунёда иккита ўсимликда ва акуланинг жигарида бўлади. Биттаси

зайтун мойида учрайди. Сквален моддаси инсон организми учун ўта фойдали бўлиб, табиий антиоксидант, қондаги холестерин миқдорини камайтиради. Терини ҳимояловчи, раққа қарши, юрак-қон тизимини ҳимояловчи ва иммунитетни кўтарувчи хусусиятларга эга.

Зайтун дарахтини республика тупроқ-иқлим шароитига мослаштириш бўйича жуда катта қийинчиликлар ва синов даврлари ўтди. Чунки бу ўсимликни 2006 йилда мева бериб турганида 2007 йилдан 2008 га ўтар қишда январь ойида -28 °C даражалик қаттиқ совуқлар бўлиб кўчатларни ҳаммасини барча субтропик дарахт анор, анжир, хурмо, гилос дарахтлари билан биргаликда совуқ уриб кетди. Ана шу вақтда биз адабиётлар камлигидан зайтун ҳам бошқа субтропик дарахтларга ўхшаб қайта униб чиқишини билмасдик. Аммо 2008 йил баҳорида совуқ урган кўчатларни бир марта суғориш керак деб айтилди ва орадан икки ҳафта ўтгач, айрим зайтун кўчатлари тагидан қайта ўсиб чиқди.

Сурхондарё вилоятидаги Денов дендрарийси 1935 йилда ташкил этилган бўлиб, шу даврда бу ҳудудга 1000 дан ортиқ дарахтларнинг турлари келтирилиб экилган, ана шу мингдан ортиқ дарахтлар тури ичида зайтун ҳам келтирилган бўлган. Яқиндагина Денов дендрарийсида бўлганимда унинг ёши катта илмий ходимларидан бири ана шу зайтунлар ва уларнинг мевалари ҳақида сўзлаб берди. Ушбу сўзлар мен учун мутлақо янгилик эди. Улар ҳам зайтундан қаламчалар қилиб кўчат етиштиришар экан.

Шуни айтиш керакки, қадимги зайтун дарахтининг бизнинг тупроқ-иқлим шароитимизга мослашганича анча вақтлар ўтди ва турли фикрлар пайдо бўлди. Айрим экилган зайтунлар бизда кўпдан бери ҳосил бермаётганлиги маълум.

Дастлаб зайтун кўчатлари йўқлиги туфайли, Қишлоқ хўжалигига оид муассасалардан бирида ишловчи мевачилик бўйича бир доцент касбдошимиз зайтун кўчатларини етиштириб сотди. Аммо йиллар ўтса ҳам, бу олимнинг кўчатларидан биронтаси ҳосил бермади. Шу олимдан олинган кўчатларнинг бир қисми Сурхондарё вилояти Жарқўрғон туманига, Андижон вилояти Бобур боғига, Тошкент шаҳридаги айрим қизиққон боғбонлар ва бошқа инсонлар томонидан харид қилинган ва 15 йилда ҳам ҳосил бермади. Ҳозир ҳам шу зайтунлар қишлоқдан қишлоқ чиқади. Совуқларга мослашди, аммо йиллар давомида гулламади ва ҳосил бермади. Бу кўчатлар зайтуннинг декоратив туридан тайёрланган бўлса эҳтимол.

Шундан бўлса керак, Тошкент қишлоқ хўжалик университетидеги айрим олимлар зайтун Ўзбекистонда ҳосил

бермайди деган фикрларни кўп айтишди ва ниҳоят бизнинг тажрибаларни бориб кўришиб, зайтунлар ҳосил беришига ишонч ҳосил қилишди.

Бугунги кунда зайтунлар Сурхондарё вилоятининг Олтинсой туманидаги “Биби Зайнаб” қишлоғида 2018 йилдан бери ҳосил бериб келмоқда. Бундан 15 йиллар бурун Олтинсой тумани ҳокимлиги томонидан зайтун экиш шарти билан бир гектар ер майдони ажратиб берган. Бир гектар майдоннинг ярмига бу фермер яхши умид билан Туркиядан келтирилган кўчатларни харид қилиб экиб парваришлайди. Бугунги кунда дала томорқада 70 тупдан ортиқ зайтун кўчатлари ҳосил бермоқда ва уй ҳовлисида ҳам 30 туп зайтун кўчатлари ҳосил беришга тайёр ҳолда турибди. Ҳар йили ўртача 25 кгдан ҳосил олинса, 1750-1800 кг. зайтун мевалари пишиб етилмоқда. Ниҳоят зайтун кўчатлари катта дарахт бўлиб, бизнинг тупроқ-иқлимга мослашди, ҳар бир дарахтдан 20-30 килограммгача зайтун мевалари етишмоқда. Мазкур зайтун кўчатлари орасида пишиб етилишига қараб эртапишар, ярим ўртапишар, ўртапишар ва кечпишар навлар мавжуд. Мевалар бирин-кетин пишиб қорайиб етилмоқда.

Аммо бу меваларни қайта ишлаб, мойини оладиган ускуна ҳозирча мамлакатимизда йўқ.

Муаммолар. Мен зайтун меваларини кўтариб, республика Ёғ-мой уюшмасига борсам, улар “бизда фақат қуруқ уруғлардан мой олиш технологияси мавжуд”, дейишди. Зайтун мевасидан мой олиб таркибини аниқлаб кўришди. Уларнинг лабораториясида бажарилган текширишлар натижасида бизда ўсган зайтун мевалари таркибида 20-22 фоиз мой борлиги аниқланди. 2019 йил август ойида Республика Инновация вазирлигига бориб мурожаат қилсам, лойиҳа ёзинг дейишди. Афсуски, зайтун мевалари менинг лойиҳа ёзиб, экспертизадан ўтказишимни кутиб ўтирмасдан тўкилиб кетади.

Ўйлаб қоламан, ахир биринчи марта зайтундан мой олиш бу инновация эмасми, қани бу янгиликка қизиқиш?

Наҳотки, зайтун мевалари бировнинг шахсий мулки бўлса, ахир бу бутун бошли ўзбек халқиники-ку?!

2018-2021 йилларда ҳам зайтунлар яхши мева бермоқда, аммо уни қайта ишлаб, мой олувчи янги инновацияни амалга оширувчи бирон корхона ёки тадбиркор йўқ.

Республикага келадиган зайтун мойининг 100 фоизи хориждан импорт қилиниб келтирилади. Чунки шифобахшлиги жиҳатидан бу мойнинг тенги йўқ, аҳоли томонидан зайтун мойи жуда катта миқдорда истеъмол қилинади.

Ҳозирги кунда асосий вазифа сув кам талаб қиладиган экинларни етиштириш ва сувни тежаш ҳисобланади. Кейинги йилларда биз ўрганаётган экологик тоза мой берувчи зайтун кўпгина бир йиллик ўсимликларга мойли экинларга қараганда сувни кам талаб қилади ёки уларнинг унумдорлиги паст, Сурхондарё худудига эса кўп учрайдиган қумоқ тупроқларда экиб ҳосил олиш мумкин. Иккинчидан, зайтун плантациялари бир марта ташкил қилинса, энг арзон мой берувчи хомашёга эга бўламиз, чунки ҳар йили қайта-қайта бир йиллик мой берувчи экинлардан кўра дарахтдан мой олиш харажати кам бўлади.

Бир туп вояга етган зайтун дарахтидан 25-30 кг мева йиғиб олинади. Агарда ҳовлида 6 туп зайтун дарахти ўсса, жами 180 кг мева териб олиниб, уларни қайта ишлаш натижасида 35-36 кг экологик тоза зайтун мойи олиш мумкин. Бир оила учун 35-36 кг зайтун мойи катта муддатга оила истеъмоли учун етади.

Бундан бир неча йиллар бурун Сурхондарё вилоятида “Субтропик илмий-амалий Марказ”и ташкил қилинган эди, аммо кейинчалик бу Марказнинг фаолияти кўзга ташланмай қолди. Вилоятда Субтропик илмий-амалий Марказининг фаолияти қайта тикланса ва унга ҳақиқий фидойи жонкуяр ходимлар топиб қуйилса, биргина зайтун эмас, анор, анжир, хурмо каби бошқа сердаромад экинларнинг илмини ўрганиш борасида ишлар бир жойда шаклланар эди. Аммо бу ишлар ким томонидан амалга оширилади ва қайси ташкилот масъул бўлади?

Шундай қилиб, Ўзбекистон зайтунчилигида ҳали бир қатор муаммолар мавжуд. Аммо зайтунлар ҳосил бериб бизнинг шароитга мослашгани, келажакда зайтун плантациялари бўлишига ишонгимиз келади. Албатта, ўзбек халқи ўз зайтун мойлари ва маҳсулотларига эга бўлади, деган умиддамиз.

Дилором ЁРМАТОВА,
профессор,
Содиқ АБДИНАЗАРОВ,
доцент.

Инсон ҳаётида озиқ-овқат маҳсулотлари, шу жумладан, сабзавот маҳсулотларининг ўрни беқиёсдир. Аҳолини сабзавот маҳсулотлари билан етарлича таъминлашни яхшилаш, қолаверса, бу экинларнинг зиравор турларини кўпайтириш, маданийлаштириш ҳамда узлуксизлигини таъминлаш шу куннинг долзарб масалаларидан ҳисобланади.

ЗИРА — ШИФОБАХШ ЭКИН

Зира (*Cuminum Cuminum L.*) — зирадошлар оиласига мансуб кўп йиллик хушбўй зиравор ўсимлик. Бўйи 40—60 см. Поясининг ярмидан юқориси шохланган. Илдизи тугунакли. Тупбарглари узун бандли, поядагилари бандсиз. Барги ипсимон бўлакларга бўлинган. Гуллари оқ, майда, ҳар бир соябончада 20—30 тадан. Июнда гуллайди, уруғи июлда пишади. Самарқанд, Қашқадарё ва Сурхондарё адирларида, тоғ ёнбағирларида кўп ўсади. Уруғи майда, чўзиқ, қорамтир-жигарранг, сирти тарам-тарам, жуда хушбўй. Таркибида 2,75-3,0% эфир мойи бор. Ўрта Осиё халқлари гўшт тузлашда, қази ва бошқа овқатлар тайёрлашда қадимдан кенг фойдаланиб келади. Халқ табобатида меъда касалликларини даволашда ва сийдик ҳайдовчи дори сифатида ишлатилади. Халқ табобатида зиранинг фойдалари ҳақида буюк бобокалонимиз Ибн Сино шундай деган: "...Унда қиздирувчи куч бўлиб, елларни ҳайдайди ва тарқатади. Сув билан аралаштирилганини ичилса, нафас олиш қийинлашганда ёрдам беради. Жолинуснинг айтишича, "тикка нафас олишга" ҳамда совуқдан бўлган хафаконга фойда қилади". Шунингдек, зиранинг ошқозон гастрити, сарик касал, иштаҳани очишда, уйқусизликда, кишилар қувватини оширишда жуда ҳам катта фойдаси бор. Зира — иштаҳани яхшилаш учун ҳамда ошқозондаги санчик, ўт пуфаги ва жигардаги оғриқлар, шунингдек, йўталга қарши фойдали табиий воситадир. Зира таркиби 3—7% эфир мойдан, 12—22% ёғли мойдан, шунингдек, кверцетин ва кемпферол деб номланувчи флавоноидлар, кумаринлар, умбеллиферон, скополетин ва бошқа моддалардан иборат. Бундан ташқари, унда оқсил 10—23% ва хушбўй моддалар ҳам борлиги аниқланган. Зира — мавжуд бўлган барча даволаш воситаларидан энг яхши карминатив (метеоризмга — қорин дам бўлишига қарши) фойда берувчи табиий ўсимлик моддасидир. Шу сабабдан ҳам у табобатда таъсирчан табиий даволаш воситаси сифатида мустаҳкам ўрин олган. Зирани кўплаб дори-дармонлар таркибида учратиш мумкин, лекин уни кўпинча ҳеч қандай бошқа нарса қўшмасдан чой сифатида дамлаб ичиш тавсия этилади. Ҳозирги замон шифокорлари ҳам зира ҳақида ижобий баҳо бериб, ҳаддан ташқари тўлаликда, метеоризм (қорин дам бўлиши)да, ошқозон-ичак йўлларидаги енгил ҳасталикларда, юрак касалликларида ва эмизикли болаларда овқат ҳазм қилиш жараёни бузилганида зирани муайян тарзда

истеъмол қилиш ниҳоятда фойдали эканини таъкидлашади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 10-апрелдаги ПҚ-4670 сонли қарорида "Ёввойи ҳолда ўсувчи доривор ўсимликларни муҳофаза қилиш, маданий ҳолда етиштириш, қайта ишлаш ва мавжуд ресурслардан оқилона фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қароридан Республикада сўнгги йилларда доривор ўсимликларни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, доривор ўсимликлар етиштириладиган плантациялар ташкил этиш ва уларни қайта ишлаш борасида изчил ислохотлар амалга оширилмоқда. Маҳаллий флорага мансуб 4,3 мингдан ортиқ ўсимликларнинг 750 тури доривор ҳисобланиб, улардан 112 тури илмий тиббиётда фойдаланиш учун рўйхатга олинган, шундан 70 тури фармацевтика саноатида фаол қўлланиб келинмоқда. 2019 йилда 48 миллион АҚШ доллари қийматидаги қайта ишланган доривор ва зиравор ўсимликлардан олинган маҳсулотлар экспорт қилинган. Шу билан бирга, таҳлиллар доривор ва зиравор ўсимликларни муҳофаза қилиш, уларнинг плантацияларини ташкил этиш, қайта ишлаш орқали кўшимча қиймат занжирини яратиш зарурлигини кўрсатмоқда. Зиравор ўсимликлар етиштириш ва қайта ишлашни янада ривожлантириш учун қулай муҳит яратиш, соҳанинг экспорт салоҳиятини ошириш, шунингдек, таълим, илм-фан ва ишлаб чиқариш жараёнларини интеграциялаш мақсадида: доривор ва зиравор ўсимликларни етиштириш ва уручилигини ташкил этишда илғор илм-фан ютуқларини қўллаш; тажриба ва маълумотларнинг доимий алмашинувини ташкил этиш орқали ушбу йўналишдаги хорижий илмий-тадқиқот марказлари билан ҳамкорликни йўлга қўйиш, халқаро тадқиқот дастурлари, анжуманлар ва симпозиумларда иштирок этиш каби топшириқлар берилган. Шундан келиб чиқиб, Тошкент вилояти шаротида зира (*Cuminum Cuminum L.*) етиштириш технологияси элементларини такомиллаштириш мавзуси бўйича биринчи йилги тадқиқотлар олиб борилди. Ушбу тадқиқотларда зиранинг 13 та нав намуналари ўрганилди. Унга кўра, эртаги муддатда паст текисликда экиб етиштириш учун 3 та истиқболли навлар ажратилди.

Баходир ХУРРАМОВ,
СПЭВАКТИИ таянч докторанти.

“ЎСИШ НУҚТАЛАРИ”, ЯНГИ МАРРАЛАР БЕЛГИЛАБ ОЛИНМОҚДА

Президент Шавкат Мирзиёев шу йилнинг 20 август куни мамлакат тадбиркорлари билан бўлган учрашувида бир гуруҳ ишбилармонларни номма-ном санаб, уларнинг хизматларини алоҳида эътироф этди. Улар орасида Ўзбекистон бизнес доирасида танилиб бораётган “Би-Эм-Би Трейд Групп” компанияси кузатув кенгаши раиси Бекзод Маматқулов ҳам бор эди. Эътиборингизга муҳбиримизнинг ана шу тадбиркор билан бўлган суҳбатини ҳавола қиламиз.

– Бекзод Акмалович, суҳбатимиз аввалида “Би-Эм-Би Трейд Групп” компаниясининг ташкил топиш тарихи ҳақида маълумот берсангиз.

– Фаолиятимизни 2017 йилда консалтинг хизматлари кўрсатишдан бошлаганмиз. Сал кейинроқ Арнасой туманида деҳқончилик учун яроқсиз бўлган 1200 гектарга яқин ер майдони олдик. Амалга оширилган ишлар натижасида бугун бу ерда пахта, ғалла, шоли, дуккакли ўсимликлар, кунгабоқар, сабзавот ва полиз экинларидан мўл ҳосил олинмоқда. 2018 йилда АҚШ билан ҳамкорликда “Силкерлайф Агрикултур” номи қўшма корхона, унинг қошида эса, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳисобига агрокластер ташкил этилди. Шароф Рашидов туманида эса, Россия билан ҳамкорликда замонавий агрологистика маркази барпо этилди.

– Компаниянгиз юртимизда амалга оширилаётган яна бир йирик лойиҳа - заъфарон етиштиришда ҳам фаоллик кўрсатмоқда. Бу борадаги мулоҳазаларингиз билан ўртоқлашсангиз.

– Бугун Ўзбекистонда иқтисодий диверсификация қилишга қаратилган ҳар бир ғоя, инновацион лойиҳа, бизнес алоқалар қўллаб-қувватланмоқда. Биз бу жараёндан руҳланган ҳолда Италиянинг “Опера СРЛ” компанияси билан ҳамкорликда Бахмал туманида заъфарон етиштириш, уни қайта ишлаш ва Европа бозорларига экспорт қилишга бел боғладик.

Билсангиз, заъфароннинг инсон соғлиги учун фойдаси беқиёслигини Ҳомер, Вергилий, Суқрот, Абу Али ибн Сино каби алломалар мадҳ этган, бу гиеҳдан олинадиган неъмат ноёблиги ва қимматбаҳолиги учун “қизил олтин”, деган номни ҳам олган. Маҳаллий ва хорижий олимлар, экспертлар таклифи ва тавсияси билан ўзимизда заъфарон бизнесини йўлга қўйдик. Компаниямиз қошида ташкил этилган “Би-Эм-Би-Опера Зафферано” Ўзбекистон — Италия қўшма корхонаси бу борадаги ишларни зиммасига олди. Барча агротехник тадбирлар Италиянинг Пяченца университети олимлари назорати остида амалга оширилди.

Ўтган йилнинг ноябрь ойида Бахмал туманининг биз учун ажратилган 50 гектар майдонида етиштирилган заъфароннинг илк ҳосили йиғиштириб олинди. Дастлабки тайёр маҳсулотимиз чет эл бозорида ҳам эътироф этилди. Шу кунларда Бахмал туманида яна 200 гектар майдонда заъфаронзор ташкил қилинмоқда. Шунча майдонга етадиган 20 миллион дона пиёзбошилар Италиядан 3 та катта “фура”ларга ортилиб, Европа Иттифоқи, Россия ва Қозоғистон кенгликларини босиб ўтиб, юртимизга - Бахмалга етиб келди.

Бундай ижобий натижалар бизни лойиҳа кўламини ва географиясини кенгайтириб боришга ундамоқда. Шу йилнинг ёзида Саудия Арабистони ва Корея Республикаси вакиллари билан экспорт шартномаси имзоланди. Яқинда эса, АҚШ Озиқовқат маҳсулотлари ва дори воситаларини назорат қилиш бошқармаси ҳам Ўзбекистон заъфаронини Америкага импорт қилишга рухсат берди.

Яна бир янгилик: Ўзбекистонда заъфарон етиштириш борасида амалга ошираётган ишларимизнинг донғи тоғлардан ошиб, қўшни Тожикистонгача етиб борди. Ушбу мамлакатнинг “АВАС Инжинеринг” компанияси биз билан ҳамкорлик қилишга аҳд қилди. Натижада қисқа муддат ичида “АВАС-БМБ Заъфарон” ўзбек-тожик қўшма корхонасини ташкил этдик. Айни кунларда Бахмал тумани худудидан ушбу қўшма корхона учун ажратиб берилган 50 гектар майдонга ҳам заъфарон тугунчаларини экиш ишлари бошлаб юборилди.

– Лойиҳа яна бир муҳим масала – янги иш ўринлари яратиш, аҳоли бандлигини таъминлашга ҳам ҳисса қўшади, шундаймасми?

– Умуман олганда, компаниямизнинг барча лойиҳалари доирасида бугунгача минглаб доимий ва мавсумий иш ўринлари яратилди. Аҳоли бандлигини таъминлаш борасидаги бундай ишларга мунтазам эътибор қаратамиз. Бахмалдан ташқари яна, Зомин, Бўстонлик, Ургут, Китоё, Шаҳрисабз, Чортоқ туманларининг ҳар бирида ҳам 50 гектардан майдонда заъфарон етиштириш ниятимиз бор. Шу режа амалга ошса (бунга эса, шубҳа йўқ), ушбу ҳудудларда жами 50-60 минг хотин-қизни мавсумий иш билан таъминлашга шaroит яратилади.

Мухтасар айтганда, компаниямиз бундан буён ҳам ўзи учун ўсиш нуқталари, янги марраларни белгилаб олган ҳолда, замон билан ҳамнафас бўлишда давом этади.

– Мазмунли мулоқот учун раҳмат.

Суҳбатдош: Худойберди КАРИМОВ.

Суратда: “Би-Эм-Би Трейд Групп” компания кузатув кенгаши раиси Бекзод Маматқулов.

ҲАР БИР МУРОЖААТ – ИНСОН ТАҚДИРИГА ДАХЛДОР

Жорий йил бошидан буён Кадастр агентлигининг Самарқанд вилоят бошқармаси ва туман бўлимлари томонидан Давлат хизматлари марказлари ва ягона интерактив Давлат хизматлари портали орқали 71 минг 535 та хизмат кўрсатилган. Жумладан, фуқароларнинг номида шахсий турар жойи мавжуд ёки мавжуд эмаслиги туғрисида маълумот бериш бўйича 4 минг 499 та, 66 та бино ва иншоотларни ижара шартномасини, 25 минг 159 та кўчмас мулк объектига бўлган ҳуқуқни, турар жойнинг майдони бўйича, 30 минг 42 та кадастр паспортини шакллантириш бўйича хизматлар кўрсатилган.

Шунингдек, Кадастр агентлигининг Самарқанд вилоят бошқармаси ва туман бўлимлари томонидан жисмоний ҳамда юридик шахслардан келиб тушган муурожаатлар алоҳида этиборга олиниб, уларнинг ечими бўйича самарали воситалар асосида ишлар ташкил этиб келинмоқда. Шу аснода Ўзбекистон Республикаси Президенти виртуал қабулхонаси ҳамда вебсайти орқали, Бош вазир қабулхонаси ва вилоят ҳокимининг телеграмм мессенджери орқали, Кадастр агентлиги орқали вазирлик ва идоралардан ёзма равишда келган муурожаатлар ижобий ҳал этилиб, ўз вақтида қонуний тушунтиришлар бериб берилмоқда.

Шу жумладан, Самарқанд вилояти Тайлоқ туманида жойлашган "SHAYMANOV SHEXROZ BOG'I NUR" фермер хўжалиги раиси Холматов Тоҳир Шаиманович томонидан фермер

хўжалиги ер майдонлари ҳамда чегарасига аниқлик киритиб беришни сўраб муурожаат қилган. Кадастр агентлигининг туман бўлими мутахассислари томонидан ўрганиш жараёнида фермер хўжалигига тегишли ҳоким қароридан кўрсатилган дала контурлари ушбу ҳудуднинг қишлоқ хўжалиги харитаси асосида ер майдонининг чегара нуқталарига жойида аниқлик киритиб берилди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг ишонч телефонида Нарпай тумани "Қорасийроқ" қишлоғида яшовчи фуқаро Эргашев Мухтор Бўритошев ижобий тадбиркорлик қилиш учун "E-auksion" орқали сотиб олган бўш ер участкасини жойида ўлчаб бериш бўйича қилган муурожаати юзасидан Давлат кадастрлари палатасининг Нарпай тумани филиали мутахассислари томонидан муурожаат муаллифи иштирокида ер майдони ўлчаб берилди. Ушбу муурожаат муаллифлари муаммолари қисқа муддат ичида ижобий ҳал этилганлигидан мамнун бўлишиб, ўз миннатдорчилигини билдиришди.

Албатта, инсон тақдири дахлдор ҳар бир муурожаатнинг ўз вақтида ижобий ечим топиши аҳолининг жамиятдан розилигини белгилаб, уларнинг Давлатимизга, адолатга бўлган ишончини янада мустаҳкамлайди. Эртанги ёруғ кунга бўлган ишонч эса, ҳар қандай жамиятнинг равақи ва тараққиётига мезон бўлади.

Ўз мухбиримиз.

СУВ ХЎЖАЛИГИ БЎЙИЧА БАРЧА МУРОЖААТЛАР ЎРГАНИЛИБ, РАСМИЙ МУНОСАБАТ БИЛДИРИЛАДИ

Жорий йилнинг ўтган 9 оyi мобайнида жисмоний ва юридик шахслардан сув хўжалиги вазирлигига Президентга муурожаат, Бош вазирга муурожаат, Бош прокуратурага муурожаат, е-хат, вазирлик ишонч телефони ва почта хизматлари орқали жами 2 минг 517 та муурожаат келиб тушган.

Жами муурожаатларнинг 259 таси (10,3%) вазирлик ваколатига тааллуқли масала бўлмаганлиги сабабли тегишлилиги бўйича бошқа вазирлик ва идораларга йўналтирилган, 36 таси (1,4%) юзасидан аноним ҳамда кўрмасдан қолдириш қарорлари қабул қилинган. Ҳозирги кунда 46 та (1,8%) муурожаат ўрганиш жараёнида.

Вазирлик ваколати доирасида ўрганилган 2 минг 176 та муурожаатдан 1588 таси ижобий ҳал этилиб, қолган муурожаатлар юзасидан тегишли ҳуқуқий тушунтиришлар берилган. Муурожаатларни ўрганиш жараёнида қонунда белгиланган муддатлар бузилишига йўл қўйилмаган.

Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, вазирликка келиб тушган муурожаатларнинг 1 минг 212 таси (48%) сўғориш, 226 таси (9%) ирригация тадбирлари, 130 таси (5%) муҳофаза ерларидан фойдаланиш, 44 таси (1,7%) балиқчилик ташкил этиш ва бошқа масалалар, 171 таси (6,8%) ижтимоий масалалар, 181 таси (7,2%) қурилиш, 167 таси (6,6%) насос станциялар, 121 таси (4,8%) мелиорация, 107 таси (4,2%) ичимлик сув, 71 таси (2,8%) раҳбар ходимлар хати-ҳаракати ва коррупцияга алоқадор, 41 таси (2%) сув тежовчи технологиялар, 16 таси (1%) инвестиция,

24 таси (1%) инновация, 6 таси (0,6%) давлат-хусусий шериклик масалаларига оиддир.

Вазирликка келиб тушган муурожаатларнинг 141 таси (5,6%), Қорақалпоғистон Республикаси, 102 таси (4%) Андижон, 155 таси (6,2%) Бухоро, 143 таси (5,7%) Жиззах, 103 таси (4,1%) Сирдарё, 157 таси (6,2%) Самарқанд, 494 таси (19,6%) Сурхондарё, 173 таси (6,9%) Наманган, 233 таси (9,3%) Фарғона, 227 таси (9%) Тошкент, 75 таси (3%) Навоий, 137 таси (5,4%) Хоразм, 336 таси (13,3%) Қашқадарё вилояти ҳамда 40 таси (1,6%) Тошкент шаҳридан, 1 таси (0,03%) Россия Федерациясига тўғри келади.

Вазирлик марказий аппаратида Муурожаатлар билан ишлаш бўлими ташкил этилган бўлиб, жисмоний ва юридик шахсларга интерфаол хизматлар кўрсатишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан, аҳоли муурожаатларини бевосита қабул қилиш мақсадида (71) 202-47-00 рақамли ишонч телефони ташкил этилган. Бундан ташқари, вазирликнинг Интернет тармоғидаги water.gov.uz расмий веб-саҳифаси ҳамда info@minwater.uz, murojaat@minwater.uz электрон почталари орқали ҳам муурожаатлар қабул қилинади.

Сув хўжалиги соҳаси бўйича йўлланган ҳар бир муурожаат тегишли тартибда ўрганилиб, унга расмий муносабат билдирилади.

*Сув хўжалиги вазирлиги
муурожаатлар билан ишлаш бўлими.*

ТОМЧИДА АКС ЭТГАН БАРАКА

Маълумки, экинзорларнинг кўпайиши билан сув истеъмоли ва сарфи ортиб боради. Бу эса ўз навбатида оби-ҳаёт танқислигини юзага келтиради. Бугун бутун жаҳон зироатчилари олдидаги мураккаб ва оғриқли муаммолардан бири бу шубҳасиз сув танқислиги масаласидир.

Маълум бўлишича, соҳада сув истеъмоли сўнгги йиллар ичида бир неча баробарга ортган, 2050 йилга келиб бу миқдор яна икки баробарга кўпайиши кутилмоқда. Бу муаммони ҳал этиш усулларида бири эса томчилатиб суғориш тизимини қўллашдир. Дастлаб, томчилатиб суғориш илк марта 60-йилларнинг бошида ишлаб чиқилган бўлса, қисқа вақт мобайнида олинган ижобий натижалар дунёнинг кўплаб мамлакатларида тез тарқалишига ёрдам берди. Томчилатиб суғориш сувнинг ўсимликлар томир зонасига кам миқдорда етиб боришига асосланган. Сув барча ўсимликларга бир текис ва бир хил миқдорда, ўсимликка қанча керак бўлса, айнан шунча, тупроқни сув босмайдиган ва уни исроф қилмайдиган тарзда келиб туради. Бу усул мамлакатимизда ҳам ердан фойдаланувчиларнинг катта эътиборига сабаб бўлмоқда. Эътироф этиш мумкинки, ушбу долзарб масалага ечим топишда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 декабрдаги «Пахта хомашёсини етиштиришда томчилатиб суғориш технологияларидан кенг фойдаланиш учун қулай шарт-шароитлар яратишга оид кечиктириб бўлмайдиган чоратadbирлар тўғрисида»ги қарори сувдан тежамли фойдаланиш тадбирларни амалга оширишда, муҳим аҳамиятга эга бўлди. Шу аснода бутун мамлакатимизда бўлгани каби, мазкур қарор ижроси юзасидан ва талаб тақлифлар асосида, суғориш тизимида ўзига хос

меҳнат талаб этадиган Қашқадарё вилоятида ҳам кенг қамровли ишлар амалга ошириб келинмоқда.

– Сув ресурсларидан самарали фойдаланишда, иқтисод қилинишида самарали усул ва илғор технологиялардан, хусусан, томчилатиб суғориш тизимидан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Бу сувга эҳтиёж кўп бўлган даврларда оби ҳаёт тақчиллигининг олдини олади, – дейди «Аму-Қашқадарё» ирригация тизимлари ҳавза бошқармаси сув тежовчи технологиялар жорий этиш бўйича мутахассиси Ҳабибулло Маманов. Қашқадарё вилоятида 2021 йилда жами 13 минг 203 гектар пахта майдонларида томчилатиб суғориш тизимини жорий қилиш белгиланган бўлиб, жорий йилнинг шу даврига қадар 8 минг 404 гектар пахта майдонларида томчилатиб суғориш технологиясини жорий қилиш учун 401 та фермер ва кластер ташкилотларида ушбу тизим жорий этилди. Таъкидлаш жоизки, бугун вилоятдаги кўплаб, деҳқон ва фермерлар томчилатиб суғоришнинг афзал жиҳатларини англаб етган ва шу боис бу усул тобора оммалашмоқда.

– Жорий йилда фермер хўжалигимизнинг 21 гектар пахта майдонларида ушбу тизимни ўрнатиб, шу усулда суғоришни бошлаб юбордик. Бу технологиянинг устувор жиҳати кўп экан, аввало сув иқтисод қилиниб, тупроқда намнинг сақланиш даражаси меъёрида бўларкан ва жўяқда бегона ўтлар бўлмас экан. Асосийси, мавсум

давомида экинга бериладиган минерал ўғитлар тежаларкан, техника харажатлари қисқарар экан. Шуларни ҳисобга олиб, келгуси йил янада каттароқ экин майдонларимизга томчилатиб суғориш технологиясини жорий этмоқчимиз, дейди Чироқчи туманидаги «Собит Шермамат ўғли» фермер хўжалиги раҳбари Шермамат Йўлдошев. Шу билан бирга вилоятда сувдан тежамли фойдаланишнинг яна бир усули бўлган эгилювчан қувурлардан ҳам кенг фойдаланилмоқда. 2021 йилда вилоят бўйича жами 11 минг 360 гектар майдонда кўчма эгилювчан қувурлар орқали суғориш жорий этилмоқда.

Мухтасар қилиб айтганда, бугунги кунга келиб, вилоятда пахта майдонларида сув тежовчи лойиҳаларни кенг оммалаштириш бўйича катта ҳажмдаги ишлар амалга оширилмоқда. Кўзланган мақсад томчилатиб суғориш орқали энг аввало, сувдан оқилона фойдаланишни таъминлаш ва шу орқали нафақат ҳосилдорликни, балки меҳнат унумдорлигини ҳам ошириш. Шунингдек, ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаб, агротехник тадбирларни самарали ва унумли амалга оширишга ёрдам беришдан иборат.

Шухрат НОРМУРОДОВ.
ўз мухбиримиз.

Суратда: Чироқчи туманидаги «Собит Шермамат ўғли» фермер хўжалиги даласида.

ЯНГИЧА ИШЛАШ ЯХШИ ДАРОМАД КЕЛТИРМОҚДА

Жорий йил Самарқанд вилоятида, жумладан, Каттақўрғон туманида қишлоқ хўжалигининг барча соҳалари каби пахтачиликда ҳам мисли кўрилмаган юксалиш йили бўлди. Бунинг асосий омили бир неча йилдан буён туманда пахта етиштиришнинг аввалги технологияси замон талабларига жавоб бермаслиги туфайли тизим тўлиқ ислоҳ қилиниб, ғўза парваришида инновацион технологияларни қўллаш ва қўл меҳнатини камайтиришга эътибор қаратилганлигидир.

– Туманимизда эски чигит экиш сеялкаларидан воз келиб, хориждан келтирилган 116 та замонавий аниқ экиш (пневматик) сеялкалари ёрдамида тўлиқ туксизлангизилган чигит эккан эдик. Шунингдек, униб чиққан ғўза ниҳолларига ишлов беришда маҳаллий культиваторлар билан бир қаторда, Туркияда ишлаб чиқарилган замонавий ва фрезали культиваторлардан фойдаланилди. Ғўза парваришида суғоришнинг муҳимлиги ҳисобга олиниб, сув таъминоти оғир майдонга томчилатиб суғориш технологияси жорий этилди. Аввало, Яратганнинг берган баракаси ва ана шу ҳаракатларимиз самараси, яратилган шароит, жорий этилган янгиликлардан унумли фойдаланиб меҳнат қилган туманимиз пахтакорлари томонидан мўл ҳосил яратилди, – дейди тумандаги тажрибали пахтакор Ўзбекистон қаҳрамани Аваз Ҳосилов. Эътироф этиш жоизки, туман пахтакорлари қабул пунктларига 32 минг тоннадан ортиқ юқори навли пахта хомашёси топшириб, яқин тарихда вилоятда биринчилардан бўлиб режани бажаришди. Бу каби эришилган ютуққа тумандаги «М.Султонов», «Э.Қурбонов», «Охунбобоев» ММТП миришкорлари катта ҳисса қўшишди. «Аваз Бекжон», «Элмурод Мавлонов», «Болтабек» каби илғор фермер хўжаликлари пахта далаларида гектаридан 40 центнердан ва ундан юқори ҳосил олиниши, пахта етиштириш соҳасида туб бурилиш юз берганининг исботи бўлди.

Суратда: Ўзбекистон қаҳрамани А. Ҳосилов фарзандлари билан пахта далаларида.

Албатта, жорий йилда қишлоқ хўжалик мавсумида табиатнинг қатор инжиқликлари ва ноқулайликларига қарамай, заҳматкаш бободехқонларимиз мўл ҳосил олиш йўлида яна бир бор жасорат кўрсатганлиги чинакам мардлик ва фидойилик намунаси бўлди. Пахтачи туманидаги «Ойнухса Абдулла Усмон Ҳамро» фермер хўжалиги аъзолари ҳам сув тансиқ бўлган ҳудудда деҳқончилик қилишларига ва жорий йилги табиат инжиқликларига қарамай, гектаридан 40-50 центнердан пахта хирмони яратиб, режани 160 фоизга бажардилар.

– Жорий йилги ғалла ва пахтадан олинган даромадимиздан «хизмат кўрсатиш ва сервис» лойиҳаси ташкил этишни ва яна 20 та янги иш ўрни яратишни режалаштириб турибмиз, – дей-

ди, «Ойнухса Абдулла Усмон Ҳамро» фермер хўжалиги раҳбари Бобошер Ҳамроев. Эътиборлиси шундаки, жорий йилги пахта терими учун жойларда умуман четдан хашарчи жалб этилмапти. Пахта терими фақат ихтиёрийлик ва моддий манфаатдорлик асосида ташкил қилинмоқда. Дарҳақиқат, деҳқон-фермерларга яратилаётган шарт-шароитлар мўл ҳосил олиш ва улкан хирмон яратиш, халқимиз дастурхонини тўкин этишга пухта замин яратмоқда. Карманалик фермер Исомиддин Норов ҳам қатор йиллардан буён пахтачиликда юқори ҳосил олиб келадиган миришкорлардан.

– Фермерларга қўйилаётган ҳозирги талаб, тармоқларни кенгайтириш ва янги иш ўринлари очишдир. Ана шуларни ҳисобга олиб пахта йўналишидан олган даромадимиздан хориждан насли қорамол олиб келдик, қўшимча иш ўринлари очдик, – дейди фермер Исомиддин Норов.

Фермер Бобошер Ҳамроев, мўл-ҳосилдан мамнун.

Суратда: фермер Исомиддин Норов хўжалик аъзолари билан.

Бир сўз билан айтганда, бугун ҳудудларда қишлоқ хўжалик соҳасини тўғри йўлга қўйиш, ерлардан самарали фойдаланиш, манфаатлар уйғунлигини таъминлаш орқали пахта хомашёси ва бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш хажми кескин ошиб бормоқда. Шу аснода фермерларнинг даромади ортиб, аҳоли бандлиги таъминланиши ва камбағаллик барҳам топиши учун замин яратилмоқда.

Ўз мухбиримиз.

ҚИШЛОҚ ФАРЗАНДИ

Хоразм вилоятининг Янгибозор тумани 1981 йилнинг Ноябрь ойида ташкил этилган. Бу пайтда Тошкент қишлоқ хўжалиги институтининг 2 курсида таълим олаётган Тўлибой Ибрагимов ҳали 19 ёшдаги навқирон йигит эди. Қишлоқда ўсган эмасми, кенгликларни қўмсар, туғилиб ўсган маскани уни ўзига тортарди. 1984 йили ўқишни тугатгач, Янгибозор тумани “Қишлоқхўжалиқкимё” бирлашмасида бош ҳосилот бўлиб иш бошлади. Унинг ёшлик шижоати, тўғрисиқлиги, дангаллиги, ўз фикрини бемалол баён қилиши раҳбарлар эътиборини тортди. 1984-1989 йилларда Ҳамза номидаги жамоа хўжалигида Ёшлар кўмитаси котиби, кейинчалик Урганч тумани ёшлар кўмитаси услубчиси, Ҳамза номидаги хўжалиқда ҳосилот, туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимида турли ишларда фаолият олиб борди. 2019 йилдан Янгибозор тумани қишлоқ хўжалиқ экинлари ва ердан фойдаланиш шўъбаси раҳбари бўлиб ишлади.

2003 йилда у “Эркабой” фермер хўжалигини ташкил қилган эди. У ҳалол меҳнати, шижоати, билими туфайли, қаерга ишга қўйилса, шу ерда обрў топди, муваффақиятга эришди.

– Қишлоқ хўжалиги соҳасида 38 йилдан буён ишлаб келмоқдаман, – дейди Тўлибой ака. – Ҳаракатда – баракат, – дейди халқимиз. Ҳаракат қилмасангиз, ҳеч нимага эга бўлмайсиз. 1990-2000 йилларда техникалар етарли эмас эди. 2003 йили фермерлик ташаббуси бошланди, 2-3 гектардан ерлар бўлиб берилди. Кейинчалик ерлар ҳажми 10-15 гектарга етказилди. Янги техникалар меҳнатга жорий қилина бошланди. Тўғриси, мамлакатимиз мустақиллигидан кейин қишлоқ хўжалиги ишлари ривожланди, ҳосилдорлик ортиб, кўп тармоқли фермер хўжалиқлар пайдо бўлди. Битта ғаллачиликдан 2018 йилда ҳосилдорлик 30 центнердан 70 центнерга кўтарилди.

Ҳа, ҳосилот эмасми, у ўтган йилларни шундай шарҳлаб бердики, унга савол беришга изн қолмади. Унинг айтишича, пахтачиликда ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, зовурларни тозалаш ва ерларни лазер технологияси асосида текислаш ҳисобига ҳосилдорлик 8-10 центнергача ошган.

Амударё шиддат билан тўлиб оқиб турган даврларда хоразмлик деҳқонларга сув муаммо бўлмаган. Бугунги кунда сув муаммосини бартараф этиш учун янги суғориш тизимлари ва технологиясини жорий қилиш кераклиги аён бўлиб қолди. Асосан, Тошсоқа тизимидан сув оладиган Янгибозор тумани ерларининг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, кузги-қишки суғориш ишлари бошлаб юборилган. Туманга сув 70 км узоқликдан 3 та туман ерларидан ўтиб етиб келади. Шунинг учун туманда зовур сувларидан ҳам фойдаланиш йўлга қўйилган. Кўпгина майдонлар томчилатиб суғориш тизимига ўтказилди.

Ҳосилот отахонимиз билан суҳбатимиз тез орада ўтказиладиган Қишлоқ хўжалиқ ходимлари кўни ҳақида ҳам бўлди.

– 2018 йилда биринчи марта қишлоқ аҳли байрам қилди. Шунда Тошкентга таклиф қилинган эдим. Қорақалпоғистон, Сирдарё ва Хоразм вилоятларидан борган вакиллар бирга турдик. Улар билан суҳбатлашиб, иш жараёнларини ўргандик. У кунлар бир умр эсимдан чиқмайдиган бўлди, – дейди Тўлибой ака.

Фермер ўз хўжалигидаги ишларни ҳам яхшигина йўлга қўйганига гувоҳ бўлдик. 18 гектар ерда иш бошлаган хўжалиқда дастлаб бир дона техника билан 4 нафар ишчи ишлаган. Бу йил 105 гектар умумий ер майдонининг 70 гектарига пахта, 25 гектарига ғалла ва бошқа экинлар экилди. Хўжалиқ устахонасида 1 та “Орион-63”, “МТЗ-80”, 2 дона “Т-28 х-4” лазер текислагич, культиватор, сеялка каби қишлоқ хўжалигига керакли техникаларнинг бари бор. 37 нафар ишчи-хизматчининг фаолиятига, оилавий даромади етарли бўлишига, уларнинг бахтли, саодатли яшашига фермер хўжалиги раҳбари масъул.

Тракторчи Ражаббой Ибрагимов, Ҳурсанд Шомаков, сувчи Санъат Хайитбаев доимо ўз ишларидан ортиб, бошқа қатор юмушларни бажаришда фермерга ёрдамчи бўлиб келмоқдалар. Бу йил ғалладан бўшаган майдоннинг 5 гектари 25 нафар ишсиз ёшларга бўлиб берилди. Улар яхшигина даромадга эга бўлишди.

Олим-ҳосилот ҳар куни эрталаб далаларни бир-бир айланиб чиқади. Кейин эса шўъба корхонага отланади. Унинг ҳар бир куни шундай ўтади. “Қишлоқда яшадингми, қишлоқ ҳаётига муҳаббат қўй, шунда униб ўсасан”, дейди у.

Қишлоқ хўжалиги ходимлари кўнини яхшигина натижалар билан кутиб олаётган бу умри азиз инсонга ва яқинларига доимо омад, саломатлик, эркин ва курашчан ҳаётни тилаб қоламиз. Зеро, янги Ўзбекистонда фаровонлик, тўқинлик яратиш ҳар биримизнинг асл вазифамиздир.

Шукржон ЖАББАРОВА,
ўз мухбиримиз.

Суратда: Тўлибой Ибрагимов.

БУГУННИНГ ФИДОЙИЛАРИ

Чиноз туман фермер хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши раиси Баҳром Умрзоқов билан “Бирлик” маҳалла фуқаролар йиғини биносига кириб бордик.

— Маҳаллага фидойи, тиниб-тинчимай халқ учун ташвиш тортиб юрадиган опамиз Умида Қўшназарова раисалик қиладилар. Аҳоли сони 3332 нафар, 619 та хонадон, 810 оиладан иборат. Маҳаллада ҳамма ишлар бинойидай, — деди Баҳром ака.

Иш билан қаяққадир чиқиб кетган раисани учратолмадик. Биз кирган хонага маҳалла назоратчиси билан Ободонлаштириш томорқа ва тадбиркорлар масалалари бўйича ўринбосар, энди 22 ёшга кирган йигит Сарварбек Мирзаев кириб келди.

— Маҳалламиз аҳлининг 99 фоизи ўз томорқасида деҳқончилик билан шуғулланади, — дейди у. — Иссиқхоналаримизнинг кўпчилиги томчилатиб суғориш тизимига уланган бўлиб, йилига уч марта ҳосил олинмоқда. Етиштирилган маҳсулот шу ернинг ўзидан экспортга чиқариб юборилади.

Маҳаллада томорқачилик ишларига катта эътибор қаратилганлиги боисидан ҳам туман ва вилоят миқёсидаги бир қатор анжуманлар шу ерда ўтказилган. Икки марта «Томорқа – даромад манбаи» мавзусида илмий анжуман ўтказилиб, Республика Фермер хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши раиси А.Хайтов, Тошкент вилояти туманларидан вакиллар ва раҳбарлар, туман ҳокими, тадқиқотчи олимлар, фаол томорқачилар иштирок этди. Анжуманда маҳалланинг 4 нафар аъзоси – Сайфулло Файзуллаев, Бахтиёр Ишонқулов, Ғайрат Ҳайдаров, Риза Мадатовлар “Намунали томорқачи” кўкрак нишони билан тақдирланди.

Маҳаллада аҳолининг ижтимоий-иқтисодий имкониятларидан келиб чиқиб, деҳқончилик ва чорвачилик “ўсиш нуқталари” аниқлаб чиқилган. Аҳоли даромадларини ошириш, турмуш даражасини яхшилаш, камбағалликни тугатиш мақсадида банклар томонидан тўғри йўналтирилган имтиёзли кредитлар ажратилган.

“Ёшлар дафтари”да рўйхатда турган 26 нафар йигит-қизга баҳорда 0,25 сотихдан ер майдонлари ажратилиб, улар деҳқончиликнинг дастлабки мўл ҳосилларидан баҳраманд бўлдилар.

— Мен Президентимиз, ҳукуратимиз, раҳбариятимиз, маҳалламиз фаолларига чин юракдан ташаккур айтаман. Эккан помидорларимдан жуда яхши ҳосил етиштирдим. Ерга меҳр берган, албатта, натижасини кўрсатар экан, — дейди Манзура Абдукаримова.

Қамолитдин Нурбаев, Санобар Алиева, Малика Ахмедова каби томорқачилар ҳам етиштираётган мўл-ҳосилларини йиғиштириб оларканлар, хурсандлик билан оила аъзоларининг маблағ фондига сезиларли даромад киритаётганларидан мамнунликларини изҳор этишди.

Албатта, томорқа хўжаликларда етиштирилган ҳосил ўз вақтида керакли жойга жўнатилсагина, кўзланган мақсадга эришилади. Мақсад эса ҳар битта аҳоли бандлигини таъминлаш билан бирга, оила тўқинлигини яратиш, шу йўсинда озиқ-овқат саноатини ҳар томонлама ривожлантиришдан иборат.

Президентимизнинг 2020 йил 30 июндаги ПҚ-4767-сонли қарорига биноан ташкил этилиши белгиланган “Чиноз томорқа хизмати” кластер фаолиятини тўлақонли йўлга қўйиш бўйича тасдиқланган “йўл харитаси” доирасида иш олиб борилмоқда. Шу билан бирга, фаолият бошлаган “Чиноз Агро Сентр” ишлаб чиқариш кооперацияси ташкил қилиниб, унга туман захирасида бўлган, қишлоқ хўжалигида фойдаланилмай ётган 62,48 гектар ер майдони ажратилиб, деҳқончилик истагида бўлган камбағал аҳоли қатлами, уюлмаган ёшлардан иборат 200 нафар ёш бириктирилган. Ёшлар бандлигини таъминлаш мақсадида 543 нафар ёшга 135,75 гектар ер майдонлари ажратиб берилган.

— “Бир маҳалла — бир маҳсулот” тамойили асосида тўлиқ ихтисослаштирилган 14 та МФЙда ҳам қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш ва сотишда ҳеч қандай муаммо йўқ. Етиштирилган маҳсулот вақтида экспортчи ташкилотлар томонидан сотиб олиниб, керакли мақсадларга йўналтирилади, — дейди Б. Умрзоқов. — Бу маҳсулотлар Самарқанд, Жиззах вилоятларига, Чиноз, Янгийўл туман бозорларига, Тошкент шаҳридаги Қўйлиқ, Фарҳод бозорларига етказиб берилмоқда. Шунингдек, Россия, Қозоғистон ва бошқа мамлакатларга экспорт қилинмоқда.

Шукржон СОДИҚОВА,

Суратларда: томорқачи Санобар Алиева; Нурбоев Қамолитдин етиштирган ҳосилдан мамнун.

ҲАЛОЛ МЕҲНАТ МЕВАСИ

Мамлакатимизнинг турли ҳудудларида ҳалол меҳнат қилаётган фермерлар яратилган шароитлардан унумли фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалигини ривожлантирмоқда, ислохотларнинг фаол иштирокчисига айланиб, кўп тармоқли фермер мақомини олишдай мақсад сари интилмоқда.

Нарпай туманидаги “Чакалакзор” фермер хўжалиги раҳбари Дилшод Суёнов кўнгли ва қўли очик фермерлардан. 42,7 гектар ердаги пахтазорнинг ҳар гектаридан 41 центнердан ортиқ пахта етиштириб, тумanning илғорлари қаторидан жой олган бўлса-да, намунали фермер деган шарафли сўзлардан мағрурланмайди. Камтаргина оҳангда “бу меҳнат, холос” дейди секингина.

Бундан ташқари, хўжалик 28,7 гектардаги ғалла майдонидан 75 центнердан хирмон кўтарган. 30 бош қорамолни эса рацион асосида парваришламоқда.

Фермер ўқув маркази очиб, ёшларга асосий фанлардан билим бериш учун мутахассисларни таклиф қилган. Фитнес клуб, боксга қизиқувчилар учун тўгарак, нон ва турли хил булочкалар тайёрлаш цехи ҳам халқ учун ишламоқда.

Энди ушбу тумanning “Элбек” номли фермер хўжалиги раҳбари Улуғбек Раззақовнинг иш тажрибасини ўрнак қилиб айтмоқчимиз. Сабаби, унинг ерга бўлган меҳри ўзгача.

— Тупроқни семиртиришда унинг ҳавога мосланувчанлигини ўрганиб, ҳолатига қараб минерал ва маҳаллий ўғит берилса, кутилган натижага эришиш мумкин, — дейди табиатан оғир қаҳрамонимиз.

38,3 гектар ғалла майдонидан 70 центнердан ҳосил йиғиб олинган фермер хўжалигида ундирилган тонналарнинг ярми ўзига қолгани ҳам айни ҳақиқат. 47,4 гектар пахта майдонидан олинган ҳосил 41 центнерни ташкил қилмоқда.

— Ишониб топширилган ерни увол қилсак, яратган Эгам ҳам кечирмайди, — дейди Улуғбек. — Техникларимизга ҳам вақтида эътибор берамиз, таъмири, тозалиги дегандай.

30 бош қорамолни Польша республикасида олиб келтирган фермер келгусида Германиядан ҳам зотдор мол олиб келиб, шунга мос шароит яратиб кўпайтирмоқчи.

Каттақўрғон туманидаги “Муродулло бобо НФМ” номли фермер хўжалиги раҳбари Фурқат Насруллаев кўрни кўрган, суяги далада қотган фидойи, қишлоқдошлари орасида обрў-эътиборга эга инсон.

Унинг хўжалиги 51 гектар пахта майдонидан 42 центнердан ҳосил йиғиб олибди. 59 гектар ғалла майдонидан эса 70 центнердан хирмон уйган.

Фалланинг 197 тоннасини давлатга сотган бўлса 185 тоннаси ўзига қолган. 2 гектар қулупнай, 2 гектар иссиқхона, 2 гектар боғ, 60 оила асалари ҳам фермерники. “От ўрнини той босар” деганларидай, ўғли Достонжон доимо ёнида, ёрдамчи.

— Келажак ёшларники. Худо насиб қилса, фермерчиликни ўғлимга топшираман, — дейди ота.

Пайариқ туманидаги Элита уруғчилик хўжалиги раҳбари Искандар Алимов ҳам ҳалол меҳнатлари эвазига обрў-эътибор топаётганлардан, десак, хато эмас. Ҳар йили режаларини бажариб, туман илғорлари сафида юради, дейишди у ҳақда қишлоқдошлари.

40 гектарлик пахта майдонидан 40 центнердан ошириб ҳосил йиғиб олди, — дейди Искандар. — 40 гектарли ғалла майдонидан 70 центнердан буғдой хирмони кўтарилганди.

— Фақат бой фермер бўлишни орзу қиласизми? — дея савол бердим.

— Ҳа, — деди у кулиб, — ахир, мен бой бўлсам, фермер аъзоларим ҳам яхши яшайди-да. Кам таъминланганларга озми-кўпми ёрдамим тегади. Мамлакатимиз равнақига ҳисса қўшаман. Президентимиз, туман ҳокимимиз қўллаб турганда ишламасак уят-да.

Ушбу тумanning “Асамиддинов Дониёр даласи” номли фермер хўжалиги раҳбари Хуршид Тоғаев ҳам кўшни даладаги ҳамкори Искандардан қолишмай, меҳнат қилиб барака топаётганлардан. 19 гектар пахта майдонидан биринчи теримдаёқ 80 фоиз ҳосил олди, иккинчи теримда эса режани ортиғи билан бажарди.

17 гектар ғалла майдонидан 70 центнердан ҳосил йиғиб олгандик, — дейди фермер, - бўшаган ерларга ёшлар билан такрорий сабзавот экинларини экдик. 3 гектар ерда соя парваришладик. Ҳосилига эса гап йўқ. Ҳалол меҳнат қилдик, Худо қўллади, демак бой фермерлардан бири ўзим-да, — дейди ҳазил аралаш.

Раъно ЮСУПОВА,
журналист.

АГАР ЖИЯМ ЖОЛИМЕ БУЛА...

Соҳада амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотлар ўзининг ижобий самарасини кўрсата оляптими, янги ислохотларнинг изчил жорий этилишидаги натижалар қандай ва ҳоказо... саволларга жавоб излаб Навоий вилояти фермерлари хузурига ошиқдим.

Кармана туманидаги “Намоз бобо” фермер хўжалиги раҳбари Дўстмурод Нурматовнинг фаолиятини ёритсангиз, балки сиз излаган саволлар жавобига ижобий ечим бўлар, дея таклиф билдирди туман қишлоқ хўжалиги бўлими мутахассиси Зафар Турсунов.

— Бизнинг фермер хўжалигимиз 2000 йили ташкил топганди, — дея аста гап бошлади ушбу фермер хўжалиги раҳбари Дўстмурод Нурматов. — Айни кунда 54 гектар пахта майдонимиз мавжуд бўлиб, жорий мавсумда режани ортиғи би-

лан бажардик. Келгуси йил учун 46,5 гектар майдонни шудгорлаб, ерни оби-тобига келтириб, сара буғдой уруғларини ҳам экиб бўлдик.

— Ҳа, Дўстмурод ака тажрибали деҳқон. Суяги далада қотган миришкорлардан, бирор қарич ерни увол қилмай меҳнат қилади. Меҳнатлари эвазига 2005 йили “Дўстлик” ордени билан тақдирланган, — дейди ҳамроҳим Зафаржон.

— Ушбу туманда кўп тармоқли яна бир меҳнаткаш фермер бор, — дея йўл бошлади туман мутахассиси. — Ҳар бир ишнинг унумли бўлишида инсоннинг соф юраги, холис ниятига боғлиқ. “Истиқбол” фермер хўжалиги раҳбари Исомиддин Норов ана шундай феъли кенг инсон. 48 гектар майдондаги пахтанинг ҳар гектаридан 40 центнердан ошириб ҳосил йиғиб олган фермернинг кайфияти чоғ, кўнгли нурафшон.

Суратда: (чапдан) “Истиқбол” фермер хўжалиги раҳбари Исомиддин Норов ва хўжалик иш бошқарувчиси Мардон ака.

Қизилтепалик фермерлар ҳам “Меҳнатнинг таги роҳат” қабилида покиза қалблари холис ниятлари борлиги учун вилоятда доимо олдинда, режаларини бажариб келади, юзлари ёруғ.

Ушбу туманнинг “Кўҳна кўрғон жавоҳири” фермер хўжалиги далаларида иш қизгин. 59 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 42 центнердан ҳосил йиғиб олибди. Айни кунда 40 гектар майдондаги ғаллалар далаларга курк бериб турибди. Кун сайин буй чўзиб ўсаётган гўзалликка қараб тасанно дегингиз келади.

— 2021 йилги ғалла майдонидан ҳар гектаридан 70 центнердан буғдой ҳосилини йиғиб олдик. 2022 йилда 75-80 центнердан мўлжаллаб турибмиз, — дейди фермер Муҳаммедов. — 7 бош от, 100 бош молларни ҳам меҳр бериб парваришляяпмиз. Ниятни холис қилиб, мақсад сари астойдил интилсангиз, Аллоҳ қўллаиверади.

Раъно ТОЖАЛИЕВА,
журналист.

Суратда: (чапдан) Кармана туман қишлоқ хўжалиги бўлими мутахассиси Зафар Турсунов, “Намоз бобо” фермер хўжалиги раҳбари Дўстмурод Нурматов ва ўғли Акмалжон.

СОҲА РИВОЖИ ЙЎЛИДА

Истиклол қорақўл наслчилик МЧЖ ҳаётидан лавҳалар.

Нурота туманидаги “Истиклол қорақўл наслчилик” МЧЖ аъзолари ҳам бугун қорақўлчилик соҳаси истиқболлини янги босқичга олиб чиқиш йўлида меҳнат қилиб келишмоқда. Ҳозирги кунда МЧЖ таркибида жами 71 минг 379 гектар майдон бўлиб, шундан 64 минг 736 гектари яйловлардир. 30 минг 522 бош майда шохли моллар парвариш қилинмоқда. Бу кўрсаткич жорий йилги қурғоқчилик даврига қарамасдан, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан таққослаганда ўсиш суръати 110 фоизни ташкил этди.

— Олдимизда синовли дамлар “қишлов” мавсуми турибди. Ушбу дамларда чорвани етарлича сифатли озуқа билан таъминлаш доим долзарб масалалардан бири бўлиб келган. Президентимизнинг 2019 йил 16 августдаги “Қорақўлчилик тармоғини комплекс ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисидаги” қарорининг қабул қилиниши соҳани узвий ривожлантириш қанчалик муҳимлигини кўрсатди ва олиб борилаётган ислохотларнинг мантиқий давоми бўлди.

Мазкур қарор ижросига кўра жамиятимиз қошида омихта ем ишлаб чиқариш цехини ташкил этдик ва шу орқали ўзимизнинг чорваимизни ва тумандаги бошқа қорақўл наслчилик МЧЖларини сифатли озуқа билан тўлақонли таъминлаш имкони пайдо бўлди, — дейди “Истиклол қорақўл наслчилик” МЧЖ директори Нуриддин Эсонов.

Айни кунларда МЧЖ аъзолари 2021-2022 йил қишлов даврини муваффақиятли ўтказиш ва мавсумдан майда шохли молларни беталофат олиб чиқиш мақсадида фидокорона меҳнат қилишмоқда. Ҳозирга қадар жойларда 2 минг 295 тонна хашак жамғарилди ва шундан 650 тонна беда, 1 минг 600

Қорақўлчилик тармоғини ривожлантириш орқали марказдан олисда жойлашган ҳудудларда яшовчи аҳолини муқим иш ўринлари билан таъминлаш, бозорларга арзон ва сифатли гўшт маҳсулотлари етказиш, бежирим ва сифатли қорақўл терини хориж давлатларига экспорт қилиш мумкин. Шу мақсадда тармоқда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш орқали, наслчилик ишларини такомиллаштириш, сифатли қорақўл тери етиштириш, чўл озуқабоп экинлар майдонларини ташкил этиш ва яйловлар ҳосилдорлигини ошириш борасида бир қатор ижобий ишлар амалга оширилмоқда.

тонна дағал хашак, 45 тонна сомон ва бошқа озуқалар ташкил этади.

Нурота туманидаги яна бир, “Ғозғон” наслчилик МЧЖ аъзолари ҳам бугунги кунда соҳа ривожига улуш қўшиш, янги тармоқ ва иш ўринлари яратиш йўлида фаолият олиб бормоқда. Мазкур МЧЖ таркибида жами чорва сони 19 минг 326 бошни ташкил этади ва улар жорий йилнинг шу даврига қадар 172 тонна гўшт, 32 тонна жун, 3,6 тонна пилла, 1 минг 936 дона қорақўл тери, етиштирди. Қўшимча тармоқ сифатида касаначилик ҳам йўлга қўйилиб, тўрт киши иш билан таъминланди. Маълумки қишнинг қор-қировли кунлари аввало чўпон-чўлиқлардан ўта хушёрликни ва сабрлиликни талаб этди. Айни кунларда об-ҳаво анча совиб, қишнинг изғиринли кунлари кириб келмоқда, лекин мавсумга тайёргарлик ишлари “Ғозғон”ликлар томонидан оби-тобида олиб борилгани сабаб, чўпонлар шошиб қолгани йўқ.

қўйларни соғлом, бақувват ҳолда чорва қишловидан ўтказишдан иборат, — дейди “Ғозғон” наслчилик МЧЖ директори Одил Шарипов. — Шунингдек, мавжуд 32 та отар, 27 та очик кўра, 9 та сув таъминоти иншоотлари, 23 та тик қудук, 3 та сунъий қочириниш пункти тўлиқ таъмирдан чиқарилди. Чўпон-чўлиқлар махсус кийим, озуқа захираси билан таъминланди.

Маълумки, Нурота тумани ширкат хўжаликларидан зармалла типидagi қорақўл кўзилари етиштириш яхши йўлга қўйилган. Ушбу қорақўл зотлари териси нафис ва бежиримлиги билан ажралиб туради. Уларнинг ранги тиниқ, юқори сифатли насллар парваришига алоҳида эътибор қаратилаётгани бежиз эмас. Бугун туманда қорақўлчилик борасида тўпланган тажриба, соҳанинг янги истиқболлари мавжудлигидан далолат беради. Асосий мақсад эса миллий бойлигимиз бўлган қорақўл

Суратларда: Ғозғон наслчилик МЧЖ ҳаётидан лавҳалар.

— 2021-2022 йил чорва қишлови мавсуми учун жамоамиз билан 2 минг 430 тонна хашак тайёрладик. Касаллик-ларнинг олдини олиш мақсадида барча отарларда дезинфекция ва дератизация ишлари олиб борилди. Етарли миқдорда дори-дармон захираси яратилди. Бундан кўзланган асосий мақсад мавжуд чорвани, айниқса она

терилари доврўғини тиклаш ва уларни хориж давлатларига экспорт қилишдир. Албатта, соҳага берилаётган эътибор туманда чорва сонининг ошишига ва қорақўлчилик маҳсулотлари экспорти ҳажми ортишига, пировардида аҳоли ва давлат даромадлари ошишига хизмат қилади.

Ўз мухбиримиз.

ВЕТЕРИНАРИЯ ВА ЧОРВАЧИЛИКДА ЯНГИ ҲОЯЛАР

Ҳар бир соҳанинг фидойилари бўлади. Улар бир умр ўз танлаган касбларига меҳр қўйиб, саъй-ҳаракатлари билан ўша соҳа ривожига ҳисса қўшадилар. Шундайлардан бири Хива тумани ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлими раҳбари Абдурасул Абдуллаевдир.

– Бир зумда 57 ёшга кириб қолибман, 21 ёшимда чорвачилик соҳасида иш бошлаган эдим, – дейди у.

Зиёли оиладан чиққан чорвадорнинг ҳар бир куни туманда чорва ва ветеринария ишларини кузатиш, даволаш ва янгиликларни жорий қилишдан бошланади. Аслида ўқитувчи оиласидаги Абдурасулнинг бу касбни танлаши қизиқ бўлган...

Ўшанда у 18 ёшда эди. Қўшни қиз Дилбар Фозилова олий маълумотли ветеринар врач эди. Бир куни отаси, мактаб директори касал бўлиб қолган сигирини кўриб қўйишга ўша қўшни қизни чақиради. Ҳансираб дам олганича, ем ҳам, сув ҳам истеъмол қилмаётган молнинг аҳволи ачинарли эди. Ветеринария врач қиз бола бўлса-да бир пасда сигирнинг соғлигини тиклади. Оила аъзолари, айниқса, Абдурасул бундан ҳаяжонга тушди. Шундан сўнг қўшни қиз Туркменистонга турмушга чиқди ва қишлоқни тарк этди. Аммо у Абдурасулнинг кўнглини қорамоллар ҳаётига боғлаб кетди. У шу йили Самарқанд қишлоқ хўжалик институтининг ветеринария факультетига ўқишга кирди.

Бу воқеалар яқиндагина бўлгандек, аммо анча йиллар ўтди. Ўша Абдурасул бугун Абдуллаев бўлиб танилди, ветеринария врач сифатида элга фойдаси тегди. У ўз фаолиятини 1985-1986 йилларда Хива тумани бўрдоқчилик хўжалиги

ветеринария фельдшерлиги касбидан бошлади. Шу бўйи раҳбарият қаерга юборса, ўша ерда сидқидилдан фаолият олиб борди. Хива тумани давлат ветеринария бўлими врач, бошлиқ ўринбосари, Хоразм вилоят ҳокимлиги ҳузуридаги чорвачиликда наслчилик ишлари давлат инспекцияси бошлиғи вазифаларидаги фаолияти унинг касбига бўлган салоҳиятини оширди.

Туман ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлими биносига разм соламиз. Олдинги бинога ўхшамайди. Таъмирланган, атроф озода. Демак, бу ерда ҳар бир иш ўз ўрнида.

– Яқинда ишхонамиз учун машина ҳам сотиб олдик. Президентимизнинг эътибори туфайли бизнинг соҳада ҳам ривожланиш бошланди, аҳолига субсидиялар ажратилди, – дейди у.

Билдикки, хивалик чорвадорларнинг ҳар бир куни зафарли ўтмоқда. Умид Тоиров раҳбарлик қилаётган чорвадорликка ихтисослашган “Умидли Қорақум” фермер хўжалиги аҳолини насли қорамоллар билан таъминлаш ишларида кўпчиликка ибрат бўляпти. Асосан гўшт, сут йўналишидаги қорамоллар билан таъминланган аҳоли билан боғланиш икки томонга ҳам фойда келтиради.

200 бош қорамолга эга, шундан 105 боши соғин сигирлардан иборат бўлган кўп тармоқли “Йўлдош Маъжид” фермер

хўжалигида аҳоли учун 7 хилдаги – сут, қатиқ, творог, қаймоқ, сариёғ, пишлоқ, айрон маҳсулотлари ишлаб чиқариляпти. Вилоятнинг турли жойларидан аҳоли бу ердаги маҳсулотларни сотиб олишга келади.

Аслида маҳсулот сифати ва харидоргирлигига чорва молларининг сифатли ва тўйимли озиқланиши, касалликларга қарши вақтида эмланиши ва озодалик сабаб эришилади. Юқоридаги хўжаликларда ветеринария соҳасида эпизодик чора-тадбирлар режали ва ўз вақтида олиб борилмоқда. Юқумли ва юқумсиз касалликларга қарши даволаш, эмлаш ишларини ўтказишда ветврачлардан

Суратда: Хива тумани ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлими ҳаётдан лавҳалар.

Ҳамроҳбек Жуманиёзов, Эргаш Довутовлар кунни тунга улаб ишлапти.

– Ҳозирги кунларда нодуляр-дерматит касаллигига қарши эмлаш ишларини олиб боряпмиз, – дейди Абдурасул Абдуллаев. – Деярли 13 та аҳоли пункти, 63 нафар чорва фермер хўжалиги, 8 нафар паррандачилик ва битта қўйчилик хўжалигида 13 нафар ветврач ва 13 нафар фельдшеримиз ишламоқда.

Ражаббиди Рўзметова 1992 йилда Самарқанд қишлоқ хўжалиги институтини тугатиб келиб, шу соҳада иш олиб боряпти. У Абдурасул Абдуллаевнинг етакчи шогирдларидан бири.

– Бугун барча зарур жиҳозлар, дори-дармонлар етарли, олдинлари етишмасди, қийинчиликларимиз ортда қолди, бизнинг соҳага эътибор кучайди, – дейди у. – Аҳоли ва фермер хўжаликларга вақтида хизмат кўрсатиш учун велосипед, мотоцикл, машина хизматимизга шай. Ҳайвонлар ва одамларда бирдай хавф туғдирадиган касалликларни аниқлаш учун туман ташхис маркази ташкил этилган. Бу ерда лаборатория текшириш учун барча керакли жиҳозлар замонавий андозада бўлиб, қийинчилик сезмаймиз.

Айнан биз борган куни шу ерда ўтказилаётган амалий семинарда чорвадорлар учун янги ишлашни тарғиб қилиш чора-тадбирлари ҳақида гап борди. Хоразм вилояти ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бошқармаси бошлиғи Маримбой Султонов, вилоят озиқ-овқат давлат ташхис маркази бўлим бошлиғи Озод Човдирбаев, Ўзбекистон чорванасл агентлиги вилоят бўлими раҳбари Шуҳрат Аҳмедов ва барча туманлардан келган чорвадор ҳамда ветеринария врачлари жамланган амалий семинар жуда қизиқарли ва фойдали маълумотларга бой бўлди. Семинарда маҳсулотлар сифатини текширишда йўл қўйилган хатоликлар айтиб ўтилди. Шунингдек, бугунги кунда илғор ғоя бўлган ИФА, ПСР реакцияларида текшириш таклифлари амалиётга киритилди. Семинарда қатнашган 70 дан зиёд чорва соҳаси фидойилари бу масалага жиддий эътибор бериш кераклигини таъкидлади.

Ишнинг кўзини билган, чорва соҳасида етакчилик қилаётган хиваликлар билан хайрлашар эканмиз, уларга қорамоллар ва уй ҳайвонлари сиҳатини асраш, аҳолига мўлқўл сифатли озуқа маҳсулотлари етказишдек хайрли ишда, ишлаб чиқариш хўжаликларига ёрдам беришдек муқаддас вазифаларда омад тиладик.

Ўз мухбиримиз.

Мамлакатимизда озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини оширишга, аграр соҳани, шу жумладан, чорвачиликни янада ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шу мақсадда қабул қилинаётган Дастурларнинг амалга оширилиши натижасида янги хўжалик юритувчи субъектлар, кўп тармоқли фермер хўжаликлари ташкил этилиб, кўшимча иш ўринлари яратилаётир. Бу борада Самарқанд вилояти Булунғур туманида ҳам чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик ва асал аричилик, қорамолчилик, қўйчилик, йилқичилик, туячилик, қуёнчилик, паррандачилик, балиқчилик хўжаликлари ташкил қилинмоқда. Албатта, бу борадаги ишлар самарасини оширишда ветеринария хизматининг ўрни катта. Бугунги кунда туманда мавжуд 55 та маҳалла фуқаролар йиғинларида 18 та ветеринария участкалари тамонидан ветеринария хизматлари

кўрсатиб келинмоқда. Туманда сигир ва таналарни зоти ва наслини яхшилаш мақсадида 12 нафар ветеринария врачлари фаолият олиб бормоқда. Шу аснода 2021 йилнинг шу даврига қадар сунъий уруғлантириш режасига асосан 9 минг 441 бош сигирлар сунъий уруғлантирилган. Албатта бу ҳам туманда чорва наслини яхшилабгина қолмай, гушт ва сут маҳсулотларини кўпайишига хизмат қилади. Тумандаги “Хужам Норматов даласи” фермер хўжалиги аъзолари ҳам 2021 йил Дастури асосида Чехия республикасида 30 бош насли қорамол олиб келди.

– Президентимиз томонидан 2021 йил 3 март куни «Чорвачилик тармоқларини давлат тамонидан янада қўллаб-қувватлашга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарориде тақдим этилган имтиёзлар ҳақида эътироф этмай иложимиз йўқ. Ушбу қарорга асосан, чорвачилик хўжаликларига – ўз хўжаликлариде

етиштирилган гўшт учун реализация қилинган йирик ва майда шохли қорамоллар тирик вазнининг ҳар бир килограмми учун 2 000 сўм ҳамда сутининг ҳар бир литри учун 200 сўмдан тўланиши ва бошқа имтиёзлар биз фермерларга катта имкон яратди, – дейди фермер хўжалиги раҳбари Икром Норматов.

– Туманимизда ҳозирги кунда қорамоллар сони 106 минг 763 бош ташкил этса, шундан 53 минг 091 бош сигирлардир. Туман ветеринария бўлими билан биргаликда чорва наслини яхшилаш мақсадида ҳар бир ҳудудда сунъий уруғлантириш пунктлари ташкил этганмиз. Ана шу пунктлардаги амалий ишларимиз ва туманимизга ҳориждан олиб келинаётган қорамоллар ҳисобига чорва насли йилдан-йилга яхшиланиб, гўшт, сут маҳсулотлари етиштиришда ҳам ўсиш сўрвати кузатилмоқда, – дейди чорва насл марказининг вакили Жамшид Хасанбоев.

Албатта, аграр соҳанинг етакчи тармоқларининг истиқболи учун амалга оширилаётган бу каби чора-тадбирлар, Бу саъй-ҳаракатлар пировардида бозорларда чорва маҳсулотлари сут, гўшт, ёғ сероблиги ва арзонлиги таъминланиб, аҳоли дастурхонига файз-барака кириши билан бирга иқтисодиётимизнинг янада юксалишига хизмат қилади.

Ўз мухбиримиз.

Суратда: туман чорва насл маркази вакили Жамшид Хасанбоев, фермер Икром Норматов билан.

ИҚТИСОДИЙ СУДЛАРНИНГ ДАВЛАТ БОЖИ ТЎЛОВИДАН ОЗОД ҚИЛИНИШИ АСОСЛАРИ

Ўзбекистон Республикасининг 06.01.2020 йилда “Давлат божи тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинди. Ушбу Қонуннинг мақсади давлат божини белгилаш, ундириш, уни қайтариш ва уни тўлашдан озод қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

Давлат божи тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонун ва бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир.

Иқтисодий судларда давлат божини тўлашдан қуйидагилар озод қилинади:

1) даъвогарлар - ўрмон дарахтларини ўзбошимчалик билан кесиш ҳамда ўрмондан фойдаланиш, ўрмонни кўриқлаш ва муҳофаза қилиш тартиби ва шартларини бошқача тарзда бузиш туфайли ўрмон фондига етказилган зарарни ундириш тўғрисидаги, ўрмон хўжалиги даромади суммаларини (шу жумладан, ўрмон дарахтларини ўсиб турган жойида сотиш қоидаларини бузганлик учун зарар ва неустойкани, шунингдек, ўзбошимчалик билан ўрмон дарахтларини кесганлик, пичан ўрганлик ва молларни ўтлатганлик учун жарималарни) ундириш тўғрисидаги ишлар бўйича;

2) Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси ва унинг ҳудудий бошқармалари - палата аъзоларининг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар юзасидан;

3) Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича республика кенгаши ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича ҳудудий кенгашлар - фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар бўйича;

4) ногиронлиги бўлган шахсларнинг жамоат бирлашмалари, шунингдек уларнинг муассасалари, ўқув-ишлаб чиқариш корхоналари ва бирлашмалари - барча даъволар бўйича;

5) Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасининг ҳудудий бўлинмалари - «Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ пенсияларни тўлашга кетган маблағларни ташкилотлардан ундириб олиш бўйича даъволар, шу жумладан, регресс даъволар юзасидан;

6) суғурта фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш органи - мажбурий суғурта операциялари билан боғлиқ барча ишлар бўйича;

7) Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ва унинг жойлардаги органлари - сув тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик туфайли давлатга етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш учун маблағларни давлат даромадига ундириш тўғрисидаги даъволар бўйича;

8) Ўзбекистон Республикаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси ва унинг жойлардаги органлари - атроф-муҳитни ифлослантирганлик, табиатдан ўзбошимчалик билан фойдаланганлик ва табиий ресурслардан фойдаланиш ҳамда уларни муҳофаза қилишнинг тартиб ва шартларини бошқача тарзда бузганлик туфайли табиий объектларга ва комплексларга етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги даъволар бўйича;

9) Ўзбекистон Республикасининг Монополияга қарши курашиш қўмитаси ва унинг ҳудудий органлари - ўз зиммасига юклатилган ваколатларига мувофиқ судлар кўриб чиқиши учун киритиладиган даъволар бўйича;

10) Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги ва унинг ҳудудий органлари - ўз зиммасига юклатилган ваколатларига мувофиқ судларга бериладиган даъволар бўйича;

11) Ўзбекистон Республикаси Капитал бозорини ривожлантириш агентлиги ва унинг ҳудудий органлари - ўз зиммасига юклатилган ваколатларига мувофиқ судлар кўриб чиқиши учун киритиладиган даъволар бўйича;

12) давлат солиқ хизмати органлари, молия ва божхона органлари - барча ишлар ҳамда ҳужжатлар бўйича, шунингдек алоҳида

юритиладиган ишлар бўйича судга аризалар берганлик учун;

13) прокуратура органлари - давлатнинг, юридик ва жисмоний шахсларнинг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар ҳамда бериладиган аризалар юзасидан;

14) адлия органлари - давлатнинг, юридик ва жисмоний шахсларнинг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар ҳамда бериладиган аризалар юзасидан;

15) ундирувчи ёки давлат ижрочиси - қонунда назарда тутилган тақдирда, қарздорни ёки унинг мол-мулкни қидириш бўйича харажатларнинг ўрнини қарздор томонидан қоплаш тўғрисидаги даъволар юзасидан;

16) халқаро ва чет эл ҳукумат молия ташкилотлари томонидан ҳукуматлараро келишувлар асосида берилган кредитлар бўйича асосий қарздор сифатида қатнашувчи давлат органлари ва ташкилотлари - субзаём олувчилардан пайдо бўлган қарздорликларни ундириш тўғрисидаги даъволар юзасидан;

17) давлат аҳтиёжлари учун товарлар (ишлар, хизматлар) етказиб бериш шартномалари бўйича сотиб олувчи ҳисобланган давлат органлари ва ташкилотлари - етказиб берувчилар (пудратчилар) томонидан шартнома мажбуриятларининг бажарилмаганлиги билан боғлиқ даъволар юзасидан;

18) Ўзбекистон фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва туманлар фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгашлари - фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгаларининг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар юзасидан;

19) аризаچи ва жавобгар - ҳуқуқий таъсир чораларини қўллаш тўғрисидаги ишлар бўйича;

20) чет эл инвестициялари иштирокидаги акциядорлик жамиятлари - уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги тўғрисидаги даъволар юзасидан;

21) тадбиркорлик субъектлари — ҳакамлик судининг ҳал қилув қарорларини мажбурий ижро этиш учун ижро варақаси бериш тўғрисида ариза берганда;

22) Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитаси, унинг жойлардаги органлари — ер тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилганлиги билан боғлиқ даъволар бўйича;

23) Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги ҳузуридаги Маданий мерос департаменти ва унинг ҳудудий бошқармалари — моддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан оқилона фойдаланишни кўзлаб қилинган даъволар ҳамда берилган аризалар юзасидан;

24) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Агросаноат мажмуи устидан назорат қилиш инспекцияси ҳамда унинг жойлардаги органлари - қишлоқ ва сув хўжалиги соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганлик бўйича давлатнинг, юридик ва жисмоний шахсларнинг манфаатларини кўзлаб қилинган даъволар ҳамда бериладиган аризалар юзасидан;

25) Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил - тадбиркорлик субъектлари манфаатларини кўзлаб бериладиган даъволар, аризалар ва шикоятлар юзасидан.

Ушбу модда биринчи қисмининг 2, 20 ва 21-бандларида кўрсатилган шахсларнинг талабларини қаноатлантириш тўлиқ ёки қисман рад этилган тақдирда, давлат божи шу шахслардан талабларнинг қаноатлантирилиши рад этилган миқдорига мутаносиб равишда ундирилади.

Давлат божини белгилаш, ундириш, ундан озод қилиш ва уни қайтариш соҳасидаги қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

Анвар СУВОНҚУЛОВ,

Сирдарё вилояти “Оқолтин” туманлараро иқтисодий суди раиси.

Кўчмас мулк объектлари бузиб ташланиши муносабати билан мулкдорларга бериладиган компенсация турлари

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 16 ноябрдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мулк ҳуқуқлари кафолатларини таъминлаш ҳамда ер участкаларини олиб қўйиш ва компенсация бериш тартибини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 911-сонли қарорига асосан:

а) олиб қўйилган ер участкасида жойлашган кўчмас мулк объектларининг бозор қиймати;

б) олиб қўйилган ер участкасига бўлган ҳуқуқнинг бозор қиймати;

в) кўчириш, шу жумладан, бошқа кўчмас мулк объектини вақтинчалик олиш

билан боғлиқ харажатлар;

г) жисмоний ва юридик шахсларнинг бой берилган фойдаси;

д) қонун ҳужжатларида ёки Келишувда назарда тутилган бошқа харажатлар ва зарарлар.

Ўзбошимчалик билан қурилган уй-жой, ишлаб чиқариш ва бошқа бинолар ва иншоотларнинг қиймати ҳам қопланиши лозим.

42. Бериладиган компенсация турлари:

а) пул маблағлари;

б) бошқа кўчмас мулк объектини мулк қилиб бериш;

г) Келишувда назарда тутилган компенсациянинг бошқа турлари.

Томонларнинг келишувига биноан мулкдорга кўчмас мулкни баҳолаш қийматини ҳисобга олган ҳолда компенсациянинг бир неча турлари берилиши мумкин. Бунда Компенсация қуйидаги тартибда берилади:

а) пул маблағларини мулкдорнинг тегишли банк (депозит) ҳисоб рақамига ўтказиш йўли билан;

б) кўп квартирали уй ёки блокировка қилинган уй (таунхаус) эгаллаб турган ер участкаси олиб қўйилган тақдирда — томонларнинг келишувига кўра мулкдорга ўша ёки бошқа туманда (шаҳарда) жойлашган майдон аввалги квартиранинг майдонидан кичик бўлмаган квартира мулк қилиб берилади.

Квартира мулкдорнинг хоҳишига кўра олиб қўйилган ер участкасида қуриладиган кўп квартирали уйдан ёки блокировка қилинган уйдан (таунхаус) берилиши мумкин. Бундай ҳолда, мулкдорга ушбу квартира топширилгунга қадар у ва унинг оила аъзоларига ташаббускор ҳисобидан вақтинчалик ижарага турар жой берилади;

в) нотураржой объекти эгаллаб турган ер участкаси олиб қўйилган тақдирда — томонларнинг келишувига кўра мулкдорга ўша ёки бошқа туманда (шаҳарда) жойлашган майдони аввалги нотурар жой объектнинг умумий майдонидан кичик бўлмаган нотурар жой объекти мулк қилиб берилади.

Нотураржой объекти олиб қўйилган ер участкасида қуриладиган объектдан берилган тақдирда мулкдорга ушбу нотурар жой объекти топширилгунга қадар, ташаббускор ҳисобидан ижарага вақтинчалик нотурар жой объекти берилади;

г) якка тартибдаги (шу жумладан, қурилиши тугалланмаган лекин белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтган) уй-жой билан банд бўлган ер участкаси олиб қўйилган тақдирда — томонларнинг келишувига кўра мулкдорга ўша ёки бошқа туманда (шаҳарда) жойлашган ер ва уй-жой майдони аввалгисидан кичик бўлмаган, шароитлари кам бўлмаган даражадаги якка тартибдаги уй-жой мулк қилиб берилади;

д) эгалик қилиш, доимий фойдаланиш ёки вақтинчалик фойдаланиш ҳуқуқида тегишли бўлган ер участкаси олиб қўйилган тақдирда — ушбу ҳуқуқ эгасига олиб қўйилаётган ер участкасига бўлган ҳуқуқнинг бозор қиймати тўлаб берилади.

Мулкдорга кўчириш, шу жумладан, бошқа кўчмас мулк объектини вақтинчалик олиш билан боғлиқ харажатлар, бой берилган фойда, шунингдек, қонун ҳужжатларида ёки Келишувда назарда тутилган бошқа харажатлар ва зарарлар компенсация қилиб берилиши керак.

Бузиб ташланиши лозим бўлган кўчмас мулкни баҳолаш қандай тартибда амалга оширилади? Бузиб ташланиши лозим бўлган кўчмас мулкни баҳолаш ер участкаси олиб қўйилиши тўғрисида қарор қабул қилингандан кейин ва Келишув тузилгунга қадар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда амалга оширилади. Кўчмас мулкни баҳолаш баҳоловчи ташкилотлар томонидан ташаббускор ҳисобига амалга оширилади. Баҳолаш натижаларидан тарафлар норози бўлган тақдирда, қонун ҳужжатларига мувофиқ баҳолаш тўғрисидаги ҳисоботнинг ишончилиги бўйича экспертиза ўтказилади. Экспертиза билан боғлиқ харажатлар баҳолаш натижаларидан норози бўлган тарафнинг маблағлари ҳисобидан қопланади.

Агарда мулкдор ва ташаббускор ўртасида юзага келадиган низо бўйича келишувга эришилмаган тақдирда қандай йўл тutilади? Бундай ҳолатларда - Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси ёки тегишли халқ депутатлари Кенгаши томонидан ер участкасини олиб қўйилиши ёхуд олиб қўйилишини рад этилиши ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси, вилоятлар ва Тошкент туман (шаҳар) ҳокимларининг кўчмас мулк объектларини бузиб ташлаш тўғрисидаги қарорлари устидан суд тартибда шикоят қилиниши мумкин. Мулкдор ва ташаббускор ўртасида юзага келадиган низо бўйича келишувга эришилмаган тақдирда — ушбу низо суд тартибда кўриб чиқилади. Низо келиб чиққан тақдирда, ушбу низо бўйича суднинг қарори қонуний кучга киргунга қадар ер участкаси олиб қўйилиши тўғрисидаги қарор ҳамда олиб қўйилаётган ер участкасида жойлашган кўчмас мулк объектларини бузиб ташлаш тўғрисидаги қарор қабул қилинишига йўл қўйилмайди.

Нодирбек САНГИРОВ,

Сирдарё туманлараро иқтисодий суди судьяси.

НАСЛЕДОВАНИЕ ПРИЗНАКА «КОЛИЧЕСТВО МОНОПОДИЙ НА РАСТЕНИИ» У МЕЖСОРТОВЫХ ГИБРИДОВ F₁ ХЛОПЧАТНИКА ВИДА G.BARBADENSE L.

The article presents the results of studies on the establishment of variability and inheritance of genetic patterns according to the attribute "number of monopods per plant" in interspecific F₁ hybrids of the G. barbadense L. species. The established patterns made it possible to draw the following conclusion: - from the selection point of view, the inter-varietal hybrids F₁, in which a negative effect of complete overdomination was noted, which indirectly indicates the possibility of isolating forms with high precocity.

Актуальной проблемой селекции хлопчатника на сегодняшний день является поддержание генетической стабильности новых высокоурожайных сортов. В процессе сортоиспытаний часто выявляется расщепление по ряду хозяйственно-ценных признаков в более поздних поколениях сортовых популяций, одной из причин которого могут являться различные типы аберраций хромосом. Поэтому поиск путей стабилизации генотипов высокоурожайных сортов хлопчатника имеет важное значение для повышения эффективности и ускорения селекционного процесса.

Поскольку, тонковолокнистый хлопчатник возделывается только в десяти из 43 хлопкосеющих стран мира, его волокно является дефицитом на мировом хлопковом рынке, то научно-исследовательская, в том числе селекционная работа в республике с этим видом должна продолжаться.

Исполнителем в 2019 году проведены полевые исследования в рамках проекта КХА-КХ-2018-136, в полевых условиях производственного отдела Научно-исследовательского института селекции, семеноводства и агротехнологии выращивания хлопка, Ташкентской области.

Посев в 2019 г. проводился 29 апреля по схеме 60 x 25 x 1 во время проведения опытов на участке проводилось 5 мотыжений, 2 прополки сорняков, два прореживания всходов, 5 нарезок борозд перед поливами, 5 тракторных культиваций после поливов и 5 вегетационных поливов.

Перед зяблевой пахотой внесено 100 кг/га – KCL и 200 кг/га аммофоса.

Одновременно с первой нарезкой борозд перед первым поливом внесено- 350 кг/га аммиачной селитры и Пейс-Агро-100 кг/га. Во вторую подкормку вносилось NH₄NO₃-200 кг/га и KCL-100 кг/га, 150 кг/га карбомида.

Таблица 1

Наследование признака «количество моноподиальных ветвей на растении» у межсортных гибридов F₁

№	Сорта, линия, гибридные комбинации	n	K=1 ветвь				M±m ветвь	δ	V%	hp
			0	1	2	3				
1.	Термез-202	52	15	19	18		1.06±0.11	0.79	74.52	
2.	Термез-208	30	13	9	8		0.83±0.15	0.82	98.80	
3.	Сурхан-14	28	16	7	5		0.61±0.15	0.77	126.22	
4.	Сурхан-16	43	22	16	5		0.60±0.11	0.69	115.00	
5.	Сурхан-3	31	6	13	12		1.19±0.13	0.74	62.18	
6.	F ₁ Термез-202xТермез-208	46	20	14	12		0.83±0.12	0.81	97.59	-0.92
7.	F ₁ Термез-202xСурхан-14	33		13	16	4	1.73±0.12	0.67	38.72	4.05
8.	F ₁ Термез-202xСурхан-16	47	23	14	10		0.72±0.12	0.79	109.72	-0.48
9.	F ₁ Термез-202xСурхан-3	51		29	13	9	1.61±0.11	0.77	126.23	-7.29
10.	F ₁ Термез-208xТермез-202	30	12	10	8		0.87±0.15	0.80	91.95	-0.58
11.	F ₁ Термез-208xСурхан-14	44	13	21	10		0.93±0.11	0.72	77.42	1.91
12.	F ₁ Термез-208xСурхан-16	30	7	13	10		1.10±0.14	0.75	68.18	3.45
13.	F ₁ Термез-208xСурхан-3	42		25	10	7	0.57±0.12	0.75	131.58	-2.44
14.	F ₁ Сурхан-14 x Термез-202	29	13	10	6		0.76±0.14	0.77	101.32	-0.30
15.	F ₁ Сурхан-14 x Термез-208	22	13	6	3		1.55±0.15	0.72	130.90	-1.55
16.	F ₁ Сурхан-14 x Сурхан-16	24	15	6	3		0.50±0.17	0.70	140.00	-10.00
17.	F ₁ Сурхан-14 x Сурхан-3	23		14	6	3	1.52±0.11	0.52	100.00	-1.31
18.	F ₁ Сурхан-16 x Термез-202	22	13	6	3		0.54±0.11	0.53	98.15	-1.26
19.	F ₁ Сурхан-16 x Термез-208	37	21	10	6		0.59±0.09	0.57	96.61	-1.00
20.	F ₁ Сурхан-16 x Сурхан-14	40		19	13	8	0.72±0.12	0.78	108.33	12.00
21.	F ₁ Сурхан-16 x Сурхан-3	26		16	7	3	1.50±0.14	0.69	138.00	-1.30
22.	F ₁ Сурхан-3 x Термез-202	34		19	9	6	1.62±0.13	0.77	124.19	-7.14
23.	F ₁ Сурхан-3 x Термез-208	28		16	8	4	1.57±0.14	0.72	126.32	-2.44
24.	F ₁ Сурхан-3 x Сурхан-14	24		16	6	2	1.42±0.13	0.63	150.00	-1.66
25.	F ₁ Сурхан-3 x Сурхан-16	22		15	5	2	1.41±0.13	0.61	148.78	-1.60

Гибридизация в 2018 году в рамках проекта КХА-КХ-2018-136 проводилась по первой модели Гриффинга (1956), с предварительной кастрацией цветков и опылением инородной пылью.

По результатам полевых исследований проведены гибридологический и вариационно-статистический анализ, где в условиях единого опыта изучались участвующие в гибридизации все родительские сорта и гибриды.

Статистическая обработка данных проводилась по Б.П. Доспехову. Величину показателя доминантности (h_p) у гибридов F_1 определяли по формуле приведенной в работе Beil G.M., Atkins.

Коэффициент наследуемости (h^2) гибридов F_2 , определяли по формуле, приведенной в работе R. W. Allard.

Исходя из решаемой проблемы исследований определена её цель — используя ускоренное создание исходного, гибридного, селекционного материала вывести новые сорта тонковолокнистого хлопчатника.

Для решения данной цели определены следующие задачи: — ведение генетико-селекционных исследований, направленных на установление некоторых генетических закономерностей, которые позволяют на ранних этапах селекции выделять перспективные гибриды F_1 , родоначальные растения F_2 , семьи F_3 , используемые для создания линейного материала и новых сортов тонковолокнистого хлопчатника.

В гибридизации 2018 года участвовали современные сорта хлопчатника различного происхождения вида *G. barbadense* – Термез-202, Термез-208, Сурхан-14, Иолатань-14, Сурхан-16. В результате гибридизации получены прямые и обратные гибриды, которые высеяны в 2019 году 5-луночными, 1-рядковыми деланками, в 3-кратной повторности.

Из анализа результатов проведенных полевых исследований, как это видно из таблицы 1 минимальной средней величиной признака «количество моноподиальных ветвей на растении» среди вовлеченных в гибридизацию сортов обладал Сурхан-16, у которого она соответственно находилась на уровне 0.60 моноподии.

Следует сказать, что сорт Сурхан-3 выведенный еще в 60-70 годы прошлого века, отличается позднеспелостью, высокими значениями продуктивности хлопка-сырца одного растения, повышенным выходом 36-37% и качеством волокна I-A типа, что и определило поведение гибридов F_1 . Независимо от того в какой роли при гибридизации выступал сорт Сурхан-3 средняя величина анализируемого признака находилась соответственно в пределах 1.41 моноподий у гибрида F_1 Сурхан-3хСурхан-16 до 1.62 моноподий у гибрида F_1 Сурхан-3 х Термез-202.

Как видно из анализа величин стандартного отклонения (δ), которые представлены в таблице 1 по признаку «количество моноподиальных ветвей на растении», у родительских форм она соответственно находится в пределах от 0.69 у сорта Сурхан-16 до 0.82 у сорта Термез-208. Аналогичная закономерность отмечена и у гибридов F_1 , у которых она укладывается в пределы от 0.52 моноподии у гибрида Сурхан-14 х Сурхан-3 до 0.81, у гибрида Термез-202 х Термез-208.

Анализируя величину показателя доминирования (h_p), как это следует из анализа результатов исследований, представленных в таблице 1 в зависимости от гибридной комбинации F_1 отмечены следующие эффекты доминирования, у 11 гибридов установлен отрицательный эффект полного сверхдоминирования, у 4 гибридов присутствует эффект гетерозиса, в четырех случаях присутствует отрицательный эффект неполного доминирования и в одном случае отрицательный эффект полного доминирования.

Исходя из анализа результатов исследований по признаку «количество моноподиальных ветвей на растении» следует сделать вывод:

— с селекционной точки зрения перспективу имеют межсортные гибриды F_1 , у которых отмечен отрицательный эффект полного сверхдоминирования, что косвенно указывает на возможность выделение форм с высокой скороспелостью.

**Гулнисо БОЙХОНОВА, докторант,
Аъзам РАВШАНОВ, д.с/х.н.,
Виктор АВТОНОМОВ, д.с/х.н., проф.,
Ш.ХОДЖАНОВ,
НИИССАВХ.**

ЛИТЕРАТУРА

1. Автономов В.А., Амантурдиев А.Б., Ахмедов Д.Д. Межвидовая гибридизация (*G. hirsutum* L. x *G. barbadense* L.) в селекции хлопчатника на устойчивость к *Theilaviopsis bazicola*. Монография. – Ташкент, 2011. 189 с.
2. Автономов В.А., Каюмов У.К. Межсортная географически отдаленная гибридизация в селекции хлопчатника вида *G. hirsutum* L. Монография, Ташкент, 2013. 138 с.
3. Автономов В.А., Курбонов А.Ё., Амантурдиев Ш.Б. Сложная, межлинейная гибридизация в селекции хлопчатника вида *G. hirsutum* L. Монография – Ташкент, 2014. 222 с.
4. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. 1979 – М.: «Колос».
5. Allard R.W. Principles of Plants Breeding, John Wiley, Sons. New-York-London-Sidney, 1966.
6. Beil G.M., Atkins. Inheritance of quantitative characters in grain sorghum //Jowa State Journal of Science. 1965.

УДК: 633.51.631.52.633.85.

ИССЛЕДОВАНИЕ

ВЛИЯНИЕ ЗАСУШЛИВОГО АГРОФОНА В ФОРМИРОВАНИИ КОЛИЧЕСТВЕННЫХ ПРИЗНАКОВ СОРТА ХЛОПЧАТНИКА ЧИМБАЙ -5018

Изучали приспособительные свойства сорта хлопчатника к дефициту влаги. Влияние засушливого агрофона на формирование основных хозяйственных признаков сорта имеет разную генотипическую реакцию к засухе, изменчивость изучаемых признаков зависит от генотипического потенциала сорта и его реакции к водному стрессу.

В республике Каракалпакстан приспособительные свойства сортов хлопчатника к экстремальным условиям или

конкретным лимитирующим факторам среды (дефицит влаги и засоленность почв) изучены слабо. Это проблема является

очень актуальной, трудной и важной для сельского хозяйства Республики Узбекистан и в частности, для хлопководства Республики Каракалпакстан. Засухоустойчивость сельскохозяйственных растений является сложным физиолого-биохимическим признаком и зависит от генотипа растения того или иного вида. Сорт хлопчатника Чимбай -5018 районирован по республике Каракалпакстан с 2007 года. Данный сорт по происхождению и хозяйственно ценным признакам резко отличаются от других высеваемых сортов таких, как С-4727, Бухара-102 и от других новых сортов.

Хозяйственно-ценные признаки, свойство и морфология сорта; высота растений 100-110 см, первая плодовая ветвь на 5-6-ом узле, главная стебель средней опушенности, вилтоустойчивый. Вегетационный период (от 50% всходов до 50% созревания) 120-122 дней, заморозный урожай 26,0-27,0 центнеров, общий урожай 35,0-37,0 центнеров, масса одной коробочки 6,7-7,0 грамм, выход волокна 37,8%, длина волокна 33,0-33,5 мм, вес 1000 штук семян 120-125 грамм, количество плодовых ветвей 13-14 штук, микропейер 4,5.

При создании засухоустойчивых сортов хлопчатника необходимо учитывать амплитуду адаптивной способности, которая могла бы дать высокий и стабильный качественный урожай хлопка-сырца в засушливых регионах на уровне обычного агрофона.

Опыт проводился на экспериментальном хозяйстве Каракалпакского научно-исследовательского института земледелия. Опыт заложили на двух фонах, то есть на искусственно засушливом фоне и обычном агрофоне. На засушливом агрофоне в период вегетации был дан один вегетационный полив в период цветения хлопчатника. Контролем служил обычный агрофон, общепринятая производственная технология возделывания хлопчатника.

Опыт показали, что длина вегетационного периода на за-

сушливом фоне у изучаемого сорта были короче в среднем на 5-9 дней, чем по сравнению на обычном агрофоне. Масса сырца одного хлопчатника относительно сильно подвержена влиянию водного режима на засушливом агрофоне. Крупность коробочки варьировала от 5,5 – до 6,0 гр, тогда как на контрольном фоне она равнялась 6,7-7,5 гр.

На засушливом фоне урожай хлопка сырца сорта Чимбай-5018 составляет 28,6 центнеров, а на высоком агрофоне данный показатель был 38,0 центнеров с гектара.

Влияние водного режима на формирование выхода волокна на засушливом агрофоне различно и зависит от генотипической реакции растений. Выход волокна был меньше на 1,2% по сравнению контрольного варианта. Анализ полученных данных показывает, что выход волокна очень сильно подвержен влиянию дефицита влаги в почве.

Водный стресс сильно влияет на формирование длины волокна у изучаемого сорта. По лабораторному анализу длина волокна к водному стрессу показали 32,3 мм, а на контрольном варианте анализируемый показатель длиннее на 1,3 мм.

Изучая влияние засушливого агрофона на формирование основных хозяйственных признаков имеют разную генотипическую реакцию к засухе, изменчивость изучаемых признаков на засушливом агрофоне зависит от генотипического потенциала сорта Чимбай-5018 и его реакции к водному стрессу.

Назира ТУРСЫМУРАТОВА,

магистр

*Каракалпакского института
сельского хозяйства и агротехнологии*

Орахбай НАГЫМЕТОВ,

руководитель проекта, к.с.х.н.,

*Каракалпакский научно-исследовательский
институт земледелия.*

УЎТ: 633.511:575.12:631.572

ИССЛЕДОВАНИЕ

УЗОҚЛАШГАН ДУРАГАЙ ОИЛАЛАРДА ТОЛА СИФАТИНИНГ ТОЛА УЗУНЛИГИ БЎЙИЧА ТРАНСГРЕССИВ ОИЛАЛАРНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ

In this article the variability of fiber length is illustrated. The variability of lines showed a lot of families with world standard fiber length.

В статье приводятся результаты вариационного анализа гибридов по длине волокна. Большинство гибридов F8 показали высокие значения длине волокна IV типа

Пахтачиликнинг асосий мақсади ҳозирги кунда юқори сифатли кўп тола етиштиришдир. Бу борада пахта етиштирувчи илғор давлатларда тола маҳсулдорлиги 15 ва ундан юқори ц/га ни ташкил этади. Ўзбекистонда эса бу кўрсаткич 7-8 ц/га дан ошмайди. Шунинг учун Австралиянинг эталон навларидан фойдаланиб, маҳаллий тезпишар ва вилтга бардошли навлар билан чатиштириб, янги селекцион ашё яратишга муваффақ бўлдик.

Gossypium L. туркумига мансуб Австралия ғўза турларини ўзаро дурагайлаш орқали филогенетик қардошлик даражаси ва амалий селекцияда фойдаланиш имкониятлари аниқланган. Австралия ва Ҳинди-Хитой диплоид ғўза турларининг филогенетик жиҳатдан бир бирига нисбий жиҳатдан узоқ эканлиги аниқланди. G.arboreum ssp.nanking кенжа

турининг оқ толали шаклини оналик шакли сифатида дурагайлаш учун фойдаланилганда, G.nelsonii ёввойи тури билан нисбий равишда яқин эканлиги қайд этилган [1]. Австралия ва Ҳинди-Хитой диплоид ғўза турларини турлараро дурагайлаш, цитозембриологик, қиёсий морфология ва морфобиологик белгиларнинг ирсийланиши таҳлили асосида G.arboreum L.турининг ёввойи шакли ssp.obtusifolium var.indicum тур хили алоҳида ssp.indicum кенжа тури даражасига кўтарилди. Биринчи маротаба G.hirsutum. ssp.euhirsutum (Наманган-77) x (ssp.obtusifolium.var.indicum x G.australe), G.hirsutum ssp. euhirsutum (Келажак) x (ssp.nanking (оқтолали) x G.nelsonii) турли геномли гексоплоид дурагайларини морфобиологик ва қимматли-хўжалик белгиларининг кенг доирадаги ўзарувчанликнинг намоён этиши аниқланган.

N.J. Thomson [2] маълумотларига кўра, Siokra-1-1 нави қайчи баргли бўлиб, тез йилларда жаҳонга тарқалиб кетган. Siokra-1-1 навининг тола сифати юқори даражада бўлиб, бактерия касалликларига бардошли эди. Окра баргли ғўза навлари ҳашаротларга ва сув танқислигига бардошли бўлади. 1987 йили Sikala 3-1 нави жорий этилиб тола сифатининг кескин ошишига олиб келди. Сўнг Siokra 1-4 ва CS 50 навлари яратилиб, кенг майдонларни эгаллашди ва Америка навларини экиш тўхтатилиб, Австралия навлари барча майдонларни эгаллади [3].

Тажриба кўп йилдан буён ПСУЕАИТИнинг тажриба хўжалигида олиб борилди. Бунда Австралия навларидан Auburn, Deltapaine, Brazos, (34(F₅)) навлари ва маҳаллий C-8284, Омад, Чарос, C-8290 навларидан фойдаланган ҳолда F₈ авлодига келиб 4 та тезпишар, тола маҳсулдорлиги нисбатан юқори тизмалар яратилди. Ҳар бир тизмалардан эртапишар оилалар вариация таҳлилидан ўтказилди ва трансгрессив ўсимликларнинг пайдо бўлиши кузатилди. Андоза нав сифатида Ўзбекистонда кўп майдонда экиладиган C-6524 ғўза навини танлаб ўрганилди. Тажрибада

Жадвал.

Тола маҳсулдорлиги бўйича F₈ ойналарида вариация қатори

№	Дурагай ва авлодлар	20	25	30	35	40	45	50	55	N	S	V%	\bar{X}
1	T-462 F ₈ (AuburnMxC-8284)												
2	O-4	1	1	1	2	18	8	5	2	32	3.1	7.6	42.0
3	O-9	1	2	5	10	6	2	1	1	28	2.4	6.7	35.9
4	O-12	1	1	2	11	8	3	3	2	31	3.1	8.0	38.9
5	T-473 F ₈ (BrazosxЧарос)												
6	O-3	1	1	2	3	15	8	7	5	42	2.5	5.9	43.1
7	O-8	2	2	3	4	13	6	4	3	37	3.7	9.3	40.3
8	T-478 F ₈ (DeltapinexОмад)												
9	O-1	2	2	2	3	13	4	2	2	30	4.3	11.0	39.1
10	O-7	1	2	3	3	16	3	3	2	33	3.2	8.2	39.3
11	O-6	4	4	4	4	14	6	1	1	38	2.8	7.0	40.1
12	O-8	1	2	3	4	11	3	2	1	27	2.8	7.5	38.5
13	T-485 F ₈ (34(F ₅)'C-8290)												
14	O-5	2	2	2	3	18	4	3	2	35	2.4	6.1	39.5
15	O-11	2	2	3	3	16	5	4	2	38	3.3	8.8	38.4
16	O-14	3	3	4	4	14	5	4	2	40	3.9	10.1	39.4
17	St C-6524	2	2	3	9	10	6	-	-	32	1.6	4.4	36.4

2-жадвал.

Тола узунлиги бўйича F₈ ойналарида вариация қатори

№	Дурагай ва авлодлар	0.9	0.95	1.0	1.05	1.10	1.15	1.20	1.25	N	S	V%	\bar{X}
1	T-462 F ₈ (AuburnMxC-8284)												
2	O-4	-	2	2	4	7	13	2	2	32	1.3	4.2	1.11
3	O-9	-	2	2	3	5	10	4	2	28	1.0	3.8	1.12
4	O-12	-	1	2	2	4	15	6	-	30	0.9	3.3	1.13
5	T-473 F ₈ (BrazosxЧарос)												
6	O-3	-	1	4	5	7	17	6	2	42	1.7	4.2	1.12
7	O-8	-	1	3	4	6	14	7	2	37	1.7	4.6	1.12
8	T-478 F ₈ (DeltapinexОмад)												
9	O-1	-	-	1	1	3	16	6	3	30	1.0	3.5	1.12
10	O-7	-	-	3	3	4	18	5	-	33	0.7	2.3	1.11
11	O-6	-	3	3	4	6	14	6	2	38	1.4	3.9	1.13
12	O-8	-	-	1	2	4	15	5	-	27	0.6	2.4	1.13
13	T-485 F ₈ (34(F ₅)'C-8290)												
14	O-5	-	1	3	3	3	16	7	2	35	1.3	3.8	1.02
15	O-11	-	1	2	4	4	19	5	3	38	1.6	4.4	1.13
16	O-14	1	3	3	3	5	14	8	3	40	2.4	5.1	1.12
17	St C-6524	-	3	12	7	6	4	-	-	32	1.1	3.7	1.09

тола маҳсулдорлигини оиладаги ҳар бир ўсимликларни якка танлов асосида териб олиниб, толасини ажратиб, тортиб олинди. Тола маҳсулдорлиги бўйича ўсимликларда катта ўзгарувчанлик кузатилди. Яъни маҳсулдорлик 20 граммдан 55 граммгача оралиқни ташкил қилди. Ҳар бир оилада ўртача 30 тадан ўсимлик ўрганилди. Тола маҳсулдорлигидан бошқа тола сифат кўрсаткичлари HVI аппаратида ўрганилди.

Жадвалда 12 та оила ва андоза С-6524 ғўза нави тола маҳсулдорлик кўрсаткичлари бўйича ўрганилди. Ўрганилган барча оилалардан 64 та ўсимлик андоза С-6524 ғўза навининг энг юқори кўрсаткичига нисбатан 22 фоизга юқори бўлди. Бундай ноёб ўсимликлар Австралия намуналаридан олинганлиги сабабли юзага келди. Демак, Австралия намуналари асосида яратилган янги ғўза тизмаларининг оилалари тола маҳсулдорлиги бўйича Ўзбекистонда катта майдонларда экиладиган С-6524 ғўза навидан яққол устунлигини намоён қилди. Бу оилаларни тезкор кўпайтириш мақсадга мувофиқдир.

Тола сифати ҳжон андозаларига тўлиқ жавоб бермаса, бундай тола экспорт масаласида жуда катта муаммага дуч келади. Тола сифат кўрсаткичларидан тола узунлиги асосий кўрсаткичлардан бири ҳисобланади.

12 та оила ва андоза С-6524 ғўза нави билан таққослаб, тола узунлиги бўйича ўрганилди. Ўрганилган барча оилалар-

дан 61 та ўсимлик андоза С-6524 ғўза навининг энг юқори кўрсаткичига нисбатан 15 фоизга юқори бўлди. Бундай ноёб ўсимликлар тола узунлиги бўйича ҳам Австралия намуналаридан олинганлиги сабабли юзага келди. Демак, Австралия намуналари асосида яратилган янги ғўза тизмаларининг оилалари тола узунлиги бўйича ҳам Ўзбекистонда катта майдонларда экиладиган С-6524 ғўза навидан яққол устунлигини намоён қилди. Бу оилаларни тезкор кўпайтириш мақсадга мувофиқдир.

Шундай қилиб, Австралия навлари асосида яратилган тизмалар тола сифати 4 типга жавоб бериб ва 14 ц/га ни олишга асос бўлди.

Паридин ИБРАГИМОВ,
лаборатория мудири, қ.х.ф.д., профессор,
Дилфуза ТУРАЕВА,
докторант, қ.х.ф.ф.д.,
Бахриддин ЎРОЗОВ,
докторант, қ.х.ф.ф.д., катта илмий ходим,
Сайёра ЭРГАШЕВА,
қ.х.ф.ф.д., катта илмий ходим,
Элнора РАХМАТХЎЖАЕВА,
илмий ходим,
Сойибжон РАСУЛОВ,
мустақил изланувчи,
ПСУЕАИТИ.

АДАБИЁТЛАР

1. Сирожидинов Б.А. Австралия ва Ҳинди-Хитой ғўза турларининг филогенетик муносабатлари. Б.ф.д.. дисс. автореф. (PhD). Тошкент. 2017. Б. 10-13.
2. Thomson N.J. Host plant resistance for cotton. Journal of the Australian Institute of Agricultural Science. 1987. - P.262-270.
3. Thomson N.J., Reid P.E., Williams E.R. Effects of the Okra Leaf, Nectariless, Frego Bractand Glabrous Conditions on Yield and Quality of Cotton Lines. // World Cotton Germplasm Resources Euphytica 1987;36(2) - P. 545-553.

УЎТ: 631.547.2

ТАДҚИҚОТ

КУЗГИ ЖАВДАР НАВЛАРИ ЎСИМЛИК БЎЙИ ВА БОШОҚДАГИ ДОН МАССАСИ

The article examines and analyzes the influence of the sowing time, the seeding rate and the rate of mineral fertilizers on plant height and grain weight in an ear of winter rye varieties grown in light gray soils of the Kashkadarya region.

Кузги жавдар Ўзбекистонда оралиқ экин сифатида ва дони учун экилади. У жуда кўп мамлактларда буғдойдан кейин, иккинчи нон экинидир. Жавдар нони юқори калорияга эга, тўйимли, мазалик. Донида тўла қимматли, алмаштирилмайдиган аминокислоталар, айниқса, лизинга бой оқсил ҳамда А, С, Е ва В гуруҳидаги витаминлар мавжуд. Шунинг учун қорамолларга омихта ем тайёрлашда жавдар донидан лизинга бой қўшимча сифатида фойдаланилади.

Кузги жавдар Россияда, Марказий Осиё ва Кавказорти давлатларида дони учун ҳамда дуккакли экинлар, баҳорги арпа, буғдой ва бошқа экинлар билан қўшиб озиқа учун экилади.

Жавдар донида ўртача 8,0-18,7 % оқсил, 51,8-69 % крахмал, 1,6-2,6 % ёғ мавжуд. Оқсил таркибида лизин кўплиги туфайли кузги жавдар донининг биологик қиммати юқори [1; 166-170 – б., 2; 14-б].

Кузги жавдар юқори мослашувчанлик қобилияти (адаптация), дон ҳосилдорлигининг барқарорлиги, алмашлаб экишдаги агротехник аҳамияти билан ҳамда бошоқли дон экинлари ичида тупроқ унумдорлигига, ўғит меъёри, гербицид ва пестицидларга талабининг камлиги боис экологик тоза ва арзон дон олиш имконини беради [3; 8-11-б].

Шундай экан, Республикамининг жанубий минтақалари шароитида жавдар экинни экиш муддат ва меъёрларини ҳамда уларни озиклантириш тизимини ишлаб чиқиш ўта долзарб вазифалардан ҳисобланади.

Юқоридаги маълумотлардан келиб чиққан ҳолда биз, кузги жавдарнинг «Ns-Savo» ва «Вахшская-116» навларида, эрта (15 октябрь) ва ўрта (1-ноябрь) муддатларда, экиш 4,0; 5,0 ва 6,0 млн.дона/га, тажриба вариантыдаги 1 та мутлоқ назорат (ўғитсиз) ва 2 та (NPK 200-100-75 ва NPK 240-120-90 кг/га) маъдан ўғит меъёрлари қўлланилганда, унинг ўсимлик бўйи

Турли омилларнинг кузги жавдар ўсимлик бўйи ва бошоқдаги дон массасига таъсири

№ Вар	Экиш меъёри	Маъдан ўғитлар меъёри, кг/га	Нав номи	Эрта муддат		Ўрта муддат		
				Ўсимлик бўйи, (см)	Бошоқдаги дон массаси, (г)	Ўсимлик бўйи, (см)	Бошоқдаги дон массаси, (г)	
1.	4 млн/га	Назорат (Ўғитсиз)	«Ns Savo»	126,3	1,08	119,3	1,03	
			«Вахшская 116»	129,6	1,11	121,7	1,07	
N ₂₀₀ P ₁₀₀ K ₇₅		«Ns Savo»	142,5	1,70	136,6	1,55		
		«Вахшская 116»	146,7	1,73	140,7	1,59		
3.		N ₂₄₀ P ₁₂₀ K ₉₀	«Ns Savo»	157,6	1,87	147,8	1,73	
			«Вахшская 116»	162,1	1,91	151,6	1,77	
4.		5 млн/га	Назорат (Ўғитсиз)	«Ns Savo»	122,4	1,01	116,2	0,95
				«Вахшская 116»	125,7	1,04	118,4	0,97
N ₂₀₀ P ₁₀₀ K ₇₅			«Ns Savo»	139,8	1,62	131,5	1,43	
	«Вахшская 116»		142,6	1,67	135,3	1,48		
6.	N ₂₄₀ P ₁₂₀ K ₉₀		«Ns Savo»	151,0	1,77	145,8	1,61	
			«Вахшская 116»	154,1	1,82	147,8	1,66	
7.	6 млн/га		Назорат (Ўғитсиз)	«Ns Savo»	120,3	0,95	113,9	0,88
				«Вахшская 116»	122,7	0,98	115,0	0,90
N ₂₀₀ P ₁₀₀ K ₇₅			«Ns Savo»	135,8	1,34	128,1	1,24	
		«Вахшская 116»	138,7	1,39	131,9	1,30		
9.		N ₂₄₀ P ₁₂₀ K ₉₀	«Ns Savo»	145,6	1,49	138,1	1,40	
			«Вахшская 116»	148,1	1,55	142,3	1,46	

ва бошоқдаги дон массасига таъсири аниқланди (1-жадвал).

Жадвал маълумотларига кўра, эрта муддатда, 4 млн. дона/га, назорат (ўғитсиз) бўлган вариантда «Ns Savo» нави ўсимлик бўйи 126,3 см, бошоқдаги дон массаси 1,08 г. ни ташкил этган бўлса, маъдан ўғит N₂₀₀P₁₀₀K₇₅ кг/га меъёрлари қўлланилган вариантда, назорат вариантга нисбатан ўсимлик бўйи 16,2 см, бошоқдаги дон массаси 0,62 г, ушбу кўрсаткичлар N₂₄₀P₁₂₀K₉₀ кг/га оширилганда юқоридагига мос равишда 31,3 см ва 0,79 г. га юқори бўлди. Экиш муддати 5 млн. дона/га бўлганда, тегишлича назорат (ўғитсиз) бўлган вариантда ўсимлик бўйи 122,4 см, бошоқдаги дон массаси 1,01 г. ни, ўғит N₂₀₀P₁₀₀K₇₅ кг/га меъёрлари қўлланилганда 17,4 см ва 0,61 г. ни, тажрибанинг N₂₄₀P₁₂₀K₉₀ кг/га қўлланилган вариантда 28,6 см ва 0,76 г. га юқори, экиш меъёри 6 млн. дона/га бўлганда, назорат (ўғитсиз) бўлган вариантда ўсимлик бўйи 120,3 см бошоқдаги дон массаси 0,95 г. ни, ўғит N₂₀₀P₁₀₀K₇₅ кг/га меъёрлари қўлланилганда 15,5 см ва 0,39 г, тажрибанинг N₂₄₀P₁₂₀K₉₀ кг/га қўлланилган вариантда 25,3 см ва 0,54 г. га нисбатан юқори эканлиги маълум бўлди.

Худди юқоридагига мос ҳолда, экиш ўрта муддатда, 4; 5; 6 млн. дона/га меъёрида назорат (ўғитсиз) бўлган вариантда «Ns Savo» нави ўсимлик бўйи 119,3; 116,2 ва 113,9 см, бошоқдаги дон массаси 1,03; 0,95 ва 0,88 г. ни ташкил этган бўлса, маъдан ўғит N₂₀₀P₁₀₀K₇₅ кг/га меъёрлари қўлланилганда, назорат (ўғитсиз) вариантга нисбатан ўсимлик бўйи 17,3; 15,3 ва 14,2 см, бошоқдаги дон массаси 0,52; 0,48 ва 0,36 г. га, N₂₄₀P₁₂₀K₉₀ кг/га меъёри қўлланилганда 28,5; 29,6; 24,2 см,

0,70; 0,66; 0,52 г. га юқори бўлди.

«Вахшская-116» навида ҳам юқорида келтирилган қонуният тақдорланди. Яъни, экиш эрта муддатда, 4,0; 5,0 ва 6,0 млн. дона/га меъёрида назорат (ўғитсиз) бўлган вариантда ўсимлик бўйи юқоридаги экиш меъёрларига мос ҳолда 129,6; 125,7 ва 122,7 см, бошоқдаги дон массаси 1,11; 1,04 ва 0,98 г. ни ташкил этган бўлса, маъдан ўғитлар меъёри N₂₀₀P₁₀₀K₇₅ кг/га қўлланилганда ўсимлик бўйи назорат (ўғитсиз) вариантга нисбатан 17,1; 16,9 ва 16,0 см, бошоқдаги дон массаси 0,62; 0,63 ва 0,41 г. га, N₂₄₀P₁₂₀K₉₀ кг/га меъёри қўлланилганда эса, 32,5; 28,4; 25,4 см ва 0,80; 0,78; 0,57 г. га юқори бўлишига олиб келди.

Юқоридагига мутаносиб равишда, экиш ўрта муддатда назорат (ўғитсиз) бўлган вариантда 121,7; 118,4; 115,0 см ва 1,07; 0,97 ва 0,90 г.ни ташкил этган бўлса, назорат (ўғитсиз) вариантга нисбатан маъдан ўғитлар N₂₀₀P₁₀₀K₇₅ кг/га меъёри қўлланилганда 19,0; 16,9; 16,9 см ва 0,52; 0,51; 0,40 г. га, маъдан ўғитлар N₂₄₀P₁₂₀K₉₀ кг/га меъёри қўлланилганда эса, 29,9; 29,4; 27,3 см ва 0,70; 0,69; 0,56 г. га юқори бўлгани маълум бўлди.

Тадқиқотлардан маълум бўлдики, кузги жавдар ўсимлик бўйи ва бошоқдаги дон массаси бўйича энг юқори кўрсаткич экишни эрта муддатда, 4 млн. дона/га меъёри ва маъдан ўғитнинг N₂₄₀P₁₂₀K₉₀ кг/га меъёри қўлланилган вариантда «Вахшская-116» нави ўсимлик бўйи 162,1 см, бошоқдаги дон массаси 1,91 г. ни ташкил этган бўлса, энг паст кўрсаткич эса, экиш ўрта муддатда, 6 млн. дона/га меъёри, назорат (ўғитсиз) бўлган вариантда «Ns Savo» нави ўсимлик бўйи 48,2 см, бошоқдаги дон массаси 1,03 г. га паст бўлганлиги аниқланди.

Шундай қилиб, тадқиқотларда кузги жавдарни ҳаддан зиёд ўсиб кетиши минерал ўғитни юқори меъёрларини қўллаш оқибатида кузатилди ва ўсимликнинг ётиб қолиши ҳамда кейинчалик дон ҳосили ва технологик сифат кўрсаткичлари ёмонлашишига олиб келди. Шу сабабли, кузги жавдардан сифатли ва юқори дон етиштириш учун авваламбор барча агро-техник тадбирларни (экиш муддати, меъёри, озиклантириш ва

суғориш тадбирлари) ўз вақтида ва меъёрида амалга ошириш қўзланган натижани кафолатлайди.

Нормунин ЁДГОРОВ,
қ.-х.ф.ф.д., катта и.х.,
Бобур ҲАСАНОВ,
таянч докторант.

Жанубий деҳқончилик илмий-тадқиқот институти.

АДАБИЁТЛАР

1. Белугина, Н. О. Источники хозяйственно-ценных признаков озимой ржи. Труды по прикладной ботанике, генетике и селекции. Т. 162. – Санкт-Петербург : ВИР, 2016. – С. 166–170.
2. Бражников, П. Н. Технология возделывания озимой ржи в северной таежной зоне. Методические рекомендации. Томск, 2007. – 14 с.
3. Сысуев В.А. Комплексные научные исследования по озимой ржи – важнейшей национальной и стратегической зерновой культуре РФ. Достижения науки и техники АПК, №6. 2012 г. –Б. 8-11.

УЎТ: 631.52. 633.16

ТАДҚИҚОТ

МОЙЛИ ЗИҒИРНИНГ БОШЛАНҒИЧ УРУҒЧИЛИГИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Масличный лен высевается около 20-25 тысяч гектаров в равнинных холмистых и предгорных зонах Республики. В статье приводится краткий обзор об семеноводстве масличного льна а также дается данных требование по налаживанию семеноводстве этих культур.

The article presents an analysis of the research results, on the basis of which oil crops seeds.

Республикада мойли экинлар майдонларининг кенгайтирилиши ва аҳолининг ўсимлик мойига бўлган талабининг муттасил ошиб бориши, соҳа олимларининг олдида катта вазифаларни қўймоқда. Бугунги кунда лалмикор майдонларда мойли экинлар майдонлари талабдан келиб чиқиб йилдан йилга ошиб бормоқда.

Ишлаб чиқариш тажрибаларидан маълумки уруғчиликнинг илмий асосда тўғри ташкил этилиши ҳосилдорликни 25-30 фоизга оширади. Ҳозирги кунда аксарият экилаётган майдонларни навдорлиги юқори бўлган кафолатланган уруғлар билан таъминлаш тўлиғича йўлга қўйилмаган. Шунингдек, кунгабоқар, махсар, кунжут ва мойли зиғир каби экиб келинаётган мойли экинларнинг сифатли уруғлари етишмаслиги сабабли бу экинлар ҳосили пастлигича қолмоқда.

Мойли экин навларининг уруғчилик тизимини шакллантириш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан биридир. Шу сабабли мазкур майдонларда навларнинг навдорлик хусусиятларини сақлаш, районлашган ва истиқболли навларнинг юқори сифатли, серҳосил навдор уруғлар билан таъминлаб ишлаб чиқаришга жорий этиш муҳим вазифалардан биридир. Бугунги кунда бажарилиши лозим бўлган асосий вазифалардан бири, юқори репродукцияли уруғлик етказиб берувчи субъектларни аниқлаб, мойли экин навларининг халқаро стандартларга мувофиқ ягона уруғчилик тизимини шакллантириш лозим бўлади.

Республикада лалмикор майдонларида экиш учун тавсия этилган ва давлат андоза талабларига жавоб берадиган мойли зиғирнинг “Бахмал-2” ва кейинги йилларда яратилган янги “Баҳорикор” ва “Лалмикор” навларининг бошланғич уруғчилигини йўлга қўйиш ҳамда ишлаб чиқаришга жорий этиш мумкин. Бу вазифаларни амалга ошириш учун лалмикор ерларда юқорида келтирилган навларининг бошланғич уруғчилик тизими босқичма-босқич амалга оширишни асосий мақсад бўлиб ҳисобланади.

Дастан уруғчилик ишларини олиб боришда 1-йилги авлодларни синаш питомнигида ушбу экинларнинг морфологик ва хўжалик белгилари жиҳатидан бир хил бўлган 600-800 та типик ўсимликлардан танлаб олинган уруғлар қатор қилиб алоҳида қўлда экилади ва ўсимликнинг ривожланиш даврида селекционер олимлар томонидан фенологик кузатувлар асосида баҳоланиб борилади. Ҳосилни йиғиштириш даврида энг яхши, уруғлари йирик бўлган, касаллик ва зараркундаларга чидамли оилалар танлаб олиниб алоҳида-алоҳида йиғиштириб олиниб танлашлар асосида бу навларнинг бир хил биологик ва морфологик белги хусусиятларига эга бўлган оилалари танлаб олинди, касалланган ва зараркундаларга чидамсиз оилалар яроқсизга чиқарилади.

2-йилги авлодларни синаш питомнигида эса ўтган йилги 1-йилги авлодларни синаш питомнигидан танлаб олинган (400-500 та бўлиши мумкин) оилалар ҳар 5 м² да алоҳида қилиб махсус сеялкалар ёрдамида экилиб, бу питомникда ҳам негатив танлаш асосида касалланмаган, зараркундалар томонидан зарарланмаган ва бошқа маҳсулдорлик кўрсаткичлари юқори бўлган оилалар танлаб олиниб, уруғлар тозаланади кейин тозаланган уруғлар бирлаштирилиб, келгуси йил 1-йилги кўпайтириш майдонига экилади.

Юқорида кўрсатилган барча уруғлик майдонларга юқори морфологик-хўжалик белгиларига эга типик соғлом бўлган ўсимликлар экилиб баҳоланиб, танловлар асосида фенологик кузатувлар олиб борилади. Касалланган, зараркундалар зарар келтирган ва нав аралашмаси бор ўсимликларидан тозалаш учун нав ўтоғи ва апробация кўриги амалга оширилади.

Барча уруғлик майдонларидан йиғиштириб олинган ҳосиллар алоҳида қўл кучи ёрдамида тозаланиб, кондицион уруғлик талабларига етказилган ҳолда уруғчилик тизимининг кейинги босқичларига ўтказилади. Ҳозирги кунда қишлоқ хўжалиги экин турлари уруғларини тайёрлашда Qz DST 2823:2014 давлат андозаларига кўра, экилиш сифати, нав-

дорлиги ва тозаллиги кўрсаткичлари бўйича аниқ белгилаб берилган.

Давлат андозаларига кўра, мойли зиғир экиладиган май-донларда оригинал уруғлар (ОУ), яъни кўпайтириш ва суперэлита (ЭУ) уруғларининг нав тозаллиги ва типиклиги 99,6% дан юқори, уруғ тозаллиги камида 98% кам бўлмаган ҳолда, 1 кг уруғида бошқа ўсимликлар уруғлари кўпи билан 150 дондан кўп бўлмаслиги, унвчанлиги камида 95%, намлиги 12% бўлишлиги талаб этилади.

Шунингдек, мойли зиғирнинг репродукцион уруғларида (РУ) нав тозаллиги 98% дан, уруғининг тозаллиги 97% дан юқори бўлиши, 1 кг бошқа ўсимликлар уруғлари 550 дондан кўп бўлмаслиги, шундан бегона ўтлар уруғлари 500 дондан кам бўлишлиги кўрсатилган. Ушбу экиннинг репродукцион товар (РУТ) уруғларида нав тозаллиги 97% дан ва уруғ тозаллиги 96% дан юқори, 1 кг уруғида бошқа ўсимликлар уруғлари 1550 дондан кўп бўлмаслиги, бегона ўтлар уруғлари эса 1500 дондан кўп бўлмаслиги белгилаб берилган. Шунингдек, мойли

экинлар уруғчилигини олиб боришда асосий эътибор уруғ тозаллигини ифлосланишига йўл қўймасдан юқори сифатлилик даражасини сақлаб қолган ҳолда кейинги босқичларга етказиб беришни асосий мақсад қилиб қўйиш талаб этилади.

Ушбу вазибаларни амалга ошириш якуни билан мойли зиғирнинг етиштирилган сара юқори авлодли навдор уруғлари Республикаимизнинг лалми худудларида (Жиззах, Самарқанд, Қашқадарё, Тошкент ва бошқа вилоятлари) юқори авлодли уруғларини ишлаб чиқарувчи махсус уруғчилик хўжаликлари танланиб уларни сифатли уруғлар таъминлаш имкони яратилади натижада юқори авлодли уруғлик етказиб берувчи субъектлар шаклланади. Бу ўз навбатида бу экин турлари навлари майдонининг кенгайишига, ҳамда мазкур майдонларда мойли экинлар ҳосилдорлигини ошишига замин яратилади.

Шерали ОРИПОВ,

қ.х.ф.ф.д., к.и.х.,

Лалмикор Дехқончилик ИТИ "Мойли экинлар селекцияси, генетикаси ва уруғчилиги" лабораторияси мудири.

АДАБИЁТЛАР

1. Д.Т.Абдукаримов. "Донли экинлар селекцияси ва уруғчилиги". Ўқув дарслик. Тошкент-2010 йил.
2. Р.О.Орипов, Н.Х.Ҳалилов, "Ўсимликшунослик" Тошкент 2016 йил.
3. И.Г. Жданов "Мойли экинлар уруғи стандарти" Москва "Колос" 1966 год.
4. Ш.Орипов, Ф.Аманов. "Мойли зиғирнинг Бахорикор нави" Агро-илм илмий оммабоп журнали 2-3 (34-35) сон 2015 йил.
5. Ш.Х.Орипов, М.Н.Покровская, Н.Х.Юсупов, "Селекция сафлора в богарных условиях Узбекистана".
6. Ш.Х.Орипов, Б.Д.Ҳайдаров "Лалмикор ерларда мойли экинлардан юқори ҳосил олиш агротехнологияси" Илмий-амалий қўлланма "Зиё" нашриёти 2017 йил.

УЎТ: 375.113+577.113+633

ТАДҚИҚОТ

БУҒДОЙ САРИҚ ЗАНГ (*PUCCINA STRIIFORMIS F.SP. TRITICA*) ЗАМБУРУҒЛАРИНИНГ ВИРУЛЕНТЛИК ХУСУСИЯТЛАРИНИ ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ ШАРОИТИДА ЎРГАНИШ

*The article describes the virulence of a sample of wheat yellow rust (*Puccinia striiformis f.sp. tritica*) from Kitab district of Kashkadarya region, which is one of the main problems in the grain industry.*

Буғдой етиштиришда энг долзарб муаммолардан бири сариқ занг касалликларининг тарқалишидир. Бу касалликнинг тарқалиши ғаллакорларга катта иқтисодий зарар келтириш билан бирга, уларга қарши кимёвий кураш олиб борилганда табиий муҳитнинг ифлосланишига сабаб бўлади. Шу нуқтаи назардан сариқ занг касаллигининг ривожланиши ва тарқалишини ўрганган ҳолда республикаимиз ғалла майдонларда тарқалиб келаётган сариқ занг касаллигининг ирқ таркибини доимий равишда ўрганиш керак бўлади.

Ҳозирги кунда дунёнинг кўпгина давлатларида занг касаллигининг вирулентлик таркиби доимо кузатиб борилади. Бунинг асосий сабабларидан бири агар ирқлар таркибида ўзгариш содир бўлса, яъни вирулентли ирқ пайдо бўлса, селекция жараёни ушбу генлардан фойдаланишни тўхтатишни ҳамда бошқа генлардан фойдаланишни тақозо этади [1].

Сариқ занг касаллигининг тарқалиши, ривожланиши ва ирқлар таркибини аниқлаб, шу сариқ занг ирқларига чидамли бўлган навларни ажратиш ва ишлаб чиқаришга кенг татбиқ этиш ғаллачиликнинг келгуси ривожланишига ҳисса қўшади.

Буғдой далаларининг мониторинги 2020 йил Қашқадарё вилояти бўйлаб апрел ойининг охири ва май ойининг бош-

ларида, сариқ занг касаллигининг урединоспоралари намуналари йиғилди.

Буғдой сариқ занг касаллигининг иркини Johnson R., бошқалар услубида Жаҳон (9 та: Chinese 166, Lee, Heine's Kolben, Vilmorin 23, Moro, Strubes Dickopf, Suwon92 x Omar, Clementva Triticumspelta) ва Европа (8 та: Hybrid 46, Reichersberg 42, Heine'sPeko, Nord Desprez, Compare, Carstens V, Spalding Prolific ва Heines VII) дифференциатор навлари тўплами ёрдамида аниқланди. Изолятнинг вирулентлик хусусиятларини янада кенгроқ ўрганиш учун қўшимча (Yr8 Avocet NIL, Yr17 Avocet NIL, Lal Bahodur (Yr29), Pastor(Yr31+APR), Yr7 Avocet NIL, Fed4/Kavkaz (Yr9), TPI 1295 (Yr25), Yr27 Avocet NIL) навлардан фойдаланилди. Ушбу тўплам буғдой намуналари уруғлари 10 см диаметри тувакчаларга тупроқ, қум ва гумусли аралашмага (3:3:4 нисбатда) 7-8 дондан экилди[2].

Сариқ занг касаллигига чидамлилик майсаларда баҳолаш 14-17 кундан сўнг 0-9 балл асосида баҳоланди бунда, 0-6 балл авирулентликни, 7-9 балл эса вирулентликни белгилайди.

Тажрибамизда Қашқадарё вилоятининг Китоб туманидан (координата: 713 м, N39.12997, E 066.86510) келтирилган

сарик занг (*Puccinia striiformis f.sp. tritica*) касаллигининг намунаси ўрганилди. Изолят дифференциатор навларга инокуляция қилинди ва таҳлил қилинди.

Юқорида келтирилган 17 навадан иборат бўлган тўпلام ва қўшимча навларнинг касалланган намуналарига тегишли бўлган ўнлик даражалари қийматини қўшиб чиқиш орқали изолятнинг ирқ формуласи аниқланди.

Тадқиқотларимизда изолят инокуляция қилингандан 14 кун ўтгач, қуйидаги кўринишда баҳоланди.

Баҳолаш натижаларига кўра, изолят халқаро тўпلامдан Chinese 166, Lee, Heine's Kolben, Strubes Dickopf, Suwon 92 x Omar, Clement навларини, Европа тўпلامидан эса Hybrid 46, Reichersberg 42, Heine's Peko, Nord Desprez, Compare, Spalding Prolific, Heines VII навларини касаллантирди (2-жадвал). Халқаро тўпلامдан Vilmojin 23 навини 5-4 баллик даражада, Европа тўпلامидан Carstens V навини 6-6 баллик даражада касаллантира олди, лекин бу изолятни ушбу навларга авирулент эканлигини билдиради.

Ушбу изолят касаллантирган навларнинг ўнлик даража

қийматлари қўшилиб 231E223 ирқ формуласи ҳисоблаб топилди.

Бундан ташқари, қўшимча навлардан Yr8 Avocet NIL, Yr17 Avocet NIL, Pastor (Yr31+APR), Yr7 Avocet NIL, Fed4/Kavkaz (Yr9), TPI 1295 (Yr25), Lal Bahodur (Yr29), назорат Мороссо навларни касаллантирди. Yr27 Avocet NIL навини 6-6 баллик даражада зарарлантира олди. Қўшимча навларда иммунитет ҳолати кузатилмади.

Хулоса қилиб шуни айтиш керакки, Китоб туманидан келтирилган буғдойнинг сариқ занг (*Puccinia striiformis f.sp. tritica*) касаллик намунаси Yr7, YrSd, YrSu, Yr4+, Yr3N, YrSp, Yr2+, Yr8, Yr17, Yr29, Yr9, Yr25 генларига ва Yr6+Yr2, Yr9+Yr2+Clе, Yr8+YrAPR, Yr31+APR генлар комбинациялари мавжуд буғдой ўсимликлари учун вирулентли эканлиги, Yr3V, Yr10, Yr5, Yr27, Yr32+YrCv генлари мавжуд буғдой ўсимликлари учун авирулентли эканлиги аниқланди.

Дилшод МУЛЛАЕВ,
б.ф.ф.д., доцент.
Низомий номидаги ТДПУ.

АДАБИЁТЛАР

1. Зияев З. “Бу-дойнинг сариқ занг касаллигига чидамли генлари ва уларнинг касалланиш даражаси”//“Орол буйи минтақаларида қишлоқ хўжалик экинларининг янги навларини яратиш масалалари” мавзудаги Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. Қорақалпоғистон, 2014. 153-155бетлар.

2. McIntosh, R.A., Wellings, C.R., and Park, R.F. Wheat rusts: an atlas of resistance genes // Commonwealth Scientific and Industrial Research Organization, Australia, and Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Netherlands. 1995. 205 p.

УЎТ: 635.25

ТАДҚИҚОТ

ЎСИМЛИКНИНГ ВЕГЕТАЦИЯ ДАВОМИЙЛИГИГА УРУҒЛИК БОШ ПИЁЗНИ ЭКИШ СХЕМАСИ ВА ЎЛЧАМЛАРИНИНГ ТАЪСИРИ

Масличный лен высевается около 20–25 тысяч гектаров в равнинных холмистых и предгорных зонах Республики. В статье приводится краткий обзор об семеноводстве масличного льна и также дается данных требование по налаживанию семеноводстве этих культур.

The article presents an analysis of the research results, on the basis of which oil crops seeds.

Оддий пиёз бир паллалилар синфига, Liliaceae туркумига, пиёзлар оиласига (Alliaceae Ж.К.Агардх.) мансуб. Ҳозирги вақтда экин сифатида пиёзнинг 10 га яқин тури мавжуд (Юрьева Н. А., Кокарева В. А., 1992). Пиёзларнинг хилма-хиллигини тизимлаштиришга бўлган интилиш тарихчилар томонидан милоддан аввалги асрларда қайд этилган.

Пиёз экиладиган майдони ҳамда ундан олинадиган ҳосил миқдори бўйича сабзавот экинлари орасида помидордан кейин иккинчи ўринда туради. Хар йили дунё бўйича қиймати 23 млрд. долларга тенг бўлган 92,1 млн. тонна пиёз етиштирилади. Соҳа экспертларининг ҳисоб-китобларига кўра дунё бўйича пиёзга бўлган бозор талаби йилига 2-5% га ортиб боради ва 2025 йилга бориб 105 млн. тоннани ташкил қилади. Пиёз етиштирувчи йирик давлатлар Хитой (23907 минг тонна ёки дунё бўйича етиштириладиган пиёзнинг 25,96% и), Ҳиндистон (19415 минг тонна, 21,09%), Миср (3115 минг тонна, 3,38%), АҚШ (3025 минг 3,29%), Эрон (2345 минг тонна, 2.55%) ҳисобланади □

Республикамизнинг жанубий вилоятларида пиёз уруғини етиштириш учун уруғлик ўсимликларини озиклантириш майдонини тўғри танлаш катта аҳамиятга эга. Пиёзнинг уруғлик

ўсимликларининг маҳсулдорлигини ошириш учун катта захиралар, кучли ёритишни, юқори инсоляцияни ҳисобга олган ҳолда, ўсимликлар учун мақбул озукавий майдонларни яратиш орқали фотосинтездан тўғри фойдаланиш ётади, бу эса уруғ ҳосилдорлигининг ҳажмини белгилайди.

Ушбу масала Ф.Ш.Ражабов (1970) томонидан Каба 132 нави бўйича Ўзбекистоннинг Тошкент вилояти шароитида оналик пиёзбош ўлчамини ҳисобга олмаган ҳолда батафсил ўрганилган. Бироқ, жанубий минтақаларда энг эрта ва эртапишар навларни яратиш, уларни етиштириш технологиясини ишлаб чиқишга қаратилган илмий тадқиқотлар олиб борилмаган.

Бизнинг тадқиқотларимиз 2018-2020 йилларда Сабзавот-полиэ эккинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институтининг Сурхондарё таянч пунктида амалга оширилди.

Жанубий Ўзбекистон шароитида пиёзнинг янги, тезпишар “Баҳорий” навида озиқа майдони ва оналик ўсимликларининг катталигининг уруғ ҳосилдорлиги ва унинг сифатига таъсирини ўрганиш учун махсус тадқиқотлар ўтказдик.

Пиёзнинг “Баҳорий” нави ривожланиши фенологик фазаларининг бошланиш вақти ва давомийлигининг озук майдонига

“Баҳорий” нави ривожланиши фенологик фазаларининг бошланиш вақти ва давомийлигининг озуқа майдонига ва экилган оналик пиёзбошларининг ўлчамига боғлиқлиги, 2018-2020 й.

Экиш схемаси, см	Озиқланиш майдони, м ²	Нишланишнинг бошланиши	Ёппасига гулпоя ҳосил қилиш	Ёппасига гуллаш	Уруғларнинг ёппасига пишиши	Уруғларни йиғиб олиш	
						вақти	давомийлиги, кун
Майда фракцияли оналик пиёзбошлар							
70x10	0,07	25.09	07.04	12.05	17.06	17.06	276
70x15	0,10	25.09	06.04	11.05	16.06	16.06	275
70x20 назорат	0,14	25.09	06.04	11.05	16.06	16.06	275
70x25	0,18	25.09	04.04	10.05	16.06	16.06	275
70x30	0,21	25.09	04.04	10.05	16.06	16.06	275
Ўртача фракцияли оналик пиёзбошлари							
70x10	0,07	25.09	06.04	11.05	15.06	15.06	274
70x15	0,10	25.09	05.04	10.05	15.06	15.06	274
70x20 назорат	0,14	25.09	05.04	10.05	15.06	15.06	275
70x25	0,18	25.09	04.04	10.05	15.06	15.06	274
70x30	0,21	25.09	04.04	10.05	15.06	15.06	274
Йирик фракцияли оналик пиёзбошлари							
70x10	0,07	25.09	06.04	11.05	15.06	15.06	274
70x15	0,10	25.09	05.04	10.05	15.06	15.06	274
70x20 назорат	0,14	25.09	04.04	09.05	15.06	15.06	274
70x25	0,18	25.09	04.04	09.05	15.06	15.06	274
70x30	0,21	25.09	03.04	08.05	15.06	15.06	274

ва экилган оналик пиёзбошларининг ўлчамига боғлиқлиги жадвалда келтирилган.

«Ёппасига гулпоя ҳосил қилиш - гуллаш» ва «гуллаш - ёппасига пишиб етилиш» даврларининг давомийлигига кўра, тажриба вариантлари ўртасида сезиларли фарқлар қайд этилмади.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатдики, турли хил экиш схемалари, шунингдек, экилган она ўсимликларининг катталиги пиёз ривожланиш босқичлари вақтига сезиларли таъсир кўрсатмайди. Оналик пиёзбошларни экишдан (15 сентябр) бошлаб, тажрибанинг барча вариантларида нишланиш бошлашгача 10 кун ўтди. Ўсимликларнинг ёппасига равишда гулпоя ҳосил қилиши кейинги йилнинг баҳорида 3-7 апрелда қайд этилган. Бундан ташқари, пиёз уруғлик бош пиёзларидаги

энг узоқ давр «нишланиш бошланиши - ёппасига гулпоя ҳосил қилиш» даври бўлган. Энг узун (276 кун) бу давр кичик фракциянинг уруғлик бош пиёзларидаги 70x10 см тартибда экилганда ва энг қисқа (274 кун) катта фракциянинг уруғлик бош пиёзларидаги 70x30 см тартибда экилганда содир бўлди.

Май-июнь ойларида юқори ҳаво ҳарорати ривожланишнинг ушбу босқичларини ўтишини тезлаштиради ва вариантлар орасидаги фарқни қисқартиради. Умуман олганда, жанубий Ўзбекистон шароитида оналик пиёзбошларини экишдан то уруғликни йиғишгача 274-276 кун ўташи исботланди.

Умар ҚОДИРОВ,

Сабзавот, поллиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти докторанти.

АДАБИЁТЛАР

1. Кокорева В. А., Юрьева Н. А. Лук и чеснок на приусадебном участке. «Колос». 1993. 226 б.
2. Сыч З.Д. Биологические особенности лука репчатого в условиях полупустынь северного Приаралья.: Автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. с.-х. наук. -Л. 1982. 23 б.
3. Старикова В. В. Методика изучения семенной продуктивности растений на примере эспарцета *Onobrychis arenaria* // Ботанический журнал, 1963, т. 48. №5. С. 696 - 699.

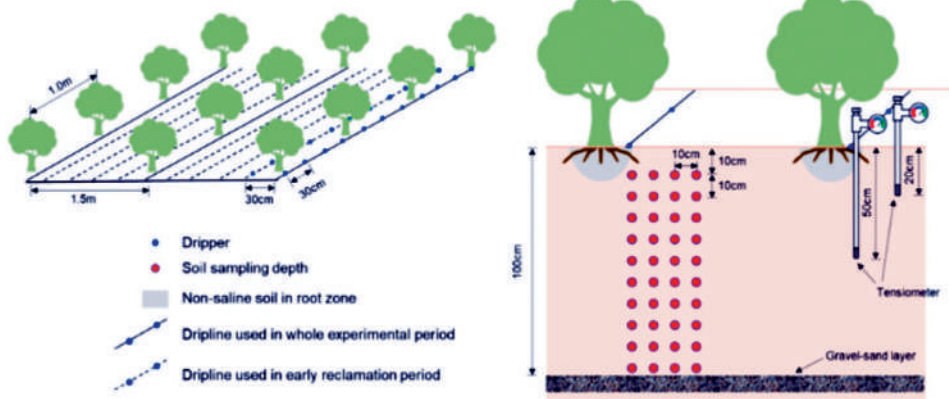
УЎТ: 631.6.631

ТАДҚИҚОТ

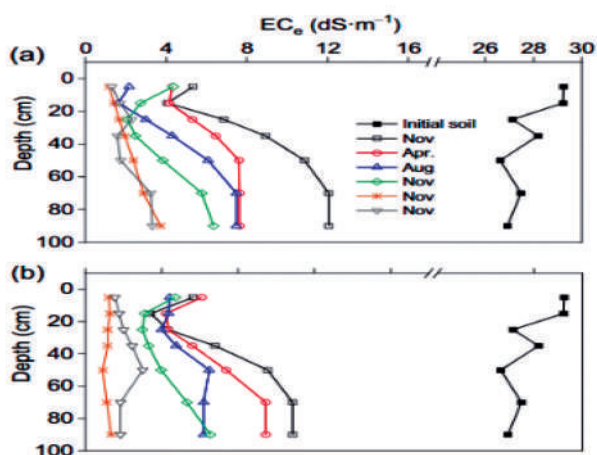
ШЎРЛАНГАН СУВДА ТОМЧИЛАТИБ СУҒОРИШ ВА ТУПРОҚНИНГ УНУМДОРЛИГИНИ НАЗОРАТ ҚИЛИШ

Soil salinity and fresh water scarcity are important factors limiting the improvement of many districts of Syrdarya region. This study discusses the impact of salt quantities on soils and the sustainability and implications of irrigation management as a function of saline water resources and soil impact management.

Сув танқислиги мавжуд ҳудудларда экотизимларни муҳофаза қилиш, турар-жой муҳитини яхшилаш учун Сирдарё вилоятида кучли шўрланган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ҳамда қишлоқ хўжалиги экинларидан юқори ҳосил олиш талаб қилинади. Аммо шўрланган тупроқ энг кенг тарқалган ва чуқур таъсир этувчи омил бўлиб, ўсимликларнинг омон қолиши ва ўсишига путур етказиши. Кўплаб ҳудудларни муваффақиятли ободонлаштириш учун кўкаламзорлаштиришнинг тегишли усулини танлашда биринчи навбатда тупроқнинг шўрланиш муаммосини назорат қилишдан иборат.

1-расм. Дала тажриба участкасининг схематик диаграммаси: (а) томчилатиб ўрнатиш ва ўсимликлар оралиғи, ва (б) тензиометр ўрнатилган жой ва вертикал профилдаги тупроқ намуна олиш чуқурлиги.

2-расм. Суғориш сувининг шўрланишини бешта давр учун тупроқнинг шўрланиши тақсироти.

Тупроққа кимёвий мелиорацияни кенг қўламли қўллашда шўрланишга чидамли ўсимликларни етиштириш билан қўллаш, уларнинг кутилган натижалари, узоқ ўзгарувчан

мелиоратив самарадорлик учун зарур бўлган узоқ давом этиши ва кўпчилик учун одатий бўлган шўрликка чидамли ўсимликлар етиштиришдир. Шўрланган тупроқнинг маҳаллий юқори қатламини шўр бўлмаган тупроқ билан алмаштириш ёки ёпиш ўсимликларнинг тез ўсиши учун фойдали усул сифатида тавсия этилган, аммо харажатлар туфайли шўр бўлмаган қатлам кўпинча қулай тупроқни яратиш учун жуда нозик бўлади. Ўсимликлар ўсиши учун қулай муҳит, шунинг учун деярли барқарор эмас, айниқса, чуқур илдиз отган ўсимликлар учун. Суғоришни функционал бошқариш ва шўрликка чидамли турлар ёки навларни

аниқлаш — шўрланган эрларни кўкаламзорлаштиришнинг энг самарали стратегияси.

Шунга мос равишда, ҳар бир тозалаш учун тасдиқланган билан тузланган сувли бешта хил сув (ҳажми 800 л) сув манбаи сифатида ишлатилган. Томчилатиб суғоришнинг бешта мустақил тизими, томчилатиб суғориш оралиғи 0,3 м бўлган, босимсиз томчилатиб (f16 мм) ёрдамида далага сув этказиб бериш учун ўрнатилган. Томчилардан оқаятган сув миқдори 3,9 л/соатни ташкил этди, бу чиқиш жойидан 3 м баландликдаги босим фарқи билан

таъминланди. Дастлабки мелиорация даврида дриплинлар орасидаги масофа 0,3 м эди ва кейин тупроқнинг шўрланиш даражаси 0-10 см <4 дС·м бўлганида, ҳар бир томчидан бир қатор дарахтга ўрнатилди. Суғориш, томчилатгич остида 20 ва 50 см бўлган иккита тензометр билан ўлчанадиган тупроқ матрикс потенциалини ҳар куни баҳолаш асосида режалаштирилган эди. Суғориш ҳодисаси ҳар қандай тензиометрда олдиндан белгиланган тупроқ матрикси потенциал чегарасига етганда содир бўлади. Ўсимликларнинг ўзига хос қисмлари (уруғлар, мевалар ёки барглари) ҳосилдорлиги кўпинча қишлоқ хўжалик экинлари ёки ўтли ўсимликларда ҳисобга олинади.

Хулоса. Экинларни барпо этиш, таклиф қилинган суғориш бошқаруви, яъни ҳар йили тупроқнинг матрикс потенциал чегараларининг пасайиши билан режалаштирилган, озгина шўрланган сув билан томчилатиб суғориш орқали амалга оширилган, шўрланган тупроқларини қайтариб олишда муваффақиятли бўлди.

Нодиржон ГАДАЕВ,
т.ф.ф.д. (PhD), ТИҚХММИ,
Ифтихор ЭРГАШЕВ,
докторант, ТошДАУ.

АДАБИЁТЛАР

1. Ecological Engineering journal homepage: www.elsevier.com/locate/ecoleng. <https://doi.org/10.1016/j.ecoleng.2021.106337> Received 29 April 2020; Received in revised form 19 June 2021; Accepted 2 July 2021.
2. Мирзаев Ж., Қулматов Р., Тайлоқов А. Иқлим ўзгариши шароитида Жиззах вилояти сув ва суғориладиган ер ресурсларидан барқарор фойдаланиш // Вестник экологии. – Ташкент, 2018. № 9. С. 26-30.
3. Тешаев Ш.Ж., Қўзиёв Р.Қ., Аҳмедов А.У., Абдурахмонов Н.Ю. Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолати ва уни яхшилаш // Иқлим ўзгариши шароитида ер ресурсларини барқарор бошқариш мавзусидаги Респуб. Илм-амал. семинар мат. тўп. Тошкент: МУ, 2017. 14-18-б.

ЯНГИ ТУРДАГИ ИНСЕКТИЦИДЛАРНИ ОЛМА МЕВАХЎРИ МИҚДОРНИ БОШҚАРИШДА ҚЎЛЛАШ ВА УНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ АНИҚЛАШ

В сельскохозяйственном секторе вредители и болезни в определенной степени снижают урожайность садоводства. Среди основных вредителей садоводства яблоневый сад (Cydiaromonella) выделяется своим доминирующим видом по сравнению с другими видами цикадок.

In the agricultural sector, pests and diseases reduce horticultural yields to a certain extent. Among the main pests of horticulture, the apple orchard (Cydiaromonella) stands out for its dominant species compared to other types of leafhoppers.

Дунёда олма мевахўри (*C. pomonella*) миқдорини бошқаришда кимёвий воситалардан фойдаланишга ҳаракат қилинади, аммо қўлланилган препаратлар ҳар доим ҳам кутилган самара беравермайди. Бунинг оддий сабаблари мавжуд бўлиб, кўпроқ аниқ қўлланилиш муддатларига боғлиқ. Тадқиқотчилар Zhigarevich and Yakubov маълумотларига кўра, биринчи авлодига қўлланилган муддатдан сўнг 8-10 кун ўтиб, иккинчи ишлов ўтказилгандан сўнг самарадорлик юқори бўлганлиги кузатилади. Яна бир тадқиқотчи Radjabi et al. маълумотида ҳам биринчи авлод кўртларига қарши икки мартаба 10-15 кун оралиғида қўлланилганда самарадорлик юқори бўлганлигини кўрсатган.

Жаҳон бозорида уруғмеваги маҳсулотларга бўлган талабда ушбу зараркунанда билан зарарланмаган ҳосилга эҳтиёж катта. Шунга кўра, ушбу зараркунандадан ҳимоя қилиш мақсадида ҳозирда кўпроқ кимёвий усулдан кенг фойдаланилмоқда. Мавсумда ушбу зараркунанда миқдорини иқтисодий хавfli миқдордан паст даражада ушлаб туриш мақсадида 10-15 мартагача кимёвий ишлов ўтказилади.

Ёз фасли мобайнида олма мевахўри республикаимиз вилоятларида учта авлод, тоғли туманларида 2-3 авлод билан ривожланади. Мевахўр кулранг юқа пиллада диапаузадаги кўртлик даврида қишлайди. Уларнинг кўпчилик қисми пана жойларга жойлашиб олади: дарахт танаси ва йўғон шохларидаги тирқишлар ва ёриқлар, кам қисми тупроқда, кўчган пўстлоқлар ости, шунингдек, илдиз бўғзи, тупроқ юзасидаги органик тўшамалар остида яшайди.

Тадқиқот майдонида жинсий феромон тутқичлар ёрдамида олма мевахўри капалаклари ялпи учиш давлари аниқлангандан сўнг, битта тутқичга ўртача 7-8 дона капалаклар тушгандан сўнг кузатувлар ўтказилди. Тажиба олма гуллаб 80% гул барглари тўкилгандан сўнг 2016 йилнинг 5 майида ўтказилди. Тажиба эрта тонгда ҳаво ҳарорати +22°C, нисбий ҳаво намлиги 54%, шамол тезлиги 1/сек.

Иккинчи ишлов 18 июнда зараркунанданин иккинчи авлод капалаклари ялпи учиш даври тугагандан сўнг ўтказилди. Унга кўра, мавсум сўнгида мевалардан олинган соғлом ҳосилга нисбатан кимёвий воситаларнинг самарадорлиги белгиланди. Олиб борилган тадқиқотларга кўра, кимёвий препаратлардан Караче 10% к.э.препарати гектарига 0,4 кг сарф меъёрида қўлланилган вариантимизда ўртача бир тупдаги олма дарахтидаги мевалар миқдори 525,6 донани ташкил этган бўлса, шундан мавсум давомида тўкилган мевалар 66,2 донани ташкил қилди. Шундан, олма мевахўри билан зарарланиб тўкилган мевалар сони 16,4 донани ташкил этган бўлса, механик шикастланган (шамол, турли касалликлардан) мевалар 49,2 донани ташкил этди. Мавсумда жами ҳосилга нисбатан соғлом етиштирилган мевалар 87,4% ни ташкил қилган.

Кейинги вариантимизда, яъни Абам экстра 24% к.э. кимёвий воситани 0,4 кг/га миқдорида қўлланилган вариантларда мавсум бошида ўртача бир тупдаги мевалар сони 610,2 донани ташкил қилган бўлса, шундан жами мавсум давомида тўкилган мевалар 58,0 дона, олма мевахўри билан зарарланганлар сони 12,6 дона, механик шикастланганлар 45,4 донагача ташкил қилди. Ялпи ҳосилдан соғлом олма мевасининг ҳажми 90,4% ни ташкил қилди.

Андоза вариантимизда қўлланилган Нурелл-Д 55 % к.э. кимёвий воситани 0,1 л/га қўлланилган вариантда эса, мавсум бошида ўртача бир туп дарахтидаги меваларнинг ўртача сони 580,4 дона бўлиб, шундан мавсум давомида тўкилган мевалар 77,7 дона эканлиги кузатилди. Тўкилган меваларнинг олма мевахўри зарари туфайли тўкилган мевалар миқдори 22,4 дона, механик шикастланганлар миқдори эса 36,3 донани ташкил қилди. Жами олинган ҳосилга нисбатан соғлом мевалар ҳажми 86,6% ни ташкил қилди.

Назорат вариантимизда мавсум бошида ўртача бир тупда 576,2 дона олма меваси бўлган бўлса, мавсум давомида эса ўртача 369,9 дона мевалар тўкилган, шундан олма мевахўри билан мевалар ўртача 272,3 дона эканлиги аниқланди. Шунингдек, тўкилган мевалардан механик шикастланган мевалар сони ўртача 97,6 донани ташкил қилиб, жами олинган ҳосилдан соғлом, товарбоп мевалар улуши 35,8% ни ташкил қилди.

Тадқиқотларнинг натижаларига кўра, олма мевахўрига қарши кимёвий воситаларни қўллаш муддатларини тўғри танлаш зараркунанда миқдорини кескин камайтириш имконини беради

Шу мақсадда зараркунандага қарши курашда кимёвий воситаларни қўллашни камайтириш, уларнинг атроф-муҳитга зарарлилик миқдорини камайтиришда олма мевахўри миқдорини бошқаришда бутун дунё олимларининг тавсиясига кўра уйғунлашган кураш тизимига (IPM) ўтилмоқда. Бу усулнинг асосий камчиликларидан бири урғочи зотларини жалб қила олмаслигидадир. Олма мевахўрининг биоценоздаги барча турдаги (микроорганизмлар, паразитлар, йиртқичлар) кушандалари биологик ҳимоя қилиш усулининг, шунингдек, уйғунлашган кураш тизимининг энг асосий манбалари сифатида хизматқилади. Олма мевахўри ва бошқа экинларнинг зараркунандалари миқдорини бошқаришда уларнинг фенологик календарлари асосида амалга оширилиши кураш чораларининг самарадорлигининг орттишига олиб келади.

Олма мевахўри миқдорини бошқаришда Андижон вилояти шароитида самарали кимёвий воситаларни танлаш, қўллаш муддат ва меъёрларини тадқиқ этиш мақсадида тадқиқотлар олиб борилди.

Унга кўра «Химреактивснаб» МЧЖнинг лямда-цигалотрин таъсир этувчи моддасига эга Караче 10% к.э. препараты (0,4 л/га меъёрда) ҳамда андоза сифатида абамектин таъсирига эга Абам Экстра 24% к.э. (0,4 л/га меъёрда) ва бифентрин таъсирга эга Нурелл-Д 55% э.к. препаратлари

танлаб олинди.

Мадина РАХМОНОВА,
қ.х.ф.ф.д., доцент,
Хуснидахон ЭРГАШОВА,
ассистент, АҚХАИ.

АДАБИЁТЛАР

1. Рахмонова, М. К., Хамдамов, К. К., Парпиева, М. К., & Абдуллаева, Г. Д. МЕТОД ПРИМЕНЕНИЯ ТРИХОГРАММЫ ПРОТИВ ЯБЛОННОЙ ПЛОДОЖОРКИ. Zbiórartykułów naukowych recenzowanych., 160.
2. Рахмонова, М. К. (2018). Применение трихограммы (TRICHOGRAMMAEVANESCENS) против яблоневой плодожорки. Актуальные проблемы современной науки, (4), 215-217.
3. Бустанов, З. Т., Хамдамов, К. К., Рахмонова, М. К., & Устамова, Г. Ю. (2018). Влияние комбинированной борьбы на качество фруктов, экстрактивность червей водорослей.

УЎТ: 532.543.001.24:626.86

ТАДҚИҚОТ

ЮВИЛМАЙДИГАН ОЧИҚ ЗОВУРЛАРНИ ЛОЙИҲАЛАШ УСУЛИ

The article gives an assessment of hydraulic processes occurring at the bottom of collectors used in irrigated fields. At the bottom of the collector there are processes associated with flushing under the influence of the flow rate.

В статье дана оценка гидравлических процессов происходящих на дне коллекторов, используемых на орошаемых полях. На дне коллектора происходят процессы связанные с промывкой под воздействием скорости потока.

Маълумки, экин майдонларининг мелиоратив ҳолатини яхшилашда коллекторларнинг вазифаси алоҳида аҳамият касб этади. Чунки коллекторлар бошқарувчи ва йиғувчи зовурларда ҳосил бўлган ортиқча сувларни, кейинги коллекторларга ёки сув қабул қилиш манбаига узатишда хизмат қилади.

Меъёрий ҳужжатларда келтирилган ювилмайдиган тезликни асословчи чуқурликнинг энг кичик қиймати $h=0,5$ м ни ташкил этиб, коллекторларни лойиҳалашда қўллаш имкони мавжуд эмас. Чунки аксарият коллекторларда оқим чуқурлиги 0,5 м дан кичик ҳолатларда лойиҳаланади. Коллекторларда ювилиш жараёнларини ўрганиш бўйича тадқиқотлар олиб бориш, ўзандаги гидравлик жараёнларни баҳолаш, ювилиш жараёнларининг олдини олиш бўйича илмий асосланган лойиҳалаш усулларини ишлаб чиқиш ҳозирги даврнинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади.

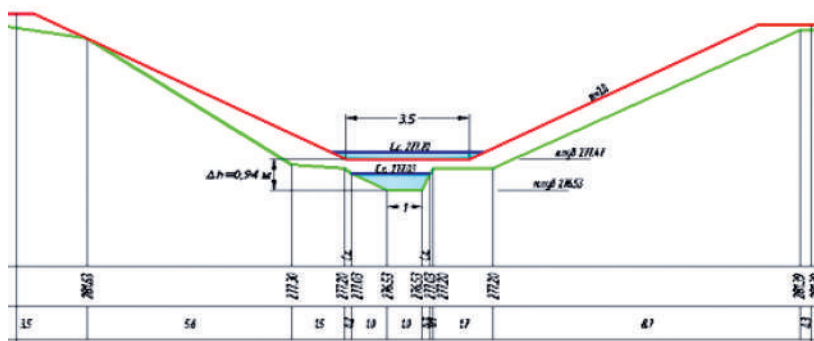
Коллекторлар ўзанида ювилиш жараёнларини ўрганиш мақсадида Сирдарё вилоятининг Ховос туманида табиий

дала шароитида тадқиқотлар олиб борилди. Тадқиқот объекти сифатида Ховос туманидаги 2-К-4 коллектори танлаб олинди. Тадқиқотларни олиб боришда гидравлика ва гидрологияда умумқабул қилинган усуллардан фойдаланилди. Аниқланган натижалар математик статистик қайта ишланиб, коллектор ўзанидаги ювилиш жараёнлар баҳоланди.

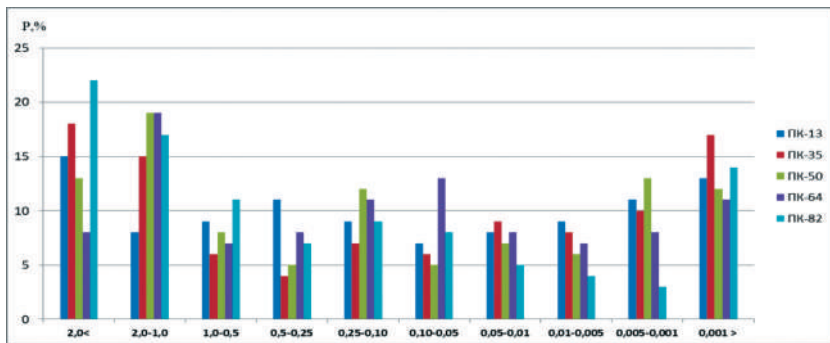
Табиий дала шароитида олиб борилган изланишлар натижасида 2-К-4 коллекторининг ПК-13, кесимида гидродинамик ўзгаришлар таъсирида ўзан шаклланиш жараёнлари тадқиқ этилди. Мазкур коллекторнинг ПК-13 кесими лойиҳа бўйича сув сарфи $Q=800$ л/с, тубининг кенглиги $b=3,5$ м, оқим чуқурлиги $h=0,30$ м, оқимнинг ўртача тезлиги $v=0,72$ м/с ҳолатда лойиҳаланиб қурилган ва фойдаланишга топширилган. Аммо маълум вақтлар ўтиб, оқим таъсирида коллектор ўзанида ювилиш жараёнлари содир бўлган. Олиб борилган тадқиқотлар натижасида коллекторнинг ПК-13 оқим чуқурлиги $h=0,50$ м ни ташкил этиши аниқланди. Коллектор ўзани ювилиб, туби $\Delta h=0,94$ м масофага чуқурлашган, тубининг кенглиги лойиҳавий $b=3,5$ м ҳолатдан $b=1,0$ м ҳолатга ўтган (1-расм).

Коллектор ўзанида ювилиш жараёнлари сабабини аниқлаш мақсадида тупроқдан намуналар олиниб лаборатория шароитида механик таркиби таҳлили қилинди. Таҳлилилар натижасига кўра коллектор ўзани тупроғининг механик таркиби турли фракциялардан ташкил топгани аниқланди. Таҳлил натижалари куйидаги расмларда келтирилган.

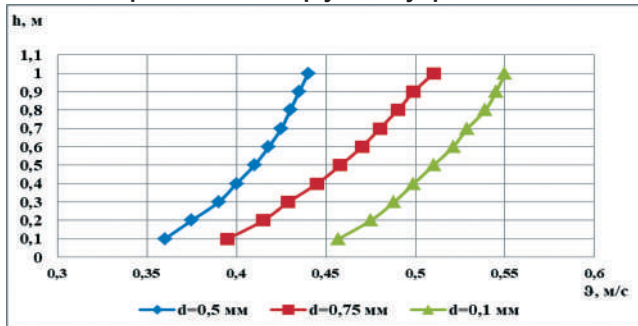
Кесимлар бўйича коллектор ўзани тупроғининг ўлчамлари турлича бўлиб, масалани ечишда ўртача диаметрини аниқлаш

1-расм. Коллекторнинг кўндаланг кесими (ПК-13)

2-расм. Коллектор ўзани тупроғининг механик таркиби

3-расм. Коллекторларда ювилмайдиган тезликни аниқлаш графиги.

лозим бўлади. Коллектор ўзани тупроғининг ўртача диаметри куйидаги формула ёрдамида аниқланди:

$$D_{\text{ўр}} = \sum_{i=1}^n \frac{D_i}{100} P_i$$

Бу ерда: D_i -чўкинди заррачасининг диаметри; P_i -маскуз чўкинди заррачасининг фоиздаги миқдори.

Аниқланган натижаларга кўра, коллектор ўзани тупроғининг ўртача диаметри ПК-13 кесимида $D_{\text{ўр}} = 0,70$ мм, ПК-35 кесимида $D_{\text{ўр}} = 0,95$ мм, ПК-50 кесимида $D_{\text{ўр}} = 0,78$ мм, ПК-64 кесимида $D_{\text{ўр}} = 0,63$ мм, ПК-82 кесимида $D_{\text{ўр}} = 1,04$ мм ни ташкил этди.

Коллекторларни лойиҳалашда кўп ҳолатларда, оқим чуқурлиги 0,5 м дан кичик қийматларда лойиҳаланади. Табиий дала шароитида олиб борилган тадқиқотлар натижаларидан оқим чуқурлигига мос равишда ювилмайдиган тезлик қийматлари аниқланди (3-расм).

Ушбу графикнинг қулайлиги шундаки, коллекторларни лойиҳалашда оқим чуқурлиги 0,1 м дан 1,0 м гача бўлган қийматларда ювилмайдиган тезликни асослаш имконияти мавжуд.

Хулоса. Коллекторлар нишаблги $i > 0,002$ дан юқори бўлса, ўзанда ювилиш жараёнлари юзага келади. Ушбу ҳолатни инobatга олиб коллекторларни лойиҳалашда ювилмайдиган тезликни асослаш лозим бўлади.

Коллекторларни лойиҳалашда ювилмайдиган тезликни асослаш бўйича махсус график ишлаб чиқилди. Ушбу график ёрдамида ўзан тупроғининг ўртача диаметри $d = 0,5$ мм, $d = 0,75$ мм, $d = 1,00$ мм дан ташкил топган коллекторларни ювилмайдиган тезлик асосида лойиҳалаш имконияти яратилди.

Элёр БЕРДИЁРОВ,

“УзГИП” МЧЖ муҳандиси.

Мақсуд ОТАХОНОВ, доцент.

Дилбар АЛЛАЁРОВА, магистрант.

ТИҚХММИ,

Фарангиз БЕРДИЁРОВА,

Ўзенгилсаноат лойиҳалаш институти.

АДАБИЁТЛАР

1. Абдураимова Д.А., Отахонов М.Ю. Очиқ зовурларда сув ҳаракатининг математик моделига доир// Irrigatsiya va melioratsiya журнали. – Тошкент, 2019. – №4, – Б. 31-34.
2. Отахонов М.Ю., Худойшукуров Қ.Т. Очиқ зовурларни лойиҳалашда иқтисодий самарадор кесимларни асослаш// “Агро илм” журнали.– Тошкент, 2020. – №2, – Б. 114-115.
3. Аллаёров Д.Ш., Ибрагимова З.И., Отахонов М.Ю. Сув тозалаш иншоотларида тозалашга олинган сувнинг самарадорлигини ошириш// Агро иқтисодиёт журнали. – Тошкент, 2020. – Махсус сон. Б.76-77

УЎТ: 641.535.7

ТАДҚИКОТ

ЮҚОРИ ҲАРОРАТЛИ КАРБИД КРЕМНИЙ АСОСИДАГИ ЭЛЕКТР ИСИТГИЧЛАРНИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШДА КАТТА ҚУЁШ ПЕЧИНИНГ ТЕХНОЛОГИК ИМКОНИЯТЛАРИ

This article presents the optimized technological possibilities of manufacturing and production of high-temperature silicon carbide-based imported electric heaters based on a large solar furnace.

Бугунги кунда интенсификация ривожланаётган керамика соҳасида истиқболли йўналишлардан бири бўлган юқори ҳароратли электр иситгичларнинг янги турларини барпо қилишга эътибор қаратилмоқда. Бу борада карбид кремний ва хромитланган асосидаги электр иситгичларни ишлаши

принципи уларга қўйилган талабларнинг иссиқликка ташқи таъсир кучи, ҳолатини сақлаб қолишга ва такомиллаштирилган янги турини яратишдаги муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Ҳозирги кунда керамика соҳасининг ривожланишига қарамасдан республикаимизда электр иситгичлар

импорт йўли билан келтирилиб, фойдаланилмоқда. Бугунги кунда республикамиз олимлари томонидан юқори ҳароратли электр иситгичларни ишлаб чиқариш тўғрисида илмий тадқиқот ишлари олиб борилмаган, лекин тайёр электр иситгичларга қайта ишлов бериш ишлари тўғрисида илмий тадқиқотлар мавжуд. Жумладан, ЎзРФА "Физика-Қуёш" ИИЧБ Физика-техника институти илмий ходимларидан Александр Кутлимадров жамоаси юқори ҳароратли электр иситгичларга техник ишлов берилиши тўғрисида тадқиқотлар олиб борган, лекин юқори ҳароратли электр иситгичларни ишлаб чиқариш тўғрисида илмий тадқиқотлар мавжуд эмас.

Тадқиқотимизда катта қуёш печига асосланган иссиқликка чидамли электр иситгичларни тайёрлаш тизимларида қайта тикланувчи энергиядан фойдаланиш ва уни иш режими параметрларини аниқлашнинг аналитик усуллари, тизимларнинг иш режимларини оптималлаштириш ва жараённи бошқариш усуллари; тажрибаларни ўтказиш ва уларнинг натижалари устида ишлаш, лойиҳани молиявий-иқтисодий баҳолаш усулларида фойдаланилди.

Тадқиқотнинг натижалари қуйидагилардан иборат бўлди. Ишлаш хусусиятлари:

1) Силикон карбидли иситгичлар мўрт бўлгани учун ташиш пайтида, шунингдек ўрнатиш вақтида алоҳида эътибор талаб этилади;

2) Иссиқ зонанинг узунлиги печнинг кенглигига тенг бўлиши керак;

3) Печнинг ички диаметри совуқ учларининг ташқи диаметридан 1,4-1,6 марта катта бўлиши керак. Акс ҳолда, кремний карбидининг эркин кенгайиши имконсиз бўлади, бу эса иситгичларнинг эрта ишдан чиқишига олиб келади;

4) Иситгич билан объект орасидаги масофа, шунингдек ўчоқ деворигача бўлган масофа иссиқ зонанинг уч диаметридан катта ёки унга тенг бўлиши керак;

5) КЭНларнинг совуқ учларининг дастлабки бир неча дюймлари алюминий билан металллаштирилган;

6) элементнинг юзаси керакли юк зичлиги ва ҳароратини танлаш учун ишлатилади. 1650°C дан юқори бўлмаган ҳароратда ва хавфли газли муҳитда кимёвий реакцияларнинг олдини олиш учун юқори ҳароратлардан фойдаланинг;

7) Янги ўчоқ ёки аллақачон ишлатилган, лекин узок вақт ишлатилмайдиган печни ишлатишдан олдин, у тўлиқ қуруқ бўлиши керак;

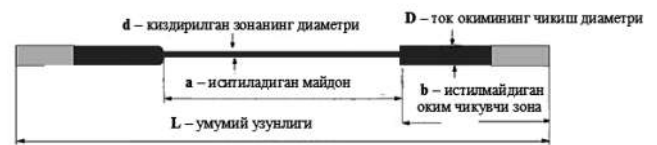
8) Агар иситиш элементининг бир қисми шикастланган бўлса, бутун иситгични алмаштириш керак;

9) Материалнинг қаршилиги 2-3 соат ичида 30% га ошади;

10) Иситгичлар тўғридан-тўғри ва ўзгарувчан ток билан ишлатилиши мумкин. Иситгични печга улашдан олдин сиз амперметр, вольтметрни ишлатишингиз керак;

Силикон карбидли иситиш элементлари ўчоққа вертикал ёки горизонтал равишда ўрнатилиши мумкин ва материал қаттиқ ҳолатда қолса ҳам, максимал иш ҳароратида ҳам, махсус таянчлар талаб қилинмайди. Силикон карбидли иситгичлар металл элементларга қараганда анча юқори электр юкларини қабул қила олади, шу билан бирга уларнинг ишлаш афзаллиги узлуксиз ва узлуксиз иситиш жараёнида

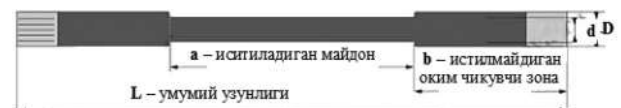
рида сақланади. Бу омиллар ўчоқ қурилиш харажатларини сезиларли даражада тежашга олиб келиши мумкин ва ўчоқларга техник хизмат кўрсатиш анча соддалаштирилган. Иш вақтини минималлаштириш учун буюмлар, ҳатто, печ иссиқ бўлса ҳам, тезда алмаштирилиши мумкин. Силикон карбидли иситгичларни қўллаш - ФЕНлар турли хил печларда, кичик лаборатория печларидан тортиб йирик саноат иситиш мосламаларига қадар, ҳар хил атмосфера ва ҳарорат оралиғида ишлатилади. Юқори ҳароратли иситгичлар печни лойиҳалашда катта эркинлик беради, бу осон ўрнатиш ва узок хизмат муддати билан уларни шиша, керамика, электроника ва металлга ишлов бериш, шунингдек, тадқиқот ва ишлаб чиқиш каби кўплаб дастурларда афзал кўради. Қуйида силикон карбидли иситгичлар табиий танлов бўлган баъзи типик печларнинг мисоллари келтирилган. Юқори ҳароратли электронагревателларнинг турлари:

К-типидаги электронагреватели ган-тел шаклда бўлиб, а-ишчи соҳаси, L-умумий узунлиги, d-ишчи қисмининг диаметри, D-контакт қисмининг диаметри, b-совуқ контакт қисми, К – типидagi силикон карбидли электронагревателларнинг максимал иш ҳарорати 1350°C ни ташкил этади. [3].

С-типидаги хромит лантан электронагревателлар найчали элемент бўлиб ишчи қисми сперал ҳолатда бўлади. Геометрик хусусиятлар туфайли марказий сперал қисмининг қаршилиги четки қисмига нисбатан анча катта – бу ҳосил блган иссиқликни элементнинг узунлиги бўйлаб энг самарали равишда қайта тақсимлашни таъминлайди. С-типидаги силикон карбидли электронагревателларнинг иш ҳарорати 1350°C ни ташкил этади.

Т-шаклдаги нагревател К-типдагига нисбатан ишчи зонаси бироз қалинроқ шу сабабли максимал ишчи ҳарорати 1450°C ни ташкил этади.

Хулоса ўрнида шунга айтиш мумкин, катта қуёш печига асосланиб ишлаб чиқарилган юқори ҳароратли электр иситгичлар тўлиқ импорт ўрнини боса олади.

Лола СУВАНОВА, ассистент,
Шавкат ИМОМОВ, профессор,
Иброхим САПАЕВ, доцент,
Бекзод КАМАНОВ, катта ўқитувчи,
ТИҚХММИ.

АДАБИЁТЛАР

1. Балкевич В.Л. Техническая керамика. М., Стройиздат. 1984. 256 с.
2. Кэндзо Цуно. Керамические нагреватели// Cast. forg. and heat treat. 1983.Т.36,№11.С. 38-61.
3. Орлов Б.К., Грязнов А.А., Розенфельд А.А. Старение силицидомо-либденовых нагревателей// Электротехническая промышленность. Сер. Электротермия. 1978. № 6. С. 7-12.

ФОРСУНКАЛАР ИШОНЧЛИЛИГИГА Д-240 ДИЗЕЛ ДВИГАТЕЛЛАРИ ИШЛАШ ШАРОИТИНИНГ ТАЪСИРИ

В статье приведены результаты исследований проведенных по обеспечению надежности и ресурса форсунок системы питания дизельных двигателей Д-240 в процессе их эксплуатации путем их периодического контроля с помощью стендов и сравнения показателей с установленными нормами.

The article presents the results of studies conducted to ensure the reliability and service life of the injectors of the power supply system of D-240 diesel engines during their operation by periodically monitoring them using stands and comparing indicators with established standards.

Ёнилғи тизими дизел двигателларининг энг асосий тизимларидан бири ҳисобланади. Ёнилғи тизими ўз навбатида – паст ва юқори босимли икки тизимдан ташкил топган. Паст босимли тизим ёнилғини ёнилғи бакидан сўриб олиб, унчалик юқори бўлмаган (0,35–0,75 МПа) босимда юқори босимли тизимга етказиб беради. Паст босимли ёнилғи тизими ёнилғи баки, филтрлар, сепаратор, паст босимли насосдан ва ёнилғи ўтказувчи кичик босимга мўлжалланган қувурчалардан ташкил топган.

Юқори босимли тизим двигателни ўт олдириш камераларига ёнилғини пуркаб бериши учун хизмат қилади, бунда юқори босимнинг қиймати одатда тракторлар турига қараб 17,5 МПа. дан 23,0 МПа. гача етади. Юқори босимли ёнилғи тизими ўз навбатида юқори босимли насос, форсункалар ва юқори босимга мўлжалланган қувурчалардан ($d=5-6$ мм) ташкил топган. Дизел двигатели ёнилғи тизимининг вазифаси тозаланган дизел ёнилғини юқори босимгача сиқиб ёниш камерасига майда заррачалар ҳолида етказиб беришдан иборат. Сиқилиш тактини охирида 700–900°C ҳароратга ва 3,0–5,0 МПа босимга эга бўлган ҳавонинг, ичига ёнилғи форсунка ёрдамида пуркаб берилади. Ўта майда заррачалар ҳолида цилиндрга пуркаб берилган ёнилғи сиқилган ҳавонинг юқори ҳарорати ва босими остида ўз-ўзидан алангаланаяди.

Эксплуатация шароитларида ҳаводаги чанг миқдорининг юқорилиги ўз навбатида дизел ёнилғисини ҳам ифлослантиради, дизел ёнилғиси таркибида доимо сув бўлиши, куз ва қиш пайтларида эса сувнинг ёнилғидаги концентрацияси бир неча баробар кўпайиши тадқиқотчи олимларнинг [1, 2] ишларида кўрсатиб берилган. Таъминлаш тизимидаги ёнилғи филтрлари механик (абразив) зарраларни тўлиқ тозалай олмайди. Натижада абразив зарралар юқори босимли насоснинг прецизион жуфтликлари ва форсункаларининг ейилишига (тез ишдан чиқишига) олиб келади. Оқибатда ёнилғи билан таъминлаш тизимида аста-секинлик билан носозликлар ҳосил бўла бошлайди.

Форсункаларнинг асосий носозликларига қуйидагиларни келтиришимиз мумкин:

- пуркагичлар игналарининг учлари ейилиши сабабли форсункалар яхши ишламаслиги;

- форсункалар яхши ишламаслиги сабабли двигател поддонига ёнилғи ўтказаяди;
- ёниш жараёнлари самарадорлигининг ёмонлашуви;
- двигатель қувватини пасайиши;
- иш унумининг пасайиши;
- атроф-муҳитга заҳарли газлар чиқариши;
- ёнилғи сарфининг ошиб кетиши.

Эксплуатация шароитида завод тавсиясига кўра Д-240 двигателларининг ёнилғи билан таъминлаш тизими аппаратларидан юқори босимли насос ва форсункалар ишлатилиш шароитга қараб ҳар 1000-6000 мото/соатда текшириб турилади, зарур бўлса соланади [3].

Синовлар махсус стендларда сервис хизмати кўрсатувчи корхоналарда ўтказилиб, унда форсункалар эса КИ-402 прибори ёрдамида текширилди. Синовга Д-240 дизел двигателларининг 24 донадан форсункалари жалб этилди. Синовлар стендларнинг техник талабларига амал қилинган ҳолда ўтказилди. Олинган синов натижалари жадвалда келтирилган бўлиб, унга асосан форсункаларнинг пуркаш босимининг меъёрий қиймати 17,5 МПа. га тенг бўлиб, унинг қиймати эксплуатация жараёнида узлуксиз камайиб

Стенд синовларида форсункаларининг пуркаш босими ўртача қийматининг бажарган иши бўйича ўзгариши

№	Двигатель тури	Техник шартларга кўра пуркаш босимининг қиймати, МПа	Пуркаш босимининг ўртача қиймати, МПа	
			1000 мото/соат	6000 мото/соат
1	240	17,5	17,2	16,3
2	244	17,5	17,0	16,1

борди. Синовга 1000-2000 мото/соатларда ишлатилиб, дизел двигателларининг 24 дона форсункалари қабул қилинди.

Хулоса қилиб айтганда, ёнилғи билан таъминлаш тизимида форсункалар иш шароитига қараб даврий равишда ҳар 1000-2000 мото/соатда стендлар ёрдамида текширилиб, ўрнатилган меъёрлар билан солиштириб, зарур бўлса солаб борилиши уларнинг ресурсини ва ишончлилигини таъминлаши лозим.

**Шухрат ИШМУРАДОВ, т.ф.д., (PhD),
Рустамжон АБДУМАЖИДОВ, ассистент,
Беҳруз БОБОҚУЛОВ, магистр, (ТДТУИ).**

АДАБИЁТЛАР

1. С.М.Қодиров, Ш.Ш.Мухаамеджанов. Двигателларнинг юқори ресурси. Уни қандай таъминлаш мумкин. – Тошкент: "CHASHMA PRINT", 2011.

2. К.И. Ибрахимов. Дисс. работа на тему: Повышение эксплуатационной надежности пневматической системы автомобилей-цементовозов. – Москва, 1982.

3. Аширбеков И.А., Горлова И.Г. Машиналар ишончлилиги ва техник сервиси. – Тошкент, 2011. – 454 б.

СУҒОРИЛАДИГАН ЕРЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШДА ИҚТИСОДИЙ-ЭКОЛОГИК ЁНДАШУВЛАР

Land, water and other natural resources play an important role in the development of agriculture. The article presents the scientific foundations of economic and environmental approaches to assessing the efficiency of the use of irrigated lands.

Суғориладиган деҳқончиликда барқарор ривожланиш ва стратегик мақсадларга эришиш кўп жиҳатдан бозор иқтисодиёти учун характерли бўлган комплекс муаммоларни ҳал қилишнинг илмий асосланиш даражасига боғлиқдир. Бу ерда иқтисодий ўсишни агроэкологизимни сақлаш ва яхшилаш масалалари билан боғлиқ ҳолда олиб боришни кўзда тутадиган суғориладиган ердан фойдаланиш тизимлари ва атроф-муҳитни муҳофаза қилишнинг иқтисодий ва экологик механизмларини ишлаб чиқиш катта аҳамият касб этади. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг маҳсулдорлигини оширишга йўналтирилган интенсификациялаштиришнинг кучайиб бораётган шароитда кечиктириб бўлмайдиган масалалардан бири, ерларнинг илмий асосланган иқтисодий-экологик баҳолашини амалга оширишдир.

Бу долзарб масалани ечишнинг зарурлиги мамлакат Президенти Ш. Мирзиёев томонидан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида табиатни муҳофаза қилишнинг 2030 йилгача мўлжалланган Концепциясида ҳам кўрсатиб ўтилган. Мазкур концепцияда теварак-атрофни муҳофаза қилиш соҳасида мамлакатнинг барқарор ривожланишини таъминлайдиган давлат сиёсатининг устувор йўналишлари белгилаб берилган[1].

Мамлакат чўл зонасининг 56% и шамол эрозиясига, суғориладиган ерларнинг 43,3%и ирригация эрозиясига чалинган бўлса, уларнинг 31,5% и заиф, 36,8 %и ўрта, 5,5%и кучли зарарланган, суғориш учун фойдаланиладиган сувлар сифати асосан II ва III синфга тегишли. Ифлосланган сувларнинг сув объектларига ташлаб юборилиши очиқ сув оқимларини зарарланишига олиб келди. Бу эса флора ва фаунага тузатиб бўлмайдиган даражада зиён келтирмоқда, шунингдек, бу инсон саломатлигига ҳам салбий таъсир ўтказмоқда. Ҳозирги вақтда флоранинг 324, фаунанинг 184 тури Халқаро қизил китобга киритилган. Шунинг учун ҳам сўнгги йилларда мамлакатимизда суғориладиган ерларни баҳолаш амалиётида экологик омилларни ҳисобга олишга катта эътибор берилмоқда. Бунинг учун, биринчи навбатда тупроқ-экологик омиллар ва ер ва сув ресурслардан фойдаланиш ҳолатига баҳо бериш имконини берадиган илмий-услубий базани ишлаб чиқиш лозим [1].

Бундан ташқари, техник воситалар ва дастурий таъминотларнинг ривожланиб бораётганлигига қарамай, ерларнинг экологик ҳолати ишончли мониторинг қилинмаяпти. Бу эса ерларнинг сифатини тўғри баҳолашда қийинчиликлар туғдирмоқда. Ер ресурсларини баҳолашнинг услубий ёндашувлари таҳлили шуни англатмоқдаки, уларнинг маҳсулдорлигини аниқлашда тупроқ-экологик кўрсаткичлар, умуман суғорма ерлар тупроқ хоссалари етарли даражада ҳисобга олинмаяпти.

Бунинг сабабларидан бири «ер», «тупроқ» ва «экология» тушунчаларининг мустақил ва ўзаро бир-бирига бўйсунувчан алоқадан эканлигини меъёрий-ҳуқуқий жиҳатдан қараб чиқилмаганлигидир. Оқибатда ерга нисбатан шундай

муносабатлар пайдо бўлдики, бунда тупроқ унумдорлиги ва ер қийматининг аҳамияти бўлмаган тармоқларда ер на табиий объект, на ишлаб чиқариш воситаси ҳисобланди, унга фақат ҳудудий база сифатида қаралди. Баъзида суғориладиган деҳқончиликда ер сифати тупроқнинг экологик функциялари ҳисобга олинмаган ҳолда, унинг биомаҳсулдорлик салоҳиятини мутлоқлаштириш томонга устуворлик берилиб баҳоланди[4].

Бу эса, биринчи навбатда, суғориладиган ерларда тупроқ унумдорлиги, ер ва сув ресурслардан фойдаланиш ҳолатига баҳо бериш имконини берадиган илмий-услубий базани ишлаб чиқишни тақозо этади.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилар хўжалик фаолиятлари инсон ва табиат манфаатлари мақсадларида оптималлаштирилиши ва табиат ресурсларини сақлаш ва қайта ишлаб чиқаришга, ерларнинг истеъмол қийматини оширишга, экологик барқарор ва иқтисодий самарадор суғориладиган деҳқончиликни яратишга йўналтирилган бўлиши керак.

Суғориладиган ерларда экологик тадбирлар-мелиорация ишлари амалга ошириладиган ерларнинг асосий компонентларига тушадиган салбий юкланишни камайтириш масалалари, суғориш ва зах қочириш тизимларининг техник даражасини ошириш, суғориш техникасини такомиллаштириш, тизимда ва экин майдонларида сув йўқотишларини камайтириш, ерларнинг сув-туз режимини тартибга солиш ва бошқаларни ўз ичига олди [3].

Муаммонинг бундай қўйилиши суғориладиган ерлардан фойдаланишда кўп мақсадли, энг юқори экологик-иқтисодий самарадорликни таъминлайдиган табиий ва моддий ресурсларни бошқариш стратегиясини ишлаб чиқишни тақозо этади.

Бундай ёндашувда нафақат гидротехник мелиорация (мелиоратив тизимларни такомиллаштириш) тадбирларни, балки мелиорациянинг бошқа турлари (химиявий, агротехник, агроўрмон мелиорация) тадбирларини амалга оширишни ҳам кўзда тутиш лозим [1].

Ҳозирги пайтда мелиоратив тизимларни такомиллаштиришнинг иқтисодий-экологик самарадорлигини аниқлашнинг илмий жиҳатдан пухта асослаб берилган ягона услубияти йўқ. Амалдаги тартибга кўра суғориш ва зах қочириш тармоқлари, гидротехник иншоотлар-мелиоратив тизимларни такомиллаштиришнинг объектлари бўлиб ҳисобланмоқда. Лекин мелиоратив ерларга табиий объект ва табиий ресурс сифатида (табиий объект-табиий экотизим йиғиндисини, табиий ресурс-атмосферанинг ер атрофи қатламидаги ўсимлик ва ҳайвонот олами, ерости ва ерусти сув ресурсларининг ўзаро боғланган ва ўзаро бўйсунувчи компонентларини англатади) қаралмаяпти [2].

Суғориладиган ҳудудларда мелиоратив объектларнинг жойлашуви ва ўлчамларини асослашда, нафақат энг кичик харажатлар билан энг кўп маҳсулот олиш вазифаси, балки

уларнинг атроф-муҳитга мумкин бўладиган салбий таъсирларини аниқлаш, бу жараёни тугатиш, ёки бу таъсирларни минимум ҳолатга келтиришнинг комплекс чора-тадбирлари кўриб чиқилиши керак.

Бунинг учун эса энг аввало қуйидаги вазифаларни амалга ошириш лозим:

мелиоратив объектларнинг инвестицион жозибаторлиги учун шароит яратиш;

сув хўжалиги объектларини молиялаштиришнинг самарали тизимини ишлаб чиқиш;

суғориладиган ерларда атроф-муҳитга ижобий таъсир этишни таъминлайдиган экологик-мелиоратив тадбирлар-

нинг комплекс тизимини асослаш;

тўлов асосида сувдан фойдаланишни амалга ошириш орқали сув хўжалиги (мелиоратив) тадбирларни ўтказишда моддий манфаатдорликни ошириш.

Шубҳасиз, суғориладиган ерлардан фойдаланиш самарадорликни ошириш бўйича юқорида таъкидлаб ўтилган иқтисодий-экологик ёндашувлар қишлоқ хўжалигида табиий муҳитни асраб қолиш ва экологик тоза маҳсулотлар ишлаб чиқаришга йўналтирилган ягона комплекс жараёнлар тизимини яратишга хизмат қилади.

Абдулла МИРЗАЕВ,

Термиз давлат университети доценти.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 й. 30 октябрдаги “2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги № ПФ-5863-сон Фармони, [www. Lex. uz](http://www.lex.uz).

3. Краснощекоев В. Н. Теория и практика эколого-экономического обоснования комплексных мелиораций в системе адаптивно-ландшафтного земледелия: Монография.-М.: МГУП, 2001.-293с.

4. Краснощекоев В.Н., Немкина Ю.М. Эколого-экономическое обоснование эффективности инвестиций в реконструкцию мелиоративных систем//Экономика природообустройства и управление природными ресурсами, № 4, 2012. С.87-91.

5. Мирзаев А.К. Эколого-экономический механизм эффективного землепользования//Сб. науч. докладов. международной научно-практической конференции на тему: “Актуальные вопросы развития социального сектора экономики: отечественный и международный опыт.” Май, 15,2020. Андижан, 2020.-С.172-177.

УЎТ: 641.535.7

ТАДҚИҚОТ

ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ В АГРАРНУЮ ОТРАСЛЬ

В республике дана экономическая оценка на источник и динамику изменения инвестиционных средств, привлечённых на основной капитал сельского хозяйства и на отношение между прибылью от деятельности фермерских хозяйств и инвестиционными средствами, израсходованными на данную деятельность. Аргументировано повышение прибыли на 22,6 процентов от данной деятельности при повышении на 1 единицу инвестиций, привлечённых на отрасль сельского хозяйства.

Исследования М.Муртозоева и Ф.Ахророва подтверждают, что, не оживляя инвестиционную деятельность в сельском хозяйстве, невозможно достигнуть финансовой стабильности и поднятия экономики отрасли. Необходимо отметить, что все принимаемые меры направлены на дальнейшее повышение инвестиционной привлекательности сельского хозяйства страны и регулярного контроля их эффективного использования. В целях финансирования аграрной отрасли, обеспечения стабильности стоимости во внутреннем рынке, механизации аграрной отрасли, создания цепочки высокой добавленной стоимости и широкого применения рыночных тенденций при покупке и продаже в республике создан “Фонд поддержки сельского хозяйства со стороны государства”.

При этом намечено покрывать одну часть процентной ставки по банковским кредитам, выделенных для поддержки деятельности хлопководства, зерноводства и овощеводства, агрокластеров и фермерских хозяйств. Организация данной системы оказывает своё влияние на улучшение взаимодействия производства и распределения матери-

ально-технических ресурсов, на эффективность рыночной инфраструктуры, а также, на стабильный рост сельскохозяйственной деятельности и на снижение неравноправия между производителем и перерабатывающими отраслями. Считается важной экономической оценкой отношений между зарубежными и местными инвестициями, привлечённых прибылью от сельскохозяйственной деятельности или введённых в основную деятельность и влияющих на них факторов.

Инвестиции считаются одним из самых основных направлений экономического роста и расширения производства в отраслях. Привлечение инвестиций в сельское хозяйство является решающим фактором при экономическом росте, сокращении бедности и улучшении продовольственной безопасности.

Результат непрерывного осуществления реформ в социально-экономических отраслях республики повлиял на повышение объёма размера и качества производства продукции в сельскохозяйственной деятельности, создаётся материальная основа для предотвращения продовольственной безопасности республики обеспечением сырьём перерабатывающей промышленности и для экспорта продукции. Инвестиционные средства считаются важными при обеспечении занятости сельского населения, диверсификации производственной деятельности фермерских хозяйств для создания цепочки производства и формирования деятельности многоотраслевых фермерских хозяйств.

Для предотвращения «противоборства» при экономической оценке полученных из прибыли деятельности фер-

мерских хозяйств инвестиционных средств и влияющим им факторам показатели размера количества (прибыль, посевная площадь, трудовые ресурсы, инвестиционные средства и расходы) выражаются десятичным логарифмом (\ln)

А также, повышение посевных площадей фермерских хозяйств на 1 гектар приведёт к повышению объёма прибыли на 69,6 %. Но когда основным видом деятельности фермерских хозяйств считается скотоводство, важным считается 10 процентная ($p < .1$) статистика, количество прибыли повышается на 10,1 процентов. А между тем, при изменении показателя размера прибыли многоотраслевых фермерских хозяйств важным считается 5 процентная ($p < .05$) статистика, влияющая на повышение объёма прибыли на 15,4 процентов.

Сельскохозяйственная деятельность в республике имеет важное значение при удовлетворении потребности населения к продовольственной продукции, повышении прибыли сельского населения, при обеспечении занятости трудоспособного слоя населения. Инвестиционные средства считаются важными для устойчивого развития данной отрасли, повышения объёма производства, формировании многоотраслевого вида деятельности.

Отношения между инвестиционными средствами и размером прибыли от деятельности фермерских хозяйств имеют 1 процентное важное статистическое значение. Повышение на 1 единицу инвестиций, привлечённых в фермерскую деятельность, приведёт в будущем к повышению размера прибыли на 22,6 процентов.

Необходимо обращать внимание на статистически важные факторы при повышении размера прибыли от инвестиционных средств, привлечённых государством на сельскохозяйственную деятельность. То есть, нужно повысить размер инвестиционных средств для формирования деятельности имеющих относительно больше посевных площадей многоотраслевых фермерских хозяйств. А также, путём повышения образования и квалификации руководителей фермерских хозяйств можно достигнуть возможности привлечения инвестиций для расширения производственной деятельности.

Саидкарим МАХМУДОВ,
Лобар БОЗОРОВА,
соискатели,
ТГАУ.

ЛИТЕРАТУРА

1. World Bank. 2007b. Philippines: agriculture public expenditure review. Technical working paper 40493. Washington, DC.
2. Муртазаев О., Ахроров Ф. Экономика сельского хозяйства. Илм Зиё, - Ташкент, 2017.
3. Сельское хозяйство Узбекистана. Государственный статистический комитет Республики Узбекистан. –Ташкент, 2020.

Polimer Galantery

ПЛЁНКА ПОЛИЭТИЛЕНОВАЯ:

- ГИДРОИЗОЛЯЦИОННАЯ
- ПАРНИКОВАЯ 3-Х ГОДИЧНОГО СРОКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
- ТЕРМОУСАДОЧНАЯ УПАКОВОЧНАЯ
- ТРЁХСЛОЙНАЯ
- МЕШКИ И ПАКЕТЫ

Надёжная полимерная продукция от производителя

(+998) 94-638-33-33

(+998) 95-142-31-19

(+998) 97-342-50-08

polimergalantery@mail.ru

www.polimergalantery.uz

Адрес: г. Ташкент, Алмазарский район, улица Янги Олмазор 51.

АГРОСАНОАТНИ КОМПЛЕКС РИВОЖЛАНТИРИШГА БАҒИШЛАНГАН 4 ИЛМИЙ МОНОГРАФИЯ

Иқтисод фанлари доктори Абдулла Мадалиев сўнги икки йилда агросаноат иқтисодиётига тааллуқли 4 та китобини нашр эттирди. Уларда соҳага оид долзарб масалалар илмий-амалий жиҳатдан таҳлил қилиб баён этилган. Қуйида шу китоблар мазмунига қисқача тўхталамиз.

1. Агросаноат секторини комплекс ривожлантириш концепцияси.

Бунда бошқарувни демократлаштириш унда инсон омилини фаоллаштириш масалалари кўтарилган. Жамоатчилик бошқарувларини ташкил этишнинг назарий-ғоявий асослари илгари сурилган. Бу билан:

- аҳоли ва фуқароларнинг давлат ҳамда бошқа тузилмалар бошқарувидаги иштироки мумкин қадар кенгайди.
- жамоатчилик ўзини-ўзи бошқариш тизимини ташкил этиш тамойиллари ишлаб чиқилган;
- барча фаолиятнинг бошида турувчи ва бошқарувни демократлаштиришда инсон омилини фаоллаштириш масалаларига эътибор қаратилган;
- энг зарарли иллат бўлган коррупция ва унга қарши курашишни ташкил этиш жиҳатлари кўрсатиб берилган;
- агросаноат тизимидаги корхоналар фаолиятини интеграциялаш ва генерациялаш тамойиллари тавсия этилган.

2. Агросаноат секторидида бошқарувни демократлаштириш концепцияси.

Монография агросаноат секторини комплекс ривожлантиришнинг энг долзарб муаммоларидан бўлган бошқаришни демократлаштиришга бағишланган. Бунда:

- агросаноатда ҳамкор корхоналарнинг интеграцион фаолиятни ташкил этиш хусусиятлари очиқ берилган;
- агросаноат тизимидаги фаолият ва жараёнларни оптималлаштириш, интеграцион жараёнда мувозанат ва мутаносибликни таъминлаш аҳамиятига эътибор қаратилган;
- агросаноатни комплекс ривожлантириш жамоатчилик уюшмасини ташкил этиш модели ишлаб чиқилиб тавсия этилган;

- туманларда қишлоқ хўжалик фаолиятини ташкил этиш муайян талаблар асосида минтақаларга ажратилиб, улар ўзлари томонидан жамоатчилик асосида бошқарилади. Фермер хўжаликларининг тузилмаси, ер майдони қанча бўлиши, қандай экин турларини экиши, қандай ишлов бериши каби ишларнинг барчаси жамоатчилик асосида барча мавжуд имкониятлар доирасида ечилиши кўзда тутилган. Бу билан қишлоқ хўжалик фаолиятига бошқарув органларининг аралашуви ва ҳалал бериши барҳам топади ва масалалар ўз ўрнида ва жойида ечимини топиб боради.

3. Агросаноат ишлаб чиқаришини илм-фан билан интеграциялаш ва таълимни янада такомиллаштириш концепцияси.

Монографияда агросаноат секторини комплекс ривожлантиришда агросаноат ишлаб чиқаришини илм-фан билан интеграциялаш, кадрлар тайёрлашда таълимни янада такомиллаштириш, олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларни аттестациядан ўтказиш тизимидаги муаммолар, қатор камчиликлар ҳамда уларни бартараф этиш бўйича муайян хулосалар, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган. Умуман олганда, қишлоқ хўжалиги фаолияти ва бошқарувини ташкил этиш бутунлай илм-фан зиммасига юклаш масаласи кўтарилган.

Шунингдек, илм-фан тараққиётига тушов бўлаётган омиллар, олий ўқув юртидан сўнги таълимда авж олиб кетган нуқсонлар ва тўдабозликлар хусусида батафсил фикрлар юритилган. Бундай ҳолда республикада илм-фаннинг ривожланишига мутлақо тўсиқ қўйилганлиги ва уни трансформациялаб, илм-фанга кенг йўл очишнинг услубиятлари кўрсатиб берилган.

4. Агросаноат секторидида илмий-техник тараққиёт ва инновацияни ривожлантириш концепцияси.

Монография стратегик тараққиёт шароитида агросаноатни комплекс ривожлантиришга инновацион ёндашув, илм-фаннинг қишлоқ хўжалигини ривожлантиришдаги ўрни ва вазифаларини ёритишга ҳаракат қилинган. Шунингдек, агросаноат секторидида кооперацион фаолият, рақамли иқтисодиётни ташкил этиш, “Ақлли агротехнология”, “Электрон бошқарув” дастурий тизимларини яратиш асослари, агрокластер, агрологистика, агротехнопарк ва бошқа инновацион конструкцияларни ташкил этишга катта аҳамият қаратилган.

Республикада иқтисодиётни комплекс равишда амалга ошириш зарурки, бу билан тараққиёт барқарор амалга ошади. Шунинг учун агросаноатни алоҳида саноат ва бошқа соҳаларни эса алоҳида ривожлантириш мақсадга мувофиқ эмас. Улар бир-бири билан узвий боғлиқ ҳолда амалга оширилса, иқтисодиётнинг бир маромдаги комплекс ривожланиши содир бўлади. Юқорида айтилган барча масалаларни иқтисодий рақамлаштириш, ақлли технология ва уларнинг электрон бошқарувини ташкил этишнинг барча имкониятлари мавжуд. Буларни амалга ошириш механизмлари, моделлари ва йўл хариталари ишлаб чиқилган.

УЧЁНЫЙ С БОЛЬШОЙ БУКВЫ

12 ноября 2021 года исполнилось бы 90 лет со дня рождения выдающегося ученого в области кормопроизводства, кормления сельскохозяйственных животных и технологии приготовления кормов **Карибаева Кеуденбая.**

К. Карибаев, казах, был уроженцем Казалинского района Кызылординской области КазССР. Он родился в семье колхозника. В довоенные годы его семья мигрировала в колхоз «Алгабас» Берунийского (Шаббазского) района Каракалпакской АССР Узбекской ССР. В 1941-1946 гг он учился в школе и работал в колхозе. В 1954 году окончил Самаркандский сельскохозяйственный институт с отличием. В 1956-1959 гг. работал ассистентом Самаркандского сельскохозяйственного института. В 1959-1962 – обучался в аспирантуре при отделе кормления сельскохозяйственных животных Узбекского НИИ животноводства.

В 1965 году защитил диссертацию на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук в Ленинградском СХИ под руководством Е.Ершовой, а в 1972 году стал доктором сельскохозяйственных наук под руководством Заслуженного деятеля науки, Академика ВАСХНИЛ, Героя Социалистического Труда Александра Дмитроченко. В 1986 году ему присвоено звание профессора, в 1989 году — звание Заслуженного деятеля науки Узбекской ССР, а в 1992 году – избран членом-корреспондентом Узбекской Академии сельскохозяйственных наук. В 1991-1993 гг. он возглавил отделение животноводства, ветеринарии и кормопроизводства Узбекской Академии сельскохозяйственных наук. С 1964 года до конца жизни работал заведующим отделом кормления сельскохозяйственных животных и технологии кормов Узбекского НИИ животноводства.

Он долгие годы являлся членом Всесоюзного Координационного

совета по кормлению сельскохозяйственных животных и технологии кормов, членом специализированных советов по защите диссертаций Алматинского зооветеринарного института, Таджикского аграрного университета, Узбекского НИИ животноводства. В 1991-1996 гг. был членом экспертного Совета ВАК Республики Узбекистан и Государственного комитета по науке и технике Республики Узбекистан.

Карибаева Кеуденбая хорошо знали как эрудированного ученого в области аграрной науки в СССР, странах СНГ и дальнем зарубежье. Многие его исследования, отличавшиеся новизной, были отмечены Государственным Комитетом по изобретениям и открытиям СССР, десятью авторскими свидетельствами, тремя патентами, восемью удостоверениями о регистрации достижений в области теории и практики аграрной науки.

Карибаев Кеуденбай был ярким пропагандистом достижений аграрной науки. Им опубликовано более 300 научных работ, в том числе 3 монографии, 1 учебник для сельхозвузов, 4 брошюры и более 40 рекомендаций. Он является одним из разработчиков новых детализированных норм кормления сельскохозяйственных животных ВАСХНИЛ и комплексной оценки питательности кормов Узбекистана по 25-35 показателям в соответствии с требованиями этих норм. Карибаев Кеуденбай активно сотрудничал и проводил исследования в рамках Международного проекта ИКАРДА ИФАД «Интегрирование кормопроизводства и животноводства в степях Центральной Азии».

Научное наследие Карибаева Кеуденбая довольно велико. Он подготовил 22 кандидатов наук, воспитал прекрасных 6 детей.

Научная деятельность Карибаева Кеуденбая достойно отмечена Родиной, он награжден медалью «За трудовое отличие», многочисленными Почетными Грамотами и Дипломами, награжден памятным значком «Мустакиллик». Его имя золотыми буквами занесено в Большую Энциклопедию Республики Узбекистан.

В последние годы Карибаев Кеуденбай, являясь Персональным пенсионером Республики Узбекистан, возглавлял отдел кормления сельскохозяйственных животных и технологии кормов Узбекского НИИ животноводства.

Карибаев Кеуденбай, живя и трудясь в Республике Узбекистан неустанно способствовал активному сотрудничеству между аграриями двух стран и международной дружбе казахского и узбекского народов.

Вся трудовая, научно-педагогическая и общественная деятельность нашего соотечественника Карибаева Кеуденбая является примером самоотверженного служения аграрной науке и его светлый образ навсегда сохранится в сердцах всех, кому пришлось с ним работать.

Коллектив Узбекского НИИ животноводства и птицеводства гордится тем, что им пришлось работать вместе с известным корифеем и ученым с большой буквы!

**Коллектив Узбекского НИИ животноводства и птицеводства,
Коллектив Казахского НИИ животноводства и кормопроизводства.**

КАМТАР, ДИЁНАТЛИ, ҲАЛОЛ ИНСОН ЭДИ

Мамлакатимиз озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда далаларимизда етиштирилаётган турли хил маҳсулотлар билан бирга, шоланинг ҳам ўрни жуда муҳим. Халқимиз севиб истеъмол қиладиган энг ширин таомлар айнан шолдан олинадиган гуручдан тайёрланади. Демак, юртимизда шоли етиштириш, унинг ҳосилдорлигини ошириш доимо долзарб масала бўлиб қолаверади.

Лекин шоли ҳосили ўз-ўзидан ошиб кетмайди. Бунинг учун олимлар кунларни тунларга, ойларни йилларга улаб ишламоқда, тадқиқот ва тажрибалар олиб бормоқда. Шундай фидойи инсонлардан бири – қишлоқ хўжалик фанлари номзоди, Ўзбекистон Шолчилик илмий-тадқиқот институти лойиҳа раҳбари, катта илмий ходим Аuezxon Қурбонбоев эди. Афсуски, бевақт ўлим уни орамиздан олиб кетди.

Аuezxon Қурбонбоев 1954 йилнинг айни жазирамаси – август ойида Қорақалпоғистоннинг Чимбой туманида туғилган. У оиладаги икки ўғилнинг укаси, тўрт сингилнинг акаси эди. Отаси Қурбонбой ака ва онаси Заура ая фарзандларини ёшлигидан билимли, одобли, камтар, чин инсон қилиб тарбиялашга катта аҳамият берди. Уларнинг олий маълумот олиб, юртимиз, халқимиз корига яраши учун барча имкониятларни яратишга ҳаракат қилди. Аuezxon 1969 йили ўрта мактабни тугатгач, хўжалиқда уч йил ишчи бўлиб ишлади. Шунданми ёки қишлоқда туғилиб ўсгани учунми унинг қишлоқ хўжалигига меҳри бошқача эди. Шу етак Аuezxonнинг Кубан қишлоқ хўжалиги институтига етаклиги ва 1973 йили у ушбу олий ўқув юрти талабасига айланди.

1978 йили институтни тугатиб юртга қайтгач, иш фаолиятини Қорақалпоқ минтақавий Агрокимё лабораториясида катта агроном-агротехникликдан бошлади. Илмга чанқоқлиги туфайли 1980 йили Ўзбекистон Шолчилик илмий-тадқиқот институти Қорақалпоғистон филиалига ишга ўтиб, кичик илмий ходим лавозимини эгаллади. Шу билан бирга мазкур институтнинг аспирантурасига ўқишга кирди. 1983 йили аспирантурани тугатгач, ЎзШТИ Қорақалпоқ филиали катта илмий ходими, лаборатория мудирини, илмий котиби, мазкур институт директорининг илмий ишлар бўйича ўринбосари, Қорақалпоғистон шоли илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси директори ўринбосари лавозимларида самарали меҳнат қилди.

У қаерда ишласин тиришқоқлиги, меҳнатсеварлиги, ўз ишига масъулият билан ёндашиши туфайли жамоасида обрў-эътибор қозонди, бошқаларга намуна бўлди.

1992 йили А.Қурбонбоев илмдан ажралиб, Нукус тумани ҳокими ўринбосари лавозимини эгаллади. Туман қишлоқ хўжалиги ривожига ўз ҳиссасини қўшди. Орадан икки

йил ўтгач Қорақалпоғистон шоли илмий-ишлаб чиқариш бирлашмасига раҳбарлик қилди. Республика шароитида шоли етиштиришнинг янги усуллари устида илмий-амалий ишлар олиб борди. 1997-2000 йилларда яна хўжалик ишлари билан шуғулланди – Чимбой тумани ҳокими бўлди. У раҳбарлик қилган йилларда туманда пахтачилик, ғаллачилик ва бошқа соҳалар кенг ривожланди. 2000 йилдан эса у Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар кенгашида қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга ёрдам бериш жамғармаси раиси лавозимида иш бошлади. Бу лавозимда у саккиз йил самарали, ҳалол меҳнат қилди. Республикада аграр соҳани ривожлантиришга имкони даражасида ўз ҳиссасини қўшди.

2008-2010 йилларда Аuezxon ака Қуйи Амударё ирригация тизимлари ҳавза бошқармаси бўлим бошлиғи бўлиб ишлади. Кейин эса яна илмга қайтди – Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги илмий-ишлаб чиқариш маркази Дон экинлари селекцияси, уруғчилиги ва агротехника бўлими бошлиғи бўлди. 2017-2018 йилларда эса Тошкент давлат аграр университетиде доцент лавозимида ишлади, талабаларга тарбия ва билим берди. 2018 йилдан Шолчилик илмий-тадқиқот институтида лойиҳа раҳбари, катта илмий ходим сифатида самарали фаолият олиб бораётган эди. Унинг мақсади замонавий технологияларни жорий этиш туфайли тезпишар, серҳосил шоли навлари яратиш, шу билан янги Ўзбекистон ривожига ўз ҳиссасини қўшиш эди.

Аuezxon ака оилада меҳрибон ота, кўплаб набираларнинг сеvimли бобоси эди. У турмуш ўртоғи Таисия Нурунбетова билан бирга икки ўғил бир қизни тарбиялади. Бугун унинг фарзандлари юртимиз ободлиги, халқимиз фаровонлиги йўлида самарали меҳнат қилиб келмоқда.

Аuezxon Қурбонбоев умри давомида жуда кўп лавозимларда ишлади. Лекин ишига, лавозимига ҳеч қачон хиёнат қилмади. Доимо эл хизматида бўлди, одамлар ташвиши билан яшади, лавозими даражасидаги барча муаммоларни ҳал қилишга уринди. Шунинг учун ҳамма жойда иззат-икром топди, ўзгалар ҳурматиға сазовор бўлди. Аuezxon Қурбонбоевнинг ёрқин хотираси қалбларимизда мангу яшайди.

Ўзбекистон Шолчилик илмий-тадқиқот институти жамоаси.

O'ZBEKISTON QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI

agrар-iqtisodiy,
ilmiy-ommabop jurnal

СЕЛЬСКОЕ И ВОДНОЕ ХОЗЯЙСТВО УЗБЕКИСТАНА

аграрно-экономический,
научно-популярный журнал

Muassislar:

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
QISHLOQ XO'JALIGI VA SUV
XO'JALIGI VAZIRLIK LARI

Bosh muharrir:

Tohir DOLIYEV

Tahrir hay'ati:

Shuhrat G'ANIYEV
Jamshid XO'JAYEV
Shavkat XAMRAYEV
Shuhrat TESHAYEV
Azimjon NAZAROV
Bahodir TOJIYEV
Ravshan MAMUTOV
Abrol VAXOBOV
Bahrom NORQOBILOV
Nizomiddin BAKIROV
Botirjon SULAYMONOV
Ravshanbek SIDDIQOV
Mirziyod MIRSAIDOV
Baxtiyor KARIMOV
Ibrohim ERGASHEV

2021-yil,
Noyabr №11.

Jurnal 1906-yil yanvardan
chiqa boshlagan.

Obuna indeksi 895

Jurnaldan materiallar ko'chirib
olinganda "O'zbekiston qishloq va
suv xo'jaligi" jurnalidan olindi",
deb ko'rsatilishi shart.

MUNDARIJA

Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институтини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида 1

Аграр университети фаолиятини такомиллаштиришда 3

М.ТОШБОЛТАЕВ, Р.ХУДАЙКУЛИЕВ. Қўсақ териш машиналарини сифатли ишлатиш 4

Р.СИДДИҚОВ, Н.ЮСУПОВ. Дехкон дала кезади 5

Р.НИЗОМОВ, Ф.РАСУЛОВ. Тўқсонбости усулида сабзавот экинлари етиштириш агротехникаси 6

М.ГЕНЖЕБАЕВ, Р.ЮСУПОВ. Карам маҳсулотининг халқ хўжалигидаги аҳамияти ва уни сақлаш усуллари 9

Д.ЁРМАТОВА, С.АБДИНАЗАРОВ. Ўзбекистонда зайтунчилик истиқболлари ва муаммолари 10

Б.ХУРРАМОВ. Зира – шифобахш экин 12

Х.КАРИМОВ. “Ўсиш нукталари”, янги марралар белгилаб олинмоқда 13

Ҳар бир мурожаат – инсон тақдирига дахлдор 14

Сув хўжалиги бўйича барча мурожаатлар ўрганилиб, расмий муносабат билдирилади ... 14

Ш.НОРМУРОДОВ. Томчида акс этган барака 15

Янгича ишлаш яхши даромад келтирмоқда 16

Ш.ЖАББАРОВА. Қишлоқ фарзанди 17

Ш.СОДИҚОВА. Бугуннинг фидойилари 18

Ҳалол меҳнат меваси 19

Р.ТОЖАЛИЕВА. Агар ният холис бўлса 20

Соҳа ривожини йўлида 21

Ветеринария ва чорвачилиқда янги ғоялар 22

Чорвадорга камарбаста 23

А.СУВОНҚУЛОВ. Иқтисодий судларнинг давлат божи тўловидан озод қилиниши асослари 24

Н.САНГИРОВ. Кўчмас мулк объектлари бузиб ташланиши муносабати билан мулкдорларга бериладиган компенсация турлари 25

Г.БОЙХОНОВА, А.РАВШАНОВ, В.АВТОНОМОВ, Ш.ХОДЖАНОВ. Наследование признака «количество моноподий на растении» у межсортных гибридов F₁ хлопчатника вида *G. Barbadense L.* 26

Н.ТУРСЫМУРАТОВА, О.НАГЫМЕТОВ. Влияние засушливого агрофона в формировании количественных признаков сорта хлопчатника Чимбай -5018 27

П.ИБРАГИМОВ, Д.ТУРАЕВА, Б.ЎРОЗОВ, С.ЭРГАШЕВА, Э.РАХМАТХЎЖАЕВА, С.РАСУЛОВ. Узоклашган дурағай оилаларда тола сифатининг тола узунлиги бўйича трансгрессив оилаларнинг пайдо бўлиши 28

Н.ЁДГОРОВ, Б.ҲАСАНОВ. Кузги жавдар навлари ўсимлик бўйи ва бошоқдаги дон массаси 30

Ш.ОРИПОВ. Мойли зиғирнинг бошланғич уруғчилигини ташкил этиш 32

Д.МУЛЛАЕВ. Буғдой сарик занг (*Puccinia striiformis f. Sp. Tritica*) замбуруғларининг вирулентлик хусусиятларини Қашқадарё вилояти шароитида ўрганиш 33

У.ҚОДИРОВ. Ўсимликнинг вегетация давомийлигига уруғлик бош пиёзни экиш схемаси ва ўлчамларининг таъсири 34

Н.ГАДАЕВ, И.ЭРГАШЕВ. Шўрланган сувда томчилатиб суғориш ва тупрокнинг унумдорлигини назорат қилиш 35

М.РАХМОНОВА, Х.ЭРГАШОВА. Янги турдаги инсектицидларни олма мевахўри миқдорини бошқаришда қўллаш ва унинг самарадорлигини аниқлаш 37

Э.БЕРДИЁРОВ, М.ОТАХОНОВ, Д.АЛЛАЁРОВА, Ф.БЕРДИЁРОВА. Ювилмайдиган очик зовурларни лойиҳалаш усули 38

Л.СУВАНОВА, Ш.ИМОМОВ, И.САПАЕВ, Б.КАМАНОВ. Юқори ҳароратли карбид кремний асосидаги электр иситкичларни ишлаб чиқаришда катта қуёш печининг технологик имкониятлари 39

Ш.ИШМУРАДОВ, Р.АБДУМАЖИДОВ, Б.БОБОҚУЛОВ. Форсункалар ишончилигига Д-240 дизел двигателлари ишлаш шароитининг таъсири 41

А.МИРЗАЕВ. Суғориладиган ерлардан фойдаланиш самарадорлигини баҳолашда иқтисодий-экологик ёндашувлар 42

С.МАХМУДОВ, Л.БОЗОРОВА. Привлечение инвестиций в аграрную отрасль 43

Агросаноатни комплекс ривожлантиришга бағишланган 4 илмий монография 45

Учёный с большой буквы 46

Камтар, диёнатли, ҳалол инсон эди 47

Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 2019-yil 10-yanvarda 0158-raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

Manzilimiz: 100004, Toshkent sh., Shayxontohur t., A.Navoiy k., 44-uy.

Tel.: +998 71 242-13-54,
+998 71 249-13-54.

www.qxjurnal.uz
E-mail: uzqx_jurnal@mail.ru,
Telegram: qxjurnal_uz
Facebook: uzqxjurnal

© «O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi»

Bosmaxonaga topshirildi: 2021-yil 1-noyabr.
Bosishga ruxsat etildi: 2021-yil 1-noyabr. Qog'oz bichimi 60x84 1/8. Ofset usulida ofset qog'oziga chop etildi. Shartli bosma tabog'i – 4,2. Nashr bosma tabog'i – 5,0. Buyurtma №11. Nuxsasi 1000 dona.

«HILOL MEDIA» MCHJ matbaa
bo'limida chop etildi.

Korxonaning manzili: Toshkent shahri, Uchtepa tumani, Sharaf va To'qimachi ko'chalari kesishuvi.

Navbatchi muharrir – **B.ESANOV**
Dizayner – **U.MAMAJONOV**

МАВСУМГА ТАЙЁРГАРЛИК АВЖИДА

Тошкент сув омборларидан фойдаланиш бошқармасида ҳам келгуси йилги суғориш мавсумига пухта тайёргарлик кўрилмоқда. Кузги-қишки тадбирлар “Тошкент” ҳамда “Оҳангарон” сув омборларида амалга ошириляпти. Барча ишчи-ходимлар тадбирга жалб этилган бўлиб, жойларда қазиш ва тозалаш ишлари бажарилмоқда, техникалар назоратдан ўтказиляпти.

“Оҳангарон” сув омборидаги тўғонда кўпчилик ходимлар “тескари филтър”ларни тозалаш ишлари билан банд. Шунингдек, сув омбори бетонларининг деформация чокларини битум билан тўлдиришга алоҳида эътибор

қаратилмоқда.

– Мавсумга тайёргарлик жуда долзарб ва катта аҳамиятга эга, – дейди “Оҳангарон” сув омбори раҳбари Лутфилла Турсунов. – Ҳозир айна фурсат, омборда сув камайган пайтда

ишларни рисоладагидек бажариб олишимиз керак. Қиладиган ишларимиз кўп. Шу боис, кўшимча ишчи кучи жалб этганмиз.

Чирчиқ-Оҳангарон ИТХБ матбуот хизмати.

ТОМЧИЛАТИБ СУҒОРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИНИНГ ЭҲТИЁТ ҚИСМАРИ ЎЗИМИЗДА ИШЛАБ ЧИҚАРИЛЯПТИ

Фарғона шаҳрининг Қирғули мавзесида водийда биринчи бўлиб сувни тежайдиган технологияларнинг эҳтиёт қисмларини ишлаб чиқарадиган ва, шу билан бирга, сервис хизматларини кўрсатадиган корхона иш бошлаганига кўп бўлгани йўқ. 50 кишини иш билан таъминлаган бу корхонанинг номи “GREEN BELT” деб аталади ва унинг янги очилган дўконида фермерлар сувни тежайдиган технологияларнинг эҳтиёт қисмларини харид қилишлари мумкин.

Корхонамиз бир неча йилдан бери Фарғона вилоятидаги фермер хўжалиқларида сув тежовчи технологияларни жорий этиш ишларида фаол қатнашиб келмоқда. Жорий йилда 3 минг гектар майдонда сув тежовчи технологияларни ўрнатиб, ишга туширдик, – дейди корхона раҳбари Насриддин Шамсутдинов.

Сервис марказида мутахассислар талабгорларга томчилатиб суғориш технологиясини ишлатиш бўйича йўл-йўриқ кўрсатади ва амалий ёрдам беради. Фермерлар қисқа вақтда мутахассис бўлиб қолади. Масалан, фермер даст-

лабки йили пудрат ташкилоти билан биргаликда 15 гектар ерда сув тежовчи технологияларни ўрнатса, келгуси йили ўзи зарур қисмларни сотиб олиб ўрнатиши мумкин. Ҳозирда “GREEN BELT” томонидан полиэтилен қувурлар билан бирга яна 20 дан ортиқ зарур эҳтиёт қисмлари ишлаб чиқариляпти. Келажақда бу ерда филтър ва насосларни тайёрлаш ҳам йўлга қўйилади.

Ҳамиджон БУРҲОНОВ,
Сирдарё-Сўх ИТХБ матбуот котиби.

ОБУНА – 2022 *** ОБУНА – 2022 *** ОБУНА – 2022

АГАР СИЗ «О‘ЗБЕКISTON QISHLOQ VA SUV XO‘JALIGI» ВА «AGRO ILM» ЖУРНАЛЛАРИГА ОБУНА БЎЛСАНГИЗ:

- аграр соҳага оид долзарб мавзулардаги мақолалар;
- агросаноат мажмуига кирувчи корхона ва ташкилотлар, жумладан, илғор фермерлар, чорвадорлар ҳамда ирригация-мелиорация тармоқларида ибратли ишларни амалга ошираётган замондошларимиз, уларнинг ютуқ ва илғор тажрибалари ҳақидаги материаллар;
- олим ва мутахассисларнинг таҳлилий ҳамда амалий тавсия, маслаҳатлари;
- қишлоқ хўжалиги фанида эришилаётган илмий натижалар, ихтиролар;
- дунё қишлоқ хўжалигидаги янгиликлар билан мунтазам танишиб, касбий маҳорат ҳамда малакангизни ошириб борасиз.

Обунани тўғридан-тўғри “Ўзбекистон почтаси” ОАЖ ва “Матбуот тарқатувчи” АКнинг жойлардаги бўлимларида, шунингдек, таҳририят орқали расмийлаштиришингиз мумкин.

Обуна индекслари:
**«O‘zbekiston qishloq
va suv xo‘jaligi» – 895**
«Agro ilm» – 859

**Журналларимизга
2022 йил учун
обуна бўлинг!**

